

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

Οι ρήτρες αποκλεισμού από το προσφυγικό καθεστώς μέσα από την διάδραση προσφυγικού, ανθρωπιστικού και διεθνούς ποινικού δικαίου: προκλήσεις κατά την εφαρμογή του αρ. 1ΣΤ (α) της Σύμβασης της Γενεύης του 1951

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αθηνά Χατζηαθανασίου
ΑΜ: 1219Μ033

Αθήνα, 2021

Τριμελής Επιτροπή

Μαρία-Ντανιέλλα Μαρούδα, Επίκουρη καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπουσα)

Όλγα Τσόλκα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Βασιλική Σαράντη, Δρ. Διεθνούς Δικαίου

ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
Στόχοι, χρησιμότητα και μεθοδολογική προσέγγιση	9
Α΄ ΜΕΡΟΣ: Η ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ ΤΩΝ ΡΗΤΡΩΝ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΜΕ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΒΑΣΗ-ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΔΙΑΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΡΗΤΡΩΝ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ	15
2.1. ΔΙΑΔΡΑΣΗ ΜΕ ΔΑΔ.....	15
2.2. ΔΙΑΔΡΑΣΗ ΜΕ ΔΠΔ	24
Β΄ ΜΕΡΟΣ: Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΡΗΤΡΩΝ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΡΕΧΟΥΣΑ ΣΥΓΚΥΡΙΑ.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ	35
3.1. ΠΡΟΚΛΗΣΗΕΙΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ.....	35
3.2. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΓΚΕΙΜΕΝΟ	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ.....	45
4.1. ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ-ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΕΝΩΝ	45
4.2. ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΣΥΣΤΑΛΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ	47
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	50
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ	52

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στην περίπτωση (α) του αρ. 1 ΣΤ της Σύμβασης της Γενεύης του 1951. Η συγκεκριμένη διάταξη αποκλείει από το καθεστώς του πρόσφυγα τα άτομα για τα οποία υπάρχουν σοβαροί λόγοι να θεωρείται ότι έχουν διαπράξει εγκλήματα κατά της ειρήνης, εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, στη λογική ότι τα εν λόγω εγκλήματα συνιστούν τόσο σοβαρές παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου που οι δράστες τους θεωρούνται ανάξιοι προστασίας. Κατά την τρέχουσα συγκυρία όπου παρατηρείται αύξηση των ενόπλων συρράξεων και κατ' επέκταση του αριθμού των αναγκαστικά εκτοπισμένων ατόμων, η παραπάνω πρόβλεψη αποκτά ιδιαίτερη σημασία, δεδομένου ότι, οι εθνικές έννομες τάξεις αντιδρούν στα φαινόμενα αυτά υιοθετώντας πλαίσια και πολιτικές εφαρμογής της Σύμβασης που διαταράσσουν την ισορροπία μεταξύ της κρατικής κυριαρχίας και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προτάσσοντας την εθνική ασφάλεια. Επειδή οι ιστορικές και πολιτικές εξελίξεις δεν μπορεί παρά να επηρεάζουν την εξελικτική πορεία του δικαίου, παρατηρείται η αυξανόμενη και αυστηρότερη χρήση των ρητρών αποκλεισμού, ως εργαλείο προκειμένου να εξυπηρετηθεί η γενικότερη τάση περιορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, η παρούσα εργασία επιχειρεί να αναδείξει την ανάγκη για επιστροφή στις ανθρωπιστικές αρχές της Σύμβασης, καθώς κρίνεται επαρκής, στο βαθμό που το προσφυγικό δίκαιο και γενικότερα το δίκαιο προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου λειτουργεί συμπληρωματικά με το Διεθνές Ποινικό Δίκαιο και το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο. Για το σκοπό αυτό, αρχικά επιχειρείται μια επισκόπηση των βασικών αρχών του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου και του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου, όπως αυτές μεταφέρονται στο προσφυγικό δίκαιο, προκειμένου να αναδειχθούν τα ζητήματα κατανόησης τους κατά τη διαδικασία εξέτασης των ρητρών αποκλεισμού. Ακολουθεί μια προσπάθεια καταγραφής των ζητημάτων που παρατηρούνται κατά την εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού εν γένει, με μια σύντομη μνεία στο ελληνικό συγκείμενο. Τέλος, επιχειρείται η παρότρυνση για μια συσταλτική ερμηνεία της Σύμβασης, προκειμένου να αποφευχθεί η εργαλειοποίηση της εφαρμογής των ρητρών αποκλεισμού, αλλά και οι προκλήσεις κατά τη μεταχείριση των αποκλεισμένων από το καθεστώς του πρόσφυγα ατόμων.

Λέξεις-κλειδιά: Σύμβαση της Γενεύης 1951, ρήτρες αποκλεισμού, εθνική ασφάλεια, συσταλτική ερμηνεία, Διεθνές Ποινικό Δίκαιο, Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο

ABSTRACT

This paper is discussing article 1F (a) of the Geneva Convention of 1951, according to which, any person with respect to whom there are serious reasons for considering that he/she has committed a crime against peace, a war crime, or a crime against humanity is excluded from refugee status. The justification ground of this provision is that these crimes constitute great breaches of international law, so their perpetrators are “not deserving” international protection. In the current context of increasing armed conflicts and forced displacement the above provision takes a particular meaning, since national laws and policies implementing the 1951 Convention are focusing on the protection of national security, causing unbalance between the exercise of state sovereignty and the protection of human rights. As historical and political developments affect the evolutionary course of the Law, an increasing and stricter use of exclusion clauses is observed, as an instrument towards the limitation of the refugee status. In the light of the above-mentioned points, this study aims in emphasizing the need to return to the humanitarian principles of the 1951 Convention, since it is considered as adequate protection inasmuch as Refugee Law -as part of Human Rights Law- is applied supplementary with the International Criminal and Humanitarian Law. For this purpose, this paper seeks to present the basic principles of International Criminal and Humanitarian Law, as used by Refugee Law in order to point out the comprehension issues on the examination of exclusion clauses. Furthermore, challenges on implementation of exclusion clauses in international and national level are described. Finally, a *stricto sensu* interpretation of the 1951 Convention is proposed, so that instrumentalization of exclusion clauses is avoided and challenges regarding the treatment of excluded persons are faced.

Keywords: *1951 Geneva Convention, exclusion clauses, national security, stricto sensu interpretation, International Criminal Law, International Humanitarian Law*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το δικαίωμα στο άσυλο αναγνωρίζεται σε διεθνές επίπεδο στην Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου¹ και κατοχυρώνεται στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951² (στο εξής Σύμβαση), ενώ σε ευρωπαϊκό επίπεδο στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης³. Η σημασία του εν λόγω δικαιώματος καταδεικνύεται από τον αριθμό και το κύρος των κειμένων που το προστατεύουν. Παρόλα αυτά, πάντα γνώριζε περιορισμούς σε σχέση με κάποιες κατηγορίες ατόμων, οι οποίες μένουν εκτός του πεδίου διεθνούς προστασίας. Εν προκειμένω, θα μας απασχολήσει η Σύμβαση, ως το αναλυτικότερο και πιο εξειδικευμένο νομικό κείμενο σχετικά με το δικαίωμα στο άσυλο. Οι ρήτρες αποκλεισμού θέτουν τα κριτήρια που αφήνουν έξω από το καθεστώς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου⁴, συγκεκριμένα άτομα. Αντίστοιχοι περιορισμοί στο δικαίωμα του ασύλου απαντώνται και στην Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου⁵, στο καταστατικό του Διεθνούς Οργανισμού για τους Πρόσφυγες⁶, και στο καταστατικό της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (στο εξής ΥΑ/ΟΗΕ)⁷.

Από την γενικότερη επισκόπηση του αρ. 1 της Σύμβασης προκύπτουν οι εξής κατηγορίες ατόμων που δεν μπορούν να απολαύσουν τα προνόμια της: 1) αυτοί για τους οποίους έπαυσε να ισχύει το καθεστώς του πρόσφυγα σύμφωνα με το αρ. 1Γ⁸, 2) αυτοί που απολαμβάνουν την προστασία άλλου

---

¹ Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Γ.Σ. ΟΗΕ A/Res/217 (III), UN Doc A/810, 10 Δεκεμβρίου 1948, σελ. 71

Άρθρο 14 (1) «Κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει το δικαίωμα να ζητά άσυλο και να του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες».

² Σύμβαση περί του καθεστώτος των προσφύγων, ΟΗΕ, 28 Ιουλίου 1951, UNTS τ.189, σελ.137 (κύρωση: Ν.Δ. 3989/1959, ΦΕΚ Α' 201), όπως τροποποιήθηκε από το Πρωτόκολλο σχετικόν προς το καθεστώς των προσφύγων, Νέα Υόρκη, 31 Ιανουαρίου 1967, UNTS, τ.606, σελ.267 (κύρωση: ΑΝ 389/1968, ΦΕΚ Α' 125), το οποίο απάλειψε τους χρονικούς και γεωγραφικούς περιορισμούς της εφαρμογής της.

³ Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΕ C 364, 18 Δεκεμβρίου 2000
Άρθρο 18- Δικαίωμα Ασύλου

«Το δικαίωμα στο Άσυλο διασφαλίζεται τηρουμένων των κανόνων της Σύμβασης της Γενεύης της 28^{ης} Ιουλίου 1951 και του Πρωτοκόλλου της 31^{ης} Ιανουαρίου 1967 περί του καθεστώτος των προσφύγων και σύμφωνα με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης».

Σημειώνεται επίσης, σε ευρωπαϊκό – περιφερειακό επίπεδο, και η σημασία της παρεχόμενης προστασίας δια της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), και ειδικότερα του άρθρου 3 αυτής (παρά τη μη ρητή κατοχύρωση του δικαιώματος).

⁴ Li, Y., (2017), *Exclusion from Protection as a Refugee: An Approach to a Harmonizing Interpretation in International Law*, International Refugee Law Series, vol. 9, Brill Nijhoff, Leiden, p. 110

⁵ Άρθρο 14 (2) «Το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί κανείς να το επικαλεστεί, σε περίπτωση δίωξης για πραγματικό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ή για ενέργειες αντίθετες προς τους σκοπούς και τις αρχές του ΟΗΕ».

⁶ IRO Constitution, ch. V, 15 December 1946, Annex I: Part I, Section C & D, Part II

⁷ Καταστατικό του Γραφείου του Ύπατου Αρμοστή του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, Γ.Σ. ΟΗΕ Res. 428(V), 14 Δεκεμβρίου 1950

Άρθρο 7 «Συμφωνείται ότι η εντολή του Ύπατου Αρμοστή, όπως καθορίσθηκε στην παραπάνω παράγραφο 6, δεν εκτείνεται : . . .

δ) στα πρόσωπα για τα οποία υπάρχουν σοβαρές υπόνοιες ότι έχουν διαπράξει έγκλημα προβλεπόμενο από τις διατάξεις των συνθηκών έκδοσης ή έγκλημα αναφερόμενο στο άρθρο VI του Καταστατικού του Διεθνούς Στρατιωτικού Δικαστηρίου, που εγκρίθηκε στο Λονδίνο, ή στις διατάξεις του εδαφίου 2 του άρθρου 14 της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου».

⁸ Άρθρο. 1Γ «Η παρούσα Σύμβασις παύει εφαρμοζομένη επί προσώπων εμπίπτοντων εις τας διατάξεις της ως άνω παραγρ. Α εις τας κατωτέρω περιπτώσεις : 1. Εάν έκαμον εκ νέου οικειοθελώς χρήσιν της προστασίας της χώρας ης έχουν την υπηκοότητα, ή 2. εάν μετά την απώλειαν της υπηκοότητος αυτών, οικειοθελώς

οργάνου των Ην. Εθνών⁹ κατά το αρ. 1Δ¹⁰, 3) όσοι απολαμβάνουν προστασία εφάμιλλη της ιθαγένειας από τη χώρα υποδοχής βάσει του αρ. 1Ε¹¹ και 4) όσοι υπάγονται στις ρήτρες αποκλεισμού του αρ. 1ΣΤ.

Από τις ανωτέρω περιπτώσεις, οι κατηγορίες του αρ. 1Γ, Δ και Ε αφορούν άτομα μη χρήζοντα προστασίας, ενώ το αρ. 1ΣΤ αφορά άτομα που είναι ανάξια (unworthy/underserving) προστασίας, γεγονός που προϋποθέτει ότι τα άτομα αυτά συγκεντρώνουν ήδη στο πρόσωπό τους τα κριτήρια χορήγησης προσφυγικού καθεστώτος. Πρόκειται για τους αποκαλούμενους από μερίδα της βιβλιογραφίας ως *ποινικούς πρόσφυγες*¹², καθώς η αναξιότητα τους έχει να κάνει με την τέλεση σοβαρών ποινικών αδικημάτων.

Έτσι, τα Ην. Έθνη και τα συμβαλλόμενα μέρη της Σύμβασης, όταν διαπραγματευόντουσαν το περιεχόμενο της, συμφώνησαν ότι το άτομο που παραβιάζει βασικά και θεμελιώδη δικαιώματα άλλων, δεν θα απολαμβάνει την προστασία της εν λόγω Συνθήκης, παρά την αρχή της οικουμενικότητας που διέπει το δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου¹³. Προς τη διαφύλαξη της

επανεκτήσαν ταύτην, ή 3. εάν απέκτησαν νέαν υπηκοότητα και απολαύουν της υπό της χώρας της νέας αυτών υπηκοότητος παρεχομένης προστασίας, ή 4. εάν επέστρεψαν οικειοθελώς προς εγκατάστασιν εις την χώραν ή είχαν εγκαταλείψει ή εκτός των συνόρων της οποίας παρέμενον φοβούμενοι διωγμόν, ή 5. εάν δεν δύνανται πλέον να εξακολουθούν αποποιούμενα την υπό της χώρας της υπηκοότητος αυτών παρεχομένην προστασίαν, δεδομένου ότι έχουν παύσει υφιστάμενοι αι προϋποθέσεις συνεπεία των οποίων ανεγνωρίσθησαν.- Σημειωτέον πάντως ότι αι διατάξεις του παρόντος εδαφίου δεν εφαρμόζονται εις την περίπτωσιν πρόσφυγος εμπίπτοντος εις την παράγραφον Α του άρθρου τούτου και δυναμένου να επικαλεσθή επιτακτικούς λόγους αναφερομένους εις προγενεστέρας διώξεις, ίνα αρνηθή να απολαύση της υπό της χώρας της υπηκοότητος αυτού παρεχομένης προστασίας. 6. Εάν προκειμένου περί προσώπων μη κεκτημένων υπηκοότητα τινά δύνανται ταύτα να επιστρέψουν εις την χώραν ένθα είχαν την συνήθη αυτών διαμονήν, δεδομένου ότι αι προϋποθέσεις συνεπεία των οποίων ανεγνωρίσθησαν ως Πρόσφυγες, έχουν παύσει υφιστάμενοι. Σημειωτέον πάντως ότι αι διατάξεις του παρόντος εδαφίου δεν εφαρμόζονται εις την περίπτωσιν πρόσφυγος εμπίπτοντος εις την παράγραφον Α του άρθρου τούτου και δυναμένου να επικαλεσθή επιτακτικούς λόγους αναφερομένους εις προγενεστέρας διώξεις ίνα αρνηθή να επιστρέψη εις την χώραν ένθα είχε την συνήθη αυτού διαμονήν».

⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι Παλαιστίνιοι πρόσφυγες που προστατεύονται από την Υπηρεσία Αρωγής και Έργων του ΟΗΕ για του Παλαιστίνιους Πρόσφυγες στην Εγγύς Ανατολή, UNWRA, βλ. σχετικά <https://www.unrwa.org/>

¹⁰ Άρθρο 1Δ «Η Σύμβασις αύτη δεν εφαρμόζεται επί προσώπων άτινα απολαύουν σήμεραν της προστασίας ή συνδρομής παρεχομένης ουχί υπό του Υπατου Αρμοστού των Ηνωμένων Εθνών. Όταν η ως άνω προστασία ή συνδρομή παύση παρεχομένη δι' οιανδήποτε αιτίαν χωρίς συγχρόνως να έχη οριστικώς ρυθμισθή η τύχη των προσώπων τούτων, συμφώνως προς τας υπό της Γενικής Συνελεύσεως των Ηνωμένων Εθνών ληφθείσας σχετικές αποφάσεις, τα πρόσωπα ταύτα θα απολαύουν αυτομάτως των εκ της Συμβάσεως ταύτης απορρεόντων ευεργετημάτων».

¹¹ Άρθρο 1Ε «Η Σύμβασις αύτη δεν εφαρμόζεται επί προσώπου όπερ αναγνωρίζεται υπό των αρμοδίων αρχών της χώρας ένθα έχει εγκατασταθή ως έχον τα συναφή προς την κτήσιν της υπηκοότητος της χώρας ταύτης δικαιώματα και υποχρεώσεις».

¹² Βλ. σχετικά Rikhof, J. (2012), *The Criminal Refugee: The Treatment of Asylum Seekers with a Criminal Background in International and Domestic Law*, Republic of Letters Publishing, Dordrecht

¹³ Η αρχή της οικουμενικότητας των δικαιωμάτων του ανθρώπου αποτελεί τον θεμέλιο λίθο του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εξασφαλίζει ότι όλοι απολαμβάνουμε ισότιμα τα δικαιώματά μας. Κατοχυρώθηκε για πρώτη φορά από την Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και πλέον επαναλαμβάνεται από πολλά διεθνή κείμενα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σχετικά με την οικουμενικότητα και τις λοιπές αρχές περί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βλ. ενδ. στους επίσημους ιστότοπους: <https://www.unfpa.org/resources/human-rights-principles>, <https://www.ohchr.org/EN/issues/pages/whatarehumanrights.aspx>. Ειδικότερα σχετικά με το καθεστώς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του ατόμου βλ. Περράκης Στ. και Μαρούδα Μ.-Ντ. (2016), *Διεθνής Δικαιοταξία: Θεωρία και Εφαρμογή του Διεθνούς Δικαίου*, Τόμος Α' (2η εκδ.), Αθήνα: Σιδέρης

πραγματικής απόδοσης δικαιοσύνης εν γένει και ειδικότερα κατά τη διαδικασία αναγνώρισης του καθεστώτος του πρόσφυγα, τα άτομα που διώκουν άλλους ή τους αναγκάζουν να εγκαταλείψουν τη χώρα καταγωγής τους καθιστώντας τους πρόσφυγες, δεν θα καλύπτονται από τη Σύμβαση, χωρίς αυτό να συνεπάγεται την πλήρη αποστέρηση των δικαιωμάτων των ατόμων αυτών, ιδίως του σεβασμού της αξιοπρέπειας τους.

Για το σκοπό αυτό, το αρ. 1ΣΤ της Σύμβασης θέτει τρεις κατηγορίες εγκλημάτων, η τέλεση των οποίων, οδηγεί στη μη χορήγηση καθεστώτος διεθνούς προστασίας στους δράστες τους, παρότι έχει κριθεί ότι αντιμετωπίζουν βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης στη χώρα καταγωγής τους για έναν από τους πέντε λόγους της Σύμβασης. Αναλυτικότερα, *αι διατάξεις της Συμβάσεως ταύτης δεν εφαρμόζονται επί προσώπων δια τα οποία υπάρχουν σοβαροί λόγοι να πιστεύη τις ότι: α) έχουν διαπράξει εγκλήματα κατά της ειρήνης, έγκλημα πολέμου ή έγκλημα κατά της ανθρωπότητας εν τη εννοία των διεθνών συμφωνιών αίτινες συνήφθησαν επί σκοπώ αντιμετώπισεως των αδικημάτων τούτων, β) έχουν διαπράξει σοβαρόν αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ευρισκόμενα εκτός της χώρας της εισδοχής πριν ή γίνουν ταύτα δεκτά ως πρόσφυγες υπό της χώρας ταύτης, γ) είναι ένοχα ενεργειών αντιθέτων προς τους σκοπούς και τας αρχάς των Ηνωμένων Εθνών.*

Από τη διατύπωση της συγκεκριμένης διάταξης προκύπτει ότι η εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού απαιτεί την ερμηνεία ουσιαστικών νομικών εννοιών, βάσει κλάδων δικαίου πέρα από το προσφυγικό, όπως του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του Διεθνούς ανθρωπιστικού Δικαίου (στο εξής ΔΑΔ) και του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου (στο εξής ΔΠΔ). Παρότι πρόκειται για διαφορετικά συστήματα δικαίου, η εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού «συνομιλεί» μαζί τους, λαμβάνοντας υπόψη την εξελικτική τους πορεία. Αυτό αποτυπώνεται στις αποφάσεις αποκλεισμού, με την παράθεση αρχών του ΔΑΔ και του ΔΠΔ και την παραπομπή στη νομολογία διεθνών και εθνικών ποινικών δικαστηρίων. Η συμπερίληψη των εγκλημάτων που τελούνται στο πλαίσιο εσωτερικών συρράξεων και των σύγχρονων μεθόδων τέλεσης διεθνών παραβιάσεων, η ρύθμιση ζητημάτων συμμετοχής και ατομικής ευθύνης αποτελούν ενδεικτικά παραδείγματα αυτού του διαλόγου που αποτυπώνονται στην ερμηνεία και εφαρμογή της Σύμβασης του 1951.

Η παρούσα μελέτη έχει την αφετηρία της στην προαναφερθείσα θεωρητική διαπίστωση σχετικά με τη διαπλοκή μεταξύ των διαφορετικών κλάδων δικαίου κατά την εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού. Πέρα από το θεωρητικό υπόβαθρο όμως, δεν μπορεί να μην ληφθεί υπόψη η κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα, η οποία πάντα επηρεάζει την εξελικτική πορεία του δικαίου. Έτσι, έναυσμα επίσης υπήρξε η παρατήρηση ότι οι ένοπλες συρράξεις είναι όλο και πιο συχνές τα τελευταία χρόνια και μάλιστα έντονης κλίμακας και παρατεταμένου χαρακτήρα. Σήμερα, καταγράφονται περίπου 30 εν ενεργεία πόλεμοι και περίπου 25 συρράξεις¹⁴ -πρόκειται κυρίως για εμφύλιους πολέμους και εσωτερικές ένοπλες συρράξεις-, αριθμοί που αποκαλύπτουν την κρίση στην οποία έχει περιέλθει η διεθνής κοινότητα. Δεδομένου ότι οι ένοπλες συρράξεις, είναι η βασική αιτία των μαζικών εκτοπισμών μαζί με τη φτώχεια, την πείνα, την κλιματική αλλαγή και τις διώξεις, οι ανωτέρω αριθμοί αναδεικνύουν και το μέγεθος των εκτοπισμένων. Ο αναγκαστικός εκτοπισμός είναι βασικό κομμάτι ενός πολέμου, διότι συνιστά επί της ουσίας μια μορφή διαχείρισης του πολέμου από τον άμαχο πληθυσμό, μια απάντηση στην εγγενή βία των ενόπλων συρράξεων. Στοιχεία της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού αποδεικνύουν ότι οι περισσότεροι άνθρωποι εγκαταλείπουν τις

---

¹⁴ Βλ. σχετικά [Global Security/ Military/ the war at war](https://www.globalsecurity.org/military/world/war/index.html) <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/index.html>, πρόσβαση 1/12/2021 & Uppsala University, Uppsala Conflict Data Program, www.ucdp.uu.se

εστίες τους εξαιτίας της βίας -νόμιμης ή μη-, παρά για κάποιον άλλο λόγο.¹⁵ Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της ΥΑ/ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, ο αριθμός των αναγκαστικά εκτοπισμένων κατά το πρώτο μισό του 2021 εξαιτίας του πολέμου, των ενόπλων συρράξεων, των διώξεων, των παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των γεγονότων που διαταράσσουν την δημόσια τάξη ξεπέρασε τα 84 εκατομμύρια¹⁶. Πρόκειται για το μεγαλύτερο καταγεγραμμένο νούμερο σύμφωνα με τα διαθέσιμα δεδομένα. Το γεγονός ότι ο αντίστοιχος αριθμός κατά το τέλος του έτους 2020 ήταν 82,4 εκατομμύρια, ενώ είναι σχεδόν ο διπλάσιος από τον αντίστοιχο του 2010 (41 εκατομμύρια)¹⁷ αποδεικνύει την ιδιαίτερη κλιμάκωση του φαινομένου.

Επειδή οι ιστορικές και πολιτικές εξελίξεις δεν μπορεί παρά να επηρεάζουν την εξελικτική πορεία του δικαίου, ο πολλαπλασιασμός των ένοπλων συρράξεων και κατ' επέκταση η αύξηση του εκτοπισμού εξηγούν ως ένα βαθμό την αυξανόμενη σε σχέση με το παρελθόν χρήση των ρητρών αποκλεισμού και ειδικότερα της υποπαραγράφου (α) κατά τη διαδικασία εξέτασης των αιτημάτων ασύλου, καθώς οι αιτούντες άσυλο σε τέτοιες υποθέσεις προέρχονται κατά κανόνα από χώρες σε εμπόλεμη κατάσταση. Εύλογα, λοιπόν, ανακύπτουν ζητήματα αποκλεισμού στη βάση της τέλεσης εγκλημάτων πολέμου, κατά της ειρήνης και κατά της ανθρωπότητας κατά την τρέχουσα συγκυρία. Ωστόσο, η συχνότερη επίκληση του αρ. 1ΣΤ και δη με τη στενή του ερμηνεία, οφείλεται και στην επικρατούσα τάση περιορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα. Οι εθνικές έννομες τάξεις, σε μια προσπάθεια ελέγχου της παράτυπης μετανάστευσης και των συνόρων τους υιοθετούν πλαίσια και πολιτικές εφαρμογής της Σύμβασης που διαταράσσουν την ισορροπία μεταξύ της κρατικής κυριαρχίας και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προτάσσοντας την εθνική ασφάλεια. Στο πλαίσιο αυτό, η διάταξη του αρ. 1ΣΤ (α) εργαλειοποιείται προκειμένου να εξυπηρετήσει τις πολιτικές αυτές. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι σε πολλές χώρες υποδοχής οι ανακλήσεις καθεστώτων για λόγους εθνικής ασφάλειας έχουν αυξηθεί¹⁸.

Στόχοι, χρησιμότητα και μεθοδολογική προσέγγιση

Υπό το φως των ανωτέρω παρατηρήσεων, η παρούσα εργασία επιχειρεί να αναδείξει την ανάγκη για επιστροφή στις ανθρωπιστικές αρχές της Σύμβασης, καθώς κρίνεται επαρκής, στο βαθμό που το προσφυγικό δίκαιο και γενικότερα το δίκαιο προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου λειτουργεί συμπληρωματικά με το Διεθνές Ποινικό Δίκαιο και το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο.

Για το σκοπό αυτό, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην υποπαραγράφο (α) του αρ. 1ΣΤ της Σύμβασης, διότι αφορά τη διεθνή εγκληματικότητα σε αντιδιαστολή, με την υποπαραγράφο (β) που έχει να κάνει με την εγχώρια εγκληματικότητα του κοινού ποινικού δικαίου¹⁹. Επιπλέον, το αρ. 1ΣΤ (α) έχει ιδιαίτερη σημασία μεταξύ των ρητρών αποκλεισμού, καθώς αφορά τόσο αποτρόπαιες πράξεις, για

---

¹⁵ International Committee of Red Cross (ICRC), *Displacement in Times of Armed Conflict: How International Humanitarian Law Protects in War and Why It Matters*, April 2019, <https://www.refworld.org/docid/5d14746e4.html>, p. 21-22

¹⁶ UNHCR, *Mid-year trends 2021*,

<https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/618ae4694/mid-year-trends-2021.html>

¹⁷ UNHCR *Global Trends: forced displacement in 2019*, ch. 1, p. 8,

<https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5ee200e37/unhcr-global-trends-2019.html>

¹⁸ EASO, *Asylum report 2021*, Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union, <https://euaa.europa.eu/easo-asylum-report-2021>, pp. 209-212

¹⁹ Για τη διάκριση αυτή βλ. σχ. Hathaway, J., & Foster, M. (2014), *The Law of Refugee Status*, Cambridge: Cambridge University Press, ch.7, p. 547-548

τις οποίες η διεθνής κοινότητα έχει συμφωνήσει στην οικουμενική διαχείριση τους²⁰. Περιορίζεται, μάλιστα, στις τρεις συγκεκριμένες κατηγορίες διεθνών εγκλημάτων, ενώ άλλα, εξίσου σοβαρά, διεθνή εγκλήματα ενδεχομένως να εξετάζονται με βάση τις υποπαράγραφους (β) και (γ) του άρθρου 1ΣΤ. Όσον αφορά δε την υποπαράγραφο (γ), είναι μια κατηγορία πολύ γενική που πρακτικά δεν εφαρμόζεται ιδιαίτερα, καθώς προκρίνεται ο αποκλεισμός στη βάση των άλλων δυο περιπτώσεων. Μάλιστα στην πράξη, πολλές φορές οι περιπτώσεις (α), (β) και (γ) αλληλοεπικαλύπτονται²¹. Για παράδειγμα ένα έγκλημα κατά της ανθρωπότητας είναι και σοβαρό μη πολιτικό έγκλημα, το οποίο επίσης αντιβαίνει στους σκοπούς και τις αρχές των Ην. Εθνών.

Περαιτέρω, στόχος είναι να μελετηθεί το πως ερμηνεύεται και εφαρμόζεται η εν λόγω διάταξη, σε σχέση με τα άλλα συστήματα δικαίου και ειδικότερα με το ΔΠΔ και το ΔΑΔ και πως αλληλοεπιδρά με την εξέλιξή τους. Οι σύγχρονες προκλήσεις κατά την εφαρμογή της σε διεθνές επίπεδο και ειδικότερα στο ελληνικό πλαίσιο είναι επίσης αντικείμενο προς διερεύνηση.

Πρόκειται για σχετικά καινούργιους κλάδους δικαίου και για αυτό η συγκριτική τους ανάλυση είναι περιορισμένη μέχρι στιγμής²². Ως εκ τούτου αναδεικνύεται και η χρησιμότητα διερεύνησης των παραπάνω στόχων, που επιδιώκεται με την παρούσα μελέτη. Στο πλαίσιο αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία η επισκόπηση της διαχρονικής διαμόρφωσης της έννοιας του «αποκλεισμού», από την υπογραφή της Σύμβασης του 1951 έως σήμερα, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη, αφενός τις εξελίξεις του νομικού πλαισίου -την εξέλιξη του προσφυγικού δικαίου, του ΔΠΔ, του ΔΑΔ, του δικαίου της έκδοσης και του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων- και αφετέρου την τρέχουσα κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα²³.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, αρχικά θα παρουσιαστεί η αιτιολογική βάση της συγκεκριμένης διάταξης, ώστε να γίνει κατανοητό το πνεύμα της. Θα ακολουθήσει μια επισκόπηση των βασικών αρχών του ΔΑΔ και του ΔΠΔ, όπως αυτές μεταφέρονται στο προσφυγικό δίκαιο, προκειμένου να αναδειχθούν τα ζητήματα κατανόησης που αντιμετωπίζει η αποφαινόμενη αρχή, δεδομένου ότι πρόκειται για σύνθετες νομικές έννοιες. Ακολουθεί μια προσπάθεια καταγραφής των ζητημάτων που παρατηρούνται κατά την εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού εν γένει, με μια σύντομη μνεία στο ελληνικό συγκείμενο. Τέλος, επιχειρείται η παρότρυνση για μια συσταλτική ερμηνεία της Σύμβασης, προκειμένου να αποφευχθεί η εργαλειοποίηση της εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού, αλλά και οι προκλήσεις κατά τη μεταχείριση των αποκλεισμένων από το καθεστώς του πρόσφυγα ατόμων.

Η προσέγγιση που ακολουθείται για τη διερεύνηση των παραπάνω στόχων καταρχάς βασίζεται στη βιβλιογραφική επισκόπηση. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά το ελληνικό πλαίσιο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η παραπομπή σε συγκεκριμένες υποθέσεις δεν καθίσταται εφικτή, διότι οι αποφάσεις ασύλου

---

²⁰ Bond, J. (2013), "Principled Exclusion: A Revised Approach to Article 1(F)(a) of the Refugee Convention", *Michigan Journal of international law*, vol.35, issue 1, p. 18

²¹ Gilbert, G. (2003), 'Part 7: Exclusion (Article 1F), Current Issues in the Application of the Exclusion Clauses' in Feller E., Türk V., Nicholson F. (eds), *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*, Cambridge University Press, p. 432

²² Rikhof, J. (2006), "Complicity in International Criminal Law and Canadian Refugee Law: A Comparison", *Journal of International Criminal Justice*, vol. 4, iss. 4, p. 702–704.

²³ Βλ. Σχετικά Feller E., Türk V., Nicholson F., (eds), (2003), "Part 7: Exclusion (1F): Summary Conclusions: Exclusion from Refugee Status" in *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*, Cambridge University Press, p. 480.

στην Ελλάδα δεν δημοσιεύονται²⁴ για λόγους προστασίας προσωπικών δεδομένου και διαφύλαξης της αρχής της εμπιστευτικότητας της διαδικασίας ασύλου. Για τον λόγο αυτό πέραν από την αξιοποίηση της διαθέσιμης βιβλιογραφίας και σχετικών νομικών τεκμηρίων και μελετών, αξιοποιείται κατά το δυνατόν και η επαγγελματική εμπειρία της γράφουσας στον τομέα της διεθνούς προστασίας. Διευκρινίζεται δε, ότι η παρούσα εργασία επιχειρεί μια ολιστική και ευρεία προσέγγιση της σύγχρονης εκδοχής του αρ. 1ΣΤ (α) της Σύμβασης, αναγνωρίζοντας ότι το κάθε επι μέρους ζήτημα θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο ξεχωριστής διερεύνησης.

---

²⁴ Βλ. σχετικά στοιχεία του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου. Οι θετικές και απορριπτικές αποφάσεις είναι διαθέσιμες ως ποσοστά, χωρίς να εξειδικεύεται το νούμερο των αρνητικών αποφάσεων στη βάση του αποκλεισμού, <https://migration.gov.gr/statistika/>

Α' ΜΕΡΟΣ: Η ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ ΤΩΝ ΡΗΤΡΩΝ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΜΕ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΒΑΣΗ-ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου άφησε πίσω του σοκαρισμένη τη διεθνή κοινότητα, εξαιτίας των αποτρόπαιων εγκλημάτων που είχαν διαπραχθεί. Τα Ην. Έθνη αποφάσισαν να περιορίσουν τέτοιου είδους εγκλήματα²⁵ στο μέλλον. Έτσι, ακολούθησαν οι μεγάλες ποινικές δίκες της Νυρεμβέργης και του Τόκυο, τομές στην θεσμοθέτηση της ατομικής ποινικής ευθύνης για διεθνή εγκλήματα. Στο ίδιο κλίμα, γεννήθηκαν τα εξής ερωτήματα ηθικής φύσεως: *Μπορούν οι υπεύθυνοι διαπράξεως εγκλημάτων πολέμου, κατά της ειρήνης και της ανθρωπότητας να απολαύσουν διεθνή προστασία; Μπορεί να χορηγηθεί άσυλο σε διώκτες άλλων επειδή διώκονται οι ίδιοι; Μπορούν οι διώκτες άλλων να μην διώκονται για τα δικά τους εγκλήματα;*²⁶

Ως απάντηση στα ανωτέρω, προβλέφθηκε η σχετική διαδικασία της τιμωρίας των υπεύθυνων για την διάπραξη διεθνών εγκλημάτων και εντός της διαδικασίας καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα, μέσω του αρ. 1ΣΤ (α) της Σύμβασης. Το πνεύμα των ρητρών αποκλεισμού σύμφωνα με τη Σύμβαση και το Πρωτόκολλο της, είναι *τα άτομα που έχουν οδηγήσει στην παραγωγή προσφύγων να μην προστατεύονται από τις ίδιες διατάξεις που προστατεύουν τους πρόσφυγες*²⁷.

Σύμφωνα με τις προπαρασκευαστικές εργασίες της Σύμβασης του 1951, η διάταξη του αρ. 1ΣΤ έχει διττό στόχο. Πρώτον, σε ευθυγράμμιση με τον ανθρωπιστικό σκοπό της Σύμβασης, να αποτρέψει ενδεχόμενη κατάχρηση της προστασίας της Σύμβασης από άτομα που δεν το αξίζουν²⁸. Σύμφωνα με τις οδηγίες της ΥΑ/ΟΗΕ για του πρόσφυγες, κάποιες πράξεις είναι τόσο ειδικές που οι δράστες τους καθίστανται ανάξιοι διεθνούς προστασίας²⁹. Δεύτερον, να διασφαλίσει ότι όσοι είχαν διαπράξει σοβαρά αδικήματα κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ή άλλα σοβαρά μη πολιτικά εγκλήματα, ή πράξεις ενάντια στον σκοπό των Ην. Εθνών, δεν διαφεύγουν της δίωξης και της τιμωρίας³⁰. Η ατιμωρησία και κατ' επέκταση η αποδοχή των ατόμων που δεν αξίζουν διεθνούς προστασίας θα αποτελούσε πλήγμα στην «ηθική» του συστήματος ασύλου³¹. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι καθηγητές Hathaway και Foster, ο στόχος του αρ. 1ΣΤ ξεπερνάει τα συμφέροντα οποιουδήποτε κράτους ή ατόμου και συνοψίζεται στη διαφύλαξη της *ακεραιότητας του προσφυγικού δικαίου*, μη αναγνωρίζοντας ως πρόσφυγες άτομα που έχουν διαπράξει διεθνή εγκλήματα³². Όπως διατύπωσε και το Δικαστήριο της

²⁵ Βλ. Προοίμιο του Χάρτη των Ην. Εθνών, UNTS XVI, 24 Οκτωβρίου 1945

«Εμείς οι λαοί των ηνωμένων εθνών αποφασισμένοι να σώσουμε τις ερχόμενες γενεές από τη μάστιγα του πολέμου, που δύο φορές στα χρόνια μας έφερε στην ανθρωπότητα ανείπωτη θλίψη»

²⁶ Simeon, J. C. (2011), "Article 1F(a): exclusion and the determination of those who are "undeserving" of convention refugee status in international law", *ISIL Yearbook of International Humanitarian and Refugee Law*, Vol. 11, p. 289

²⁷ Simeon J. C. (2011), ό.π., σελ. 289

²⁸ Βλ. σχετικά UNHCR (2019/reissued), *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, Geneva, paras. 147-149

²⁹ UNHCR, *Guidelines on International Protection No. 5: Application of the Exclusion Clauses: Article 1F of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees*, 4 September 2003, para 2

³⁰ Gilbert, G. (2003), ό.π., σελ. 427-8

³¹ Bond, J. (2013), ό.π. σελ. 27

³² UNHCR, *Background Note on the Application of the Exclusion Clauses: Article 1F of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees*, 4 September 2003, para. 2 & Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014) ό.π., σελ. 528

ΕΕ, ο σκοπός του αρ.1 ΣΤ είναι να *διατηρηθεί η αξιοπιστία του συστήματος προστασίας*³³. Τέλος, σημαντικό ρόλο έπαιξε η πεποίθηση των εμπνευστών της Σύμβασης, ότι αν τα συμβαλλόμενα μέρη οδηγούνταν στο να αποδεχτούν ποινικούς εγκληματίες, θα ήταν απρόθυμα να δεσμευτούν από τη Σύμβαση³⁴.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ότι ο σκοπός του αρ. 1ΣΤ δεν πρέπει να συγχέεται με την προστασία της εθνικής ασφάλειας των κρατών υποδοχής. Η ασφάλεια του κράτους υποδοχής εξασφαλίζεται από την υποχρέωση των προσφύγων να συμμορφώνονται με τους νόμους της, όπως ορίζει το αρ. 2 της Σύμβασης³⁵. Σε αντίθετη περίπτωση, σύμφωνα με τα αρ. 32(1) και 33(2) της Σύμβασης, ο πρόσφυγας μπορεί να απελαθεί ή να επαναπροωθηθεί. Η ύπαρξη, λοιπόν, των διατάξεων αυτών αποδεικνύει ότι ο σκοπός του αρ. 1ΣΤ είναι διαφορετικός από την προστασία της χώρα υποδοχής³⁶. Έτσι, όσον αφορά τους επικίνδυνους πρόσφυγες μπορούν να επιστραφούν ακόμα και στη χώρα καταγωγής τους. Το αρ. 33(2) καθιερώνει ένα εύρος εφαρμογής σε περιπτώσεις που για λόγους επιτακτικής προστασίας του Κράτους ασύλου μπορεί να γίνει άρση του ευεργετήματος που επιβάλει η παράγραφος 1 του ίδιου άρθρου, ορίζοντας εξαίρεση στην θεμελιώδη αρχή της μη επαναπροώθησης, όταν ο πρόσφυγας συνιστά απειλή ή κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια της χώρας, επειδή διέπραξε σοβαρά αδικήματα. Η διαφορά έγκειται στο ότι σ' αυτή την περίπτωση, παύει η προστασία του ήδη αναγνωρισμένου πρόσφυγα από την επαναπροώθηση, ενώ ο αποκλεισμός του αρ. 1ΣΤ έχει να κάνει με ένα προηγούμενο στάδιο. Εντάσσεται συστημικά στη διαδικασία καθορισμού του πρόσφυγα, περιγράφοντας τις αρνητικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση διεθνούς προστασίας σε αιτούντες άσυλο. Όπως διατύπωσε το Ανώτατο Δικαστήριο του Καναδά, ο σκοπός του αρ. 1ΣΤ (α) είναι να αποκλείει *ab initio* αυτούς που δεν είναι *bona fide* πρόσφυγες³⁷. Έτσι, επειδή ο αποκλεισμός του αρ. 1 ΣΤ(α) πηγάζει όχι από τον κίνδυνο για τη χώρα υποδοχής αλλά από τον κίνδυνο για την ηθική και πολιτική βιωσιμότητα του συστήματος αναγνώρισης του πρόσφυγα, έχει ως συνέπεια το αποκλειόμενο άτομο να στερείται όλων των δικαιωμάτων που απολαμβάνουν οι πρόσφυγες κατά τα αρ. 2-34 της Σύμβασης³⁸. Έτσι, το αρ. 1ΣΤ αποκλείει από το καθεστώς του πρόσφυγα, ενώ το αρ. 33 (2) αποκλείει από την προστασία από την μη επαναπροώθηση. Ωστόσο, οι δυο διατάξεις τέμνονται δεδομένου ότι αυτός που αποκλείεται βάσει του αρ. 1ΣΤ, τελικά αποκλείεται και από το αρ. 33, διότι το τελευταίο απολαμβάνουν μόνο οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες³⁹.

Όπως σε κάθε περίπτωση εξαίρεσης από κανόνα του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η εφαρμογή της παραγράφου 2 του αρ. 33 και του αρ. 1ΣΤ πρέπει να υπακούει στους όρους της αρχής της αναλογικότητας. Εν ολίγοις, η αρχή της αναλογικότητας καθιερώνει μια υποχρέωση των αρχών

---

³³ *Bundesrepublik Deutschland v. B and D*, C-57/09 and C-101/09, [2010] ECR I-10979 (CJEU, Nov. 9, 2010), para. 115

³⁴ Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014) ό.π., σελ. 525

³⁵ Άρθρον 2. «Πάς πρόσφυξ υπέχει έναντι της χώρας ένθα ευρίσκεται υποχρεώσεις απαιτούσας ιδίως όπως ούτος συμμορφούται προς τους νόμους και κανονισμούς της χώρας ταύτης ως και προς τα δια διατήρησιν της δημοσίας τάξεως λαμβανόμενα μέτρα».

³⁶ Bond, J. (2013), ό.π., σελ. 29 & Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014), ό.π., σελ. 529-530

³⁷ *Pushpanathan v. Canada (Minister of Citizenship and Immigration)*, Can. SC, 1998, para 58

³⁸ Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014), ό.π., σελ. 530

³⁹ Zimmermann, A. (Ed.), (2011), *The 1951 Convention relating to the Status of Refugees and Its 1967 Protocol – A Commentary*, Oxford University Press, Oxford, p. 590

οι ενέργειές τους να τελούν σε αναλογία με τον επιδιωκόμενο σκοπό⁴⁰. Για τον ίδιο λόγο το αρ. 1ΣΤ θα πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικά και σε συνδυασμό με το γενικότερο σκοπό της συνθήκης, που είναι, σύμφωνα με το προοίμιό της, η επέκταση της προστασίας στους πρόσφυγες και η διαφύλαξη ότι τα άτομα απολαμβάνουν των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών τους⁴¹. Έτσι, επειδή μια απόφαση που αποκλείει έναν αιτούντα από το καθεστώς του πρόσφυγα, παρότι κινδυνεύει με φόβο δίωξης στη χώρα καταγωγής του παρεκκλίνει από τον σκοπό της Σύμβασης, η ερμηνεία των ρητρών αποκλεισμού θα πρέπει να είναι στενή και η εφαρμογή τους να γίνεται με πολύ προσοχή⁴². Αυτό βέβαια δεν καταργεί την υποχρεωτικότητα της διάταξης, εφόσον διαπιστωθούν σοβαροί λόγοι να θεωρείται ότι ο αιτών διέπραξε κάποιο από τα αδικήματα που αναφέρονται στις υποπαραγράφους (α), (β) και (γ), ανεξάρτητα από το ποια είναι τα όρια που θέτει το κοινό ποινικό δίκαιο κάθε κράτους⁴³. Η μοναδική εξαίρεση από τον υποχρεωτικό χαρακτήρα του αποκλεισμού αφορά πράξεις που τελέστηκαν από ανήλικους δράστες, σύμφωνα με τη Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού του 1989⁴⁴.

Οι ρήτρες δεν είχαν εφαρμοστεί για πολλά χρόνια, μέχρι την δεκαετία του 1990 και τα γεγονότα στην πρώην Γιουγκοσλαβία και τη Ρουάντα. Οι βιαιότητες των γεγονότων αυτών, έγειραν ανησυχίες στην διεθνή κοινότητα ότι στις μαζικές προσφυγικές ροές βρίσκονται πέρα από τα θύματα και οι διώκτες τους⁴⁵. Η ανάγκη αποφυγής ατιμωρησίας των διωκτών έγινε και στην πράξη προτεραιότητα σε διεθνές επίπεδο. Ενδεικτικό είναι ότι την περίοδο εκείνη θεσπίστηκαν τα δυο ad hoc ποινικά δικαστήρια⁴⁶, ένα ειδικό δικαστήριο⁴⁷, ενώ ψηφίστηκε και το καταστατικό για το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο⁴⁸.

---

⁴⁰ Οι όροι της αναλογικότητας πληρούνται όταν το μέσο που χρησιμοποιείται είναι κατάλληλο και αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού/αποτελέσματος. Κατάλληλο είναι το μέσο όταν με την καταφυγή σε αυτό μπορεί να επιτευχθεί το σκοπούμενο αποτέλεσμα. Αναγκαίο είναι το μέσο όταν η καταφυγή σε αυτό είναι η μοναδική επιλογή και δεν υπάρχουν άλλα μέσα, εξίσου αποτελεσματικά, που θα έθιγαν λιγότερα το δικαίωμα.

⁴¹ Βλ. υποσημείωση ν. 2

⁴² UNHCR, (2003), *Background Note on Exclusion Clauses*, para. 4 & UKSC, *Al-Sirri v. Secretary of State for the Home Department*, 2012, para 16

⁴³ Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014), ό.π., σελ. 528

⁴⁴ Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, ΟΗΕ, 20 Νοεμβρίου 1989, UNTS, 1577, σελ.3 (κύρωση: Ν. 2101/1992, ΦΕΚ 192, τ. Α') Αρχικά, το αρ. 38 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού έθετε την ηλικία των 15 ετών ως ηλικιακό όριο για την απόδοση ποινικής ευθύνης σε παιδιά, ενώ το 2000 με την υπογραφή του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού σε σχέση με την ανάμειξη των παιδιών σε ένοπλη σύρραξη το όριο αυτό μετατοπίστηκε στα 18 έτη σε σχέση με την αναγκαστική στρατολόγηση και τη συμμετοχή σε εχθροπραξίες (αρ. 1, 2)

⁴⁵ Bond, J. (2013), ό.π., σελ. 21

⁴⁶ Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία (στο εξής ΔΠΔΓ) ιδρύθηκε το 1993 για να διερευνήσει τις μαζικές παραβιάσεις που λάμβαναν χώρα στην περιοχή των Βαλκανίων. Αναλυτικότερα, βλ. <https://www.icty.org/>. Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Ρουάντα (στο εξής ΔΠΔΡ) ιδρύθηκε το 1994 προκειμένου να επιληφθεί της γενοκτονίας στη Ρουάντα. Αναλυτικότερα, βλ. <https://unictr.irmct.org/en/tribunal>

⁴⁷ Το Ειδικό Δικαστήριο για τη Σιέρα Λεόνε ιδρύθηκε το 2000 με σκοπό να διερευνήσει τις παραβιάσεις του ΔΑΔ που σημειώνονταν στη χώρα από το 1996. Αναλυτικότερα βλ. <http://www.rscsl.org/index.html>

⁴⁸ Τον Ιούλιο του 1997 ψηφίστηκε το Καταστατικό της Ρώμης για το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Αναλυτικότερα βλ. <https://www.icc-cpi.int/about>.

Την ίδια περίοδο, η ΥΑ/ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, που σύμφωνα με την εντολή της⁴⁹ είναι υπεύθυνη για την εφαρμογή της Σύμβασης, μοιράζεται το ίδιο ενδιαφέρον για την εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού. Με στόχο την ομοιογένεια στη διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα μεταξύ των κρατών και την κοινή ερμηνεία και εφαρμογή των εννοιών του ΔΠΔ και ΔΑΔ στην εν λόγω διαδικασία, εκδίδει τις πρώτες οδηγίες για την εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού το 1996⁵⁰. Το 2003 επικαιροποιούνται⁵¹ και σήμερα συνοδεύονται και από ένα αναλυτικό σημείωμα⁵². Το 2005 δημοσιεύει γνωμοδότηση σχετικά με τα διεθνή πρότυπα κατά την εφαρμογή του αποκλεισμού στα παιδιά στρατιώτες⁵³, ενώ το 2006, εκδίδει και ειδικότερες οδηγίες σχετικά με την εφαρμογή του αρ. 1ΣΤ σε συνθήκη μαζικών ροών⁵⁴. Το πλήθος των εργαλείων καταδεικνύει το βάρος που δίνει ο Οργανισμός στην ορθή εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού, αλλά και την ανάγκη για συνεχή παροχή διευκρινίσεων επί του σύνθετου αυτού ζητήματος. Έκτοτε, τα κείμενα αυτά αποτελούν βασικό οδηγό για τις αρχές που εξετάζουν τα αιτήματα ασύλου σε παγκόσμιο επίπεδο, παρότι δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα -soft law-.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΔΙΑΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΡΗΤΡΩΝ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

2.1. ΔΙΑΔΡΑΣΗ ΜΕ ΔΑΔ

Η πλειοψηφία των εγκλημάτων του αρ. 1ΣΤ (α) συγκαταλέγεται στις παραβιάσεις του ΔΑΔ, άλλως του *jus in bello*. Εξαιρούνται τα εγκλήματα κατά της ειρήνης και η επίθεση που παραβιάζουν το δίκαιο προσφυγής στη χρήση βίας, το *jus ad bellum*⁵⁵. Εν προκειμένω, επιχειρείται η παρουσίαση της διάδρασης μεταξύ του ΔΑΔ και του προσφυγικού δικαίου, όχι στη λογική μιας γενίκευσης, αλλά με το δεδομένο ότι πρακτικά είναι σπάνιες οι φορές που αναγνωρίζονται παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου ή εφαρμόζονται οι ρήτρες αποκλεισμού στη βάση τέλεσης κάποιου εγκλήματος κατά της ειρήνης ή του εγκλήματος της επίθεσης, παρότι οι ένοπλες συρράξεις όλο και αυξάνονται. Αντίστοιχα και η νομολογία και η θεωρία έχουν αναπτύξει περισσότερο την ανάλυση τους ως προς τα εγκλήματα πολέμου και τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, όπως θα εξηγηθεί και στη συνέχεια.

Όσον αφορά δε τα εγκλήματα του αρ. 1ΣΤ (α) που παραβιάζουν το ΔΑΔ, λόγω της σφοδρότητας του χαρακτήρα τους και του μεγέθους των συνεπειών τους *συνιστούν σοβαρές παραβιάσεις των υπέρτατων αξιών και κανόνων του διεθνούς δικαίου* και περιγράφονται στη βιβλιογραφία ως «*σοβαρές παραβιάσεις του ΔΑΔ*»⁵⁶ και όχι απλώς ως διεθνή εγκλήματα. Επισημαίνεται δε, ότι έχει

⁴⁹ Βλ. υποσημείωση ν. 7

⁵⁰ UNHCR, *The Exclusion Clauses: Guidelines on their Application*, 2 December 1996

⁵¹ Βλ. υποσημείωση ν. 28

⁵² Βλ. υποσημείωση ν. 31

⁵³ UNHCR, *Advisory Opinion regarding the international standards for exclusion from refugee status as applied to child soldiers*, 12 September 2005

⁵⁴ UNHCR, *Guidelines on the Application in Mass Influx Situations of the Exclusion Clauses of Article 1F of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees*, 7 February 2006

⁵⁵ Αναλυτικότερα για τη διάκριση μεταξύ *jus in bello* και *jus ad bellum*, βλ. Μαρούδα Μ.-Ντ., (2015), *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Αθήνα: Σιδέρης, σελ. 33-34, και Μαρούδα Μ.-Ντ., (2006), *Η διεθνής ευθύνη για παραβιάσεις του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου τελούμενες σε ένοπλες συρράξεις: Η κρατική και ατομική ποινική ευθύνη σε κίνηση*, Αθήνα- Κομοτηνή: Σάκκουλας, σελ.2

⁵⁶ Σχετικά με τον όρο «σοβαρές παραβιάσεις του ΔΑΔ», βλ. σχετικά Μαρούδα Μ.-Ντ., (2006), ό.π. σελ 189-207

πια ξεπεραστεί η στενή ερμηνεία του όρου, κατά την οποία στις παραβιάσεις του ΔΑΔ ανήκουν μόνο τα εγκλήματα πολέμου, δεδομένου ότι τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας μπορούν να τελεστούν και σε καιρό ειρήνης⁵⁷.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το αρ. 1ΣΤ (α) σχετίζεται με τη διεθνή εγκληματικότητα, εύλογο είναι να παραπέμπει σε διεθνή κείμενα. Η διατύπωση *εν τη εννοία των διεθνών συμφωνιών αίτινες συνήφθησαν επί σκοπώ αντιμετώπισεως των αδικημάτων τούτων* αποτελεί σαφή αναφορά στην εφαρμογή του δικαίου των ενόπλων συρράξεων και του ΔΠΔ από το προσφυγικό δίκαιο. Το γεγονός ότι δεν γίνεται παραπομπή σε συγκεκριμένα διεθνή κείμενα, δίνει τη δυνατότητα να συμπεριληφθούν οι εννοιολογικές εξελίξεις των εν λόγω εγκλημάτων⁵⁸ και τα κείμενα που προέκυψαν μετά την υπογραφή της Σύμβασης. Σύμφωνα πάντως με τις οδηγίες της ΥΑ/ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, για την εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού, τα παρακάτω διεθνή κείμενα είναι χρήσιμα για την αξιολόγηση των εγκλημάτων του αρ. 1ΣΤ (α)⁵⁹:

- Ο Χάρτης του Διεθνούς Στρατιωτικού Δικαστηρίου του 1945 (Χάρτης του Λονδίνου ή της Νυρεμβέργης)⁶⁰
- Η Σύμβαση του 1948 για την πρόληψη και την τιμωρία του εγκλήματος της Γενοκτονίας⁶¹
- Οι τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 για την προστασία των θυμάτων πολέμου⁶² και τα πρόσθετα πρωτόκολλα του 1977⁶³
- Η Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας του 1984⁶⁴
- Τα καταστατικά των Διεθνών Δικαστηρίων για την πρώην Γιουγκοσλαβία και τη Ρουάντα⁶⁵
- Το καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου του 1998⁶⁶

Αν ανατρέξει κανείς στα ανωτέρω κείμενα, θα διαπιστώσει ότι δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός των εγκλημάτων του αρ. 1ΣΤ(α). Παρά τα κοινά στοιχεία, υπάρχουν και διαφορές που μπορεί να καθορίσουν την έκβαση της κάθε υπόθεσης. Έτσι, παρότι ο ορισμός των εγκλημάτων που

⁵⁷ Μαρούδα Μ.-Ντ., (2006), ό.π., σελ. 9-10

⁵⁸ Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014), ό.π., σελ. 569

⁵⁹ UNHCR, (2003), *Background Note on Exclusion Clauses*, para. 23

⁶⁰ UN, *Charter of the International Military Tribunal-Annex to the Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis (London Agreement)*, 8 August 1945

⁶¹ Σύμβαση για την Πρόληψη και Καταστολή του Εγκλήματος της Γενοκτονίας, Γ.Σ. ΟΗΕ, A/Res/260 (III), 9 Δεκεμβρίου 1948, Συλλογή Συμβάσεων 1021, Τ. 78, Σελ. 177 (κύρωση: ν.δ. 3091/1954, ΦΕΚ Α' 250)

⁶² Πρώτη Σύμβαση της Γενεύης για τη βελτίωση της τύχης των τραυματιών και των ασθενών στις ένοπλες δυνάμεις που βρίσκονται σε εκστρατεία, 1864

Δεύτερη Σύμβαση της Γενεύης για τη βελτίωση της τύχης των τραυματιών, ασθενών και ναυαγών των ενόπλων δυνάμεων που βρίσκονται στη θάλασσα, 1906

Τρίτη Σύμβαση της Γενεύης για τη μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου, 1929

Τέταρτη Σύμβαση της Γενεύης για την προστασία των πολιτών σε καιρό πολέμου, 1949

⁶³ Πρόσθετο Πρωτόκολλο I για την προστασία των θυμάτων των διεθνών ένοπλων συρράξεων, 1977

Πρόσθετο Πρωτόκολλο II για την προστασία των θυμάτων των μη διεθνών ένοπλων συρράξεων, 1977

⁶⁴ Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, Γ.Σ. ΟΗΕ A/Res/39/46, 10 Δεκεμβρίου 1984, Συλλογή Συμβάσεων 1465, σελ. 85

⁶⁵ Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, UNSC Res 808/1993, 25 May 1993, Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda, UNSC Res 955/1994, 8 November 1994

⁶⁶ Καταστατικό της Ρώμης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, Γ.Σ. ΟΗΕ, 17 Ιουλίου 1998, Συλλογή Συμβάσεων 2187, σελ. 3 (κύρωση:3003/2002, ΦΕΚ Α' 75)

περιγράφονται στην περίπτωση (α) του αρ. 1ΣΤ σε πρώτο επίπεδο μοιάζει απλούστερος σε σχέση με τις έννοιες των σοβαρών μη πολιτικών εγκλημάτων της περίπτωσης (β) ή των πράξεων ενάντια στον σκοπό των Ην. Εθνών της περίπτωσης (γ), στην πράξη δεν ισχύει κάτι τέτοιο. Σίγουρα, η διάταξη του αρ. 1ΣΤ (α) είναι πιο γενική από την παράγραφο 7(δ) του καταστατικού της ΥΑ/ΟΗΕ για τους πρόσφυγες του 1950⁶⁷, όπου γίνεται αναφορά στα εγκλήματα του Χάρτη του Λονδίνου⁶⁸. Περαιτέρω, οι ορισμοί στα καταστατικά των ad hoc ποινικών δικαστηρίων είναι επίσης πιο γενικοί από τα αρ. 6-8 του Καταστατικού της Ρώμης, και αυτό εξηγείται αν ληφθούν υπόψη οι ιδιαίτερες περιστάσεις κάτω από τις οποίες συγκροτήθηκε το κάθε δικαστήριο. Σε κάθε περίπτωση, οι διαφορές αυτές επιτάσσουν μια *δυναμική ερμηνεία* των ορισμών των διεθνών εγκλημάτων του αρ. 1ΣΤ (α)⁶⁹. Στην πράξη, επικρατεί το καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου ως η πιο πρόσφατη ανάλυση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο καθηγητής Hathaway, το καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου αποτελεί το θεμέλιο λίθο για την ανάλυση του αρ. 1ΣΤ (α)⁷⁰. Σημαντική είναι όμως, και η συνεισφορά της διεθνούς νομολογίας, αν σκεφτεί μάλιστα κανείς ότι η διαμόρφωση του καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου βασίστηκε στη νομολογία των ad hoc ποινικών δικαστηρίων⁷¹. Προκύπτει λοιπόν, εύλογα το ερώτημα αν η ερμηνεία των εγκλημάτων του αρ. 1ΣΤ (α) μπορεί να συμπεριλάβει και το διεθνές εθιμικό δίκαιο, τη στιγμή που το γράμμα της διάταξης δεν το αναφέρει καθόλου. Θα μπορούσε αντίθετα, η αναφορά στα νομικά κείμενα να εκληφθεί ως απόφαση να προχωράει ο αποκλεισμός μόνο όταν υπάρχει *πραγματική κανονιστική βεβαιότητα*⁷²;

Αναλυτικότερα και ως προς την κάθε κατηγορία εγκλημάτων του αρ. 1ΣΤ (α) αξίζει να αναφερθούν τα κατωτέρω:

Τα **εγκλήματα κατά της ειρήνης** είναι η πιο προβληματική κατηγορία, καθώς δεν υπάρχει διεθνές κείμενο που να τα ορίζει, ούτε διεθνές δικαστήριο αρμόδιο για την εκδίκασή τους, πέρα από το Χάρτη του Διεθνούς Στρατιωτικού Δικαστηρίου του 1945 που αναφέρεται σ' αυτά στο άρθρο 6, κάνοντας

---

⁶⁷ Βλ. υποσημείωση ν. 7

⁶⁸ Article 6

“(a) Crimes against Peace: namely, planning, preparation, initiation or waging a war of aggression, or a war in violation of international treaties, agreements or assurances, or participation in a common plan or conspiracy for the accomplishment of any of the foregoing.

(b) War Crimes: namely, violations of the laws and customs of war. Such violations shall include, but shall not be limited to, murder, ill-treatment or deportation to slave labour or for any other purpose of civilian population of or in occupied territory, murder or ill-treatment of prisoners of war or persons on the seas, killing of hostages, plunder of public or private property, wanton destruction of cities, towns or villages or devastation not justified by military necessity.

(c) Crimes against Humanity: namely, murder, extermination, enslavement, deportation, and other inhumane acts committed against any civilian population, before or during the war, or persecutions on political, racial or religious grounds in execution of or in connection with any crime within the jurisdiction of the Tribunal, whether or not in violation of the domestic law of the country where perpetrated.”

⁶⁹ Gilbert, G. (2003), ό.π., σελ. 434

⁷⁰ Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014), ό.π., σελ. 570

⁷¹ Βλ. σχετικά Cassese, A., (2008) 2nd edn, *International Criminal Law*, Oxford University Press, p. 11-21

“We also look to international jurisprudence for guidance . . . Article 1F(a) of the Refugee Convention refers generally to international instruments and the [International Criminal Court] itself has relied on the jurisprudence of ad hoc tribunals to interpret its own statute . . . [W]hile our focus will remain on the most recent codification of international criminal law in the Rome Statute, we will also consider other sources, more particularly the jurisprudence of the ad hoc tribunals” *Ezokola v. Canada (Minister of Citizenship and Immigration)*, (Can. SC 1993), paras 42, 51.

⁷² Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014), ό.π., σελ. 571

λόγο για επιθετικό πόλεμο ή για πόλεμο που παραβιάζει διεθνείς συμβάσεις και συμφωνίες⁷³. Βάσει του ανωτέρω ορισμού και εφόσον πρόκειται για έναν παράνομο διεθνή πόλεμο, ο δράστης δεν μπορεί παρά να είναι υψηλόβαθμος αξιωματούχος κάποιου κράτους⁷⁴. Δεν συμπεριλαμβάνει λοιπόν η έννοια των εγκλημάτων κατά της ειρήνης τις συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα, που είναι σήμερα η πιο συνηθισμένη μορφή πολέμου⁷⁵.

Η σύγχρονη εκδοχή των εγκλημάτων κατά της ειρήνης είναι το έγκλημα της **επίθεσης**, το οποίο ανήκει στα εγκλήματα αρμοδιότητας του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου⁷⁶. Εν προκειμένω, θα εστιάσουμε στο έγκλημα της επίθεσης, διότι μέχρι στιγμής δεν έχει καταγραφεί ούτε από τη θεωρία ούτε από τη νομολογία ορισμός των εγκλημάτων κατά της ειρήνης που να περιλαμβάνει κι άλλα αδικήματα. Σύμφωνα, λοιπόν, με το αρ. 8bis(2) του Καταστατικού της Ρώμης, το έγκλημα της επίθεσης ορίζεται ως *ο σχεδιασμός, η προετοιμασία, η έναρξη ή η εκτέλεση, από ένα πρόσωπο, σε θέση να ασκήσει αποτελεσματικά τον έλεγχο ή να κατευθύνει την πολιτική ή στρατιωτική δράση ενός κράτους, μιας επιθετικής πράξης, η οποία, βάσει του χαρακτήρα, της σοβαρότητας και της κλίμακας της, συνιστά πρόδηλη παραβίαση του Χάρτη του Ην. Εθνών*⁷⁷. Στον ορισμό αυτό κατέληξε η Αναθεωρητική Διάσκεψη της Καμπάλα το 2010 κατά την πρώτη τροποποίηση του Καταστατικού της Ρώμης. Τέθηκε σε ισχύ το 2017, μετά την πάροδο δηλαδή της επταετίας που θέτουν ως προϋπόθεση τα άρθρα 121 και 122 του Καταστατικού. Μέχρι τότε, η ποινική ευθύνη σε διεθνές επίπεδο για το εν λόγω έγκλημα προκύπτει από το ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης των Ην. Εθνών για τον Ορισμό της Επίθεσης του 1974⁷⁸, χωρίς όμως δεσμευτικό χαρακτήρα -δεδομένου ότι τα ψηφίσματα της ΓΣ δεν είναι δεσμευτικά-. Το αρ. 1 του Ψηφίσματος αποτελεί και τη βάση για τον τελικό ορισμό του αρ. 8bis(2) του Καταστατικού της Ρώμης. Ωστόσο, κατά το συγκεκριμένο ορισμό η ατομική ποινική ευθύνη συνδέεται με την κρατική, πράγμα που σημαίνει ότι ο δράστης δεν μπορεί να είναι οποιοσδήποτε ιδιώτης, αλλά πρόσωπο σε θέση που ασκεί κρατική λειτουργία. Σύμφωνα με το αρ. 15bis⁷⁹ του καταστατικού, η διαπίστωση από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ην. Εθνών ότι κάποιο κράτος έχει τελέσει επιθετική πράξη κατά παραβίαση του αρ. 2(4) του Χάρτη των Ην. Εθνών, τίθεται ως προαπαιτούμενο ώστε να θεμελιωθεί ατομική ποινική ευθύνη για κάποιο πρόσωπο. Περαιτέρω και

⁷³ Βλ. υποσημείωση ν. 67

⁷⁴ UNHCR, (2003), *Background Note on Exclusion Clauses*, para. 28

⁷⁵ Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014), *ό.π.*, σελ 574

⁷⁶ Αρ. 5 (δ) Καταστατικού της Ρώμης

⁷⁷ International Criminal Court, "Review Conference of the Rome Statute", ICC Doc. RC/Res.6, 11 June 2010, Annex I (art.8 bis of the Rome Statute)

⁷⁸ Ψήφισμα για τον Ορισμό της Επίθεσης, Γ.Σ. ΟΗΕ A/Res/3314 (XXIX), 14 Dec. 1974

Άρθρο 1 «Επίθεση είναι η χρήση ένοπλης βίας (armed force) από ένα κράτος εναντίον της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας ενός άλλου κράτους, ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο ασυμβίβαστο με το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, όπως ορίζεται στον ορισμό αυτό».

Άρθρο 5 (2) «Ο επιθετικός πόλεμος είναι διεθνές έγκλημα κατά της ειρήνης. Η επίθεση εγείρει διεθνή ευθύνη»

⁷⁹ Art. 15bis "6. Where the Prosecutor concludes that there is a reasonable basis to proceed with an investigation in respect of a crime of aggression, he or she shall first ascertain whether the Security Council has made a determination of an act of aggression committed by the State concerned. The Prosecutor shall notify the Secretary-General of the United Nations of the situation before the Court, including any relevant information and documents. 7. Where the Security Council has made such a determination, the Prosecutor may proceed with the investigation in respect of a crime of aggression. 8. Where no such determination is made within six months after the date of notification, the Prosecutor may proceed with the investigation in respect of a crime of aggression, provided that the Pre-Trial Division has authorized the commencement of the investigation in respect of a crime of aggression in accordance with the procedure contained in article 15, and the Security Council has not decided otherwise in accordance with article 16".

εφόσον θεμελιωθεί ατομική ποινική ευθύνη, προβληματίζει το ζήτημα γύρω από το αν η επίθεση μπορεί να έχει ως δράστη κάποιο ανεπίσημο ηγετικό πρόσωπο και αν μπορεί να τελεστεί δια της παραλείψεως. Τέλος, η προσθήκη των ποιοτικών χαρακτηριστικών (χαρακτήρας, σοβαρότητα και κλίμακα) στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος ως προϋποθέσεις προκειμένου να στοιχειοθετηθεί η ατομική ποινική ευθύνη καθιστούν πολύ δύσκολη τη δίωξη του και την πρακτική εφαρμογή του εγκλήματος της επίθεσης ως βάση αποκλεισμού⁸⁰. Είναι γεγονός ότι από το 1947 και μετά δεν έχει ασκηθεί κάποια δίωξη στη βάση τέλεσης του εγκλήματος της επίθεσης⁸¹. Έτσι, οι πράξεις που θα μπορούσαν να οριστούν ως επίθεση, αλληλοεπικαλύπτονται από τα εγκλήματα του πολέμου ή τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και ο αποκλεισμός εφαρμόζεται σ αυτή τη βάση⁸².

Την εποχή που υπεγράφη η Σύμβαση, η έννοια των **εγκλημάτων πολέμου** αφορούσε τις σοβαρές παραβιάσεις του ΔΑΔ κατά τη διάρκεια των διεθνών συρράξεων, έτσι όπως περιγραφόταν στις τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949, στη Σύμβαση της Χάγης του 1907⁸³ και στο εθιμικό διεθνές δίκαιο. Αφετηρία λοιπόν είναι οι σοβαρές παραβιάσεις «grave breaches», όπως ερμηνεύονται⁸⁴ και απαριθμούνται⁸⁵ στις Συμβάσεις της Γενεύης, κατά τη διάρκεια ένοπλων συρράξεων διεθνούς χαρακτήρα, όπως ορίζεται στο κοινό τους άρθρο 2⁸⁶. Από τότε, έχουν σημειωθεί σημαντικές εξελίξεις και σε νομικό και σε πραγματικό επίπεδο, με κυριότερες, τα πρόσθετα πρωτόκολλα του 1977 στις Συμβάσεις της Γενεύης, την αύξηση των εμφύλιων πολέμων, την ίδρυση των ad hoc ποινικών δικαστηρίων της πρώην Γιουγκοσλαβίας το 1993 και της Ρουάντα το 1994 και τελικά την ίδρυση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου το 1998⁸⁷. Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο Ι των Συμβάσεων της Γενεύης επεκτείνει την έννοια της ένοπλης σύρραξης διεθνούς χαρακτήρα, αλλά και την έννοια των σοβαρών παραβιάσεων. Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο ΙΙ, στο αρ. 1, συμπληρώνει το κοινό αρ. 3 των Συμβάσεων σχετικά με τις συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα. Το Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου στο αρ. 8⁸⁸ συγκεντρώνει τις πράξεις που χαρακτηρίζονται ως εγκλήματα πολέμου από τα προϋπάρχοντα νομικά κείμενα, πηγαίνοντας ένα βήμα παρακάτω την ποινικοποίηση των παραβιάσεων των κανόνων του πολέμου. Καταρχήν, συμπεριέλαβε, μεταξύ άλλων, τα εγκλήματα σεξουαλικής φύσης⁸⁹ και την εξαναγκαστική στρατολόγηση παιδιών⁹⁰.

Η πιο σημαντική συνεισφορά στη διαμόρφωση της έννοιας των εγκλημάτων πολέμου από το Καταστατικό της Ρώμης είναι ο χαρακτηρισμός κάποιων πράξεων που τελούνται κατά τη διάρκεια συρράξεων μη διεθνούς χαρακτήρα ως εγκλημάτων πολέμου⁹¹, γεγονός που συνέβαλε και στην εξέλιξη του ΔΑΔ γενικότερα, πέρα από την διεύρυνση της αρμοδιότητας του δικαστηρίου⁹². Η εξέλιξη

⁸⁰ Hathaway, J. C., & Foster, M. (n.d.), (2014), ο.π. σελ. 574

⁸¹ Cassese, A., (2008), ο.π. σελ. 152-155

⁸² Pejić, J. (2000), "Article 1F(a): The Notion of International Crimes", *International Journal of Refugee Law*, vol. 12 (suppl 1), p. 16 & Zimmermann, A. (Ed.), (2011), ό.π. σελ. 595

⁸³ Σύμβαση της Χάγης (IV) περί των Νόμων και Εθίμων του κατά ξηράν πολέμου και ο προσαρτημένος Κανονισμός, 18 Οκτωβρίου 1907

⁸⁴ Βλ. αρ. 49 ΣΓ Ι, αρ. 50 ΣΓ ΙΙ, αρ. 129 ΣΓ ΙΙΙ, αρ. 146 ΣΓ ΙV

⁸⁵ Βλ. αρ. 50 ΣΓ Ι, αρ. 51 ΣΓ ΙΙ, αρ. 130 ΣΓ ΙΙΙ, αρ. 147 ΣΓ ΙV

⁸⁶ Κοινό άρθρο 2, «Κάθε περίπτωση κηρυγμένου πολέμου ή κάθε άλλη ένοπλη σύρραξη»

⁸⁷ Pejić, J. (2000), ό.π., σελ. 17

⁸⁸ 50 εγκλήματα, 34 σχετικά με διεθνή σύρραξη και 16 για μη διεθνή

⁸⁹ Αρ. 8(2) (β) (xxii), 8(2) (ε) (vi) Καταστατικού της Ρώμης

⁹⁰ Αρ. 8(2) (β) (xxvi) Καταστατικού της Ρώμης

⁹¹ Αρ. 8 (2) (γ) και (στ) για εγκλήματα σε μη διεθνή ένοπλη σύρραξη, ενώ 8 (2) (α), (β) και (δ) για εγκλήματα σε διεθνή ένοπλη σύρραξη, Καταστατικό της Ρώμης

⁹² Pejić, J. (2000), ό.π., σελ. 22

αυτή βασίζεται στο κοινό άρθρο 3 των Συμβάσεων της Γενεύης, προχώρησε όμως χάρη στη νομολογία των *ad hoc* δικαστηρίων της πρώην Γιουγκοσλαβίας και της Ρουάντα⁹³. Χαρακτηριστικά, στην υπόθεση *Tadić* είχε αναγνωρισθεί ότι οι βασικές αρχές και κανόνες του ανθρωπιστικού δικαίου αντικατοπτρίζουν τις θεμελιώδεις αξίες του ανθρωπισμού και επομένως πρέπει να διέπουν τις συρράξεις κάθε είδους⁹⁴. Έκτοτε, είναι ευρέως αποδεκτό ότι τα εγκλήματα πολέμου μπορούν να τοποτετηθούν σε ένοπλες συρράξεις διεθνούς και μη χαρακτήρα. Παρότι η διάκριση μεταξύ εσωτερικής και διεθνούς σύρραξης είναι σχετικά ευχερής, η ένταση της βίας που απαιτείται για να χαρακτηριστεί μια κατάσταση ως εσωτερική ένοπλη σύρραξη δεν είναι εξίσου διακριτή. Παράγοντες που διαμορφώνουν την κρίση επί εσωτερικής ένοπλης σύρραξης, σύμφωνα με τη νομολογία του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία είναι μεταξύ άλλων η συχνότητα των συγκρούσεων, η γεωγραφική τους εμβέλεια, η χρήση βαρέων όπλων, ο ρόλος της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, οι μαζικοί εκτοπισμοί πληθυσμών. Την ίδια θεωρία έχει υιοθετήσει και το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο⁹⁵.

Σε κάθε περίπτωση, είτε πρόκειται για διεθνή, είτε για μη διεθνή σύρραξη, για να θεωρηθεί μία πράξη έγκλημα πολέμου δεν αρκεί απλώς αυτή να διαπράχθηκε κατά τη διάρκεια της σύρραξης, αλλά θα πρέπει να υφίσταται και ένας λειτουργικός σύνδεσμος ανάμεσα σε αυτήν και την ένοπλη σύρραξη, με την έννοια ότι η πράξη πρέπει να είναι στενά ή πρόδηλα συνυφασμένη με την ένοπλη σύρραξη ή η ένοπλη σύρραξη να διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην ικανότητα του δράστη να διαπράξει το έγκλημα, στη λήψη της απόφασης, στον τρόπο και τον σκοπό της διάπραξης του.⁹⁶ Από τον ορισμό των εγκλημάτων πολέμου προκύπτει ότι τελούνται και από πολίτες και από μέλη των στρατιωτικών αρχών, ενώ στρέφονται κυρίως κατά των πιο αδύναμων μερίδων του πληθυσμού, όπως τους αμάχους, τις γυναίκες και τους αιχμαλώτους.

Επιπλέον, το Καταστατικό του ΔΠΔ συμπεριέλαβε στην κατηγορία των εγκλημάτων πολέμου και τις εχθροπραξίες μεταξύ κυβερνητικών αρχών και οργανωμένων ένοπλων ομάδων ή μεταξύ τέτοιων ομάδων⁹⁷ στο πλαίσιο συρράξεων μη διεθνούς χαρακτήρα. Έτσι, πλέον έγκλημα πολέμου μπορεί να στοιχειοθετηθεί ακόμα και όταν δεν εμπλέκονται καθόλου οι κυβερνητικές δυνάμεις. Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι οι αρχηγοί κρατών δεν απαλλάσσονται της ευθύνης τους, σύμφωνα με το αρ. 27 του Καταστατικού της Ρώμης.

Τελικά, παρότι δεν υπάρχει ενιαίος ορισμός για τα εγκλήματα πολέμου στα ανωτέρω αναφερθέντα κείμενα, η ατομική ευθύνη προκύπτει σε κάθε περίπτωση και από το εθιμικό διεθνές δίκαιο. Έτσι, ενώ αρ. 8 του Καταστατικού της Ρώμης συνιστά την πιο πρόσφατη κωδικοποίηση των εγκλημάτων πολέμου, η αντίστοιχη ατομική ευθύνη δεν εξαντλείται στη συγκεκριμένη λίστα. Άτομο, λοιπόν, που παραβιάζει τους κανόνες του πολέμου διαπράττει παράνομη πράξη, ακόμα κι αν αυτή δεν είναι ποινικοποιημένη⁹⁸.

⁹³ Βλ. σχετικά ICTY, *Prosecutor v. Dusko Tadic* (Trial Chamber), 1994 & ICTR, *Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, (Appeals Chamber), 2001

⁹⁴ ICTY, *Prosecutor v. Dusko Tadic*, (Appeals Chamber), 1995, paras 128-134

⁹⁵ Βλ. σχετικά ICC, *Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo* (Trial Judgment), 2009

⁹⁶ ICTY, *Prosecutor v. Kunarac et al* (Appeals Chamber), 2002, par. 58

⁹⁷ Αρ 8(2) (στ) Καταστατικού της Ρώμης

⁹⁸ Gilbert, G. (2003), ο.π., σελ. 438

Τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας είναι η πιο ευρεία κατηγορία εγκλημάτων του αρ. 1ΣΤ (α)⁹⁹, καθώς μπορούν να διαπραχθούν και σε καιρό ειρήνης και σε καιρό πολέμου. Για πολλά χρόνια δεν υπήρχε κοινός ορισμός τους στα διάφορα νομικά κείμενα και παρατηρούνταν αποκλίσεις στην ερμηνεία τους από τα διάφορα δικαστικά συστήματα. Ο ορισμός τους ακόμα και σήμερα συνεχώς εξελίσσεται, ωστόσο πλέον, το Καταστατικό της Ρώμης, στο αρ. 7¹⁰⁰, συγκεντρώνει το περιεχόμενο των διατάξεων των προηγούμενων, μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο νομικών κειμένων που αναφέρονται σε εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας¹⁰¹, παραθέτοντας μια λίστα από έντεκα πράξεις

⁹⁹ Hathaway, J. C., & Foster, M. (n.d.), (2014), ο.π., σελ. 577

¹⁰⁰Εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας Άρθρο 7. «1. Για τους σκοπούς του παρόντος Καταστατικού, "έγκλημα κατά της ανθρωπότητας" σημαίνει οποιαδήποτε από τις ακόλουθες πράξεις όταν διαπράττεται ως μέρος ευρείας και συστηματικής επίθεσης που κατευθύνεται κατά οποιουδήποτε αμάχου πληθυσμού, εν γνώσει της επίθεσης: α) Ανθρωποκτονία με πρόθεση β) Εξόντωση γ) Υποδούλωση δ) Εκτόπιση ή βίαιη μετακίνηση πληθυσμού ε) Φυλάκιση ή άλλη σοβαρή στέρηση της σωματικής ελευθερίας κατά παραβίαση βασικών κανόνων του διεθνούς δικαίου στ) Βασανιστήρια ζ) Βιασμός, γενετήσια δουλεία, εξαναγκασμός σε πορνεία, εξαναγκασμός σε εγκυμοσύνη, εξαναγκασμός σε στέρηση ή άλλη μορφή γενετήσιας βίας παρόμοιας βαρύτητας. η) Δίωξη κατά οποιασδήποτε αναγνωρίσιμης ομάδας ή κοινότητας για λόγους πολιτικούς, φυλετικούς, εθνικούς, εθνοτικούς, πολιτιστικούς, θρησκευτικούς ή λόγους φύλου, όπως αυτό ορίζεται στην παράγραφο 3, ή άλλους λόγους που αναγνωρίζονται παγκοσμίως ως ανεπίτρεπτοι κατά το διεθνές δίκαιο σε σχέση με οποιαδήποτε πράξη που αναφέρεται στην παρούσα παράγραφο ή οποιοδήποτε έγκλημα εντός της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου. θ) Βίαιη εξαφάνιση προσώπων ι) Φυλετικός Διαχωρισμός κ) Άλλες απάνθρωπες πράξεις παρόμοιου χαρακτήρα οι οποίες με πρόθεση προκαλούν μεγάλο πόνο ή βαρεία σωματική βλάβη ή βαρεία βλάβη της διανοητικής ή σωματικής υγείας. 2. Για τους σκοπούς της παραγράφου 1: (α) "Επίθεση κατευθυνόμενη κατά οποιουδήποτε αμάχου πληθυσμού σημαίνει συμπεριφορά που συνεπάγεται την κατά συρροή διάπραξη πράξεων που αναφέρονται στην παράγραφο 1 κατά οποιουδήποτε αμάχου πληθυσμού, κατ' εφαρμογή ή προς εξυπηρέτηση της πολιτικής ενός κράτους ή μιας οργάνωσης που στοχεύει στη διάπραξη τέτοιας επίθεσης. (β) Η "εξόντωση" περιλαμβάνει την με πρόθεση επιβολή συνθηκών ζωής, μεταξύ άλλων στέρηση πρόσβασης σε τροφή και φάρμακα, υπολογισμένων να επιφέρουν την καταστροφή μέρους του πληθυσμού (γ) "Υποδούλωση" σημαίνει την άσκηση οποιασδήποτε ή όλων των εξουσιών οι οποίες είναι σύμφυτες στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας επί προσώπων, και περιλαμβάνει την άσκηση τέτοιας εξουσίας κατά την εμπορία προσώπων, ιδιαίτερα γυναικών και παιδιών. (δ) "Εκτόπιση ή βίαιη μετακίνηση πληθυσμού" σημαίνει την μετακίνηση των προσώπων για τα οποία πρόκειται με απέλαση ή άλλες πράξεις εξαναγκασμού από την περιοχή στην οποία νομίμως βρίσκονται, άνευ λόγων επιτρεπτών κατά το διεθνές δίκαιο. (ε) "Βασανιστήρια" σημαίνει την με πρόθεση πρόκληση έντονου πόνου ή δοκιμασίας, σωματικών ή ψυχικών επί προσώπου που τελεί υπό την κράτηση ή υπό τον έλεγχο του κατηγορουμένου. Τα βασανιστήρια δεν περιλαμβάνουν πόνο ή δοκιμασία που προκύπτει μόνον ή είναι σύμφυτος ή είναι δυνατόν να προκύψει από την επιβολή νόμιμων κυρώσεων. (στ) "Εξαναγκασμός σε εγκυμοσύνη" σημαίνει τον παράνομο περιορισμό γυναίκας που κατέστη έγκυος δια της βίας, με την πρόθεση να επηρεαστεί η εθνική σύνθεση οποιουδήποτε πληθυσμού ή να πραγματοποιηθούν άλλες σοβαρές παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου. Ο ορισμός αυτός δεν μπορεί καθοιωνδήποτε τρόπο να ερμηνευθεί ως επηρεάζων τις εθνικές νομοθεσίες που αφορούν την εγκυμοσύνη. (ζ) "Δίωξη" σημαίνει την με πρόθεση και βαρείας μορφής στέρηση θεμελιωδών δικαιωμάτων σε αντίθεση προς το διεθνές δίκαιο εξ αιτίας της ταυτότητας της ομάδας ή κοινότητας. (η) "Φυλετικός διαχωρισμός" σημαίνει απάνθρωπες πράξεις παρόμοιου χαρακτήρα όπως οι αναφερόμενες στην παράγραφο 1, που διαπράχθηκαν στο πλαίσιο θεσμοθετημένου καθεστώτος συστηματικής καταπίεσης και κυριαρχίας μιας φυλετικής ομάδας επί οποιασδήποτε άλλης φυλετικής ομάδας ή ομάδων και διαπραττόμενες με πρόθεση τη διατήρηση του καθεστώτος αυτού. (θ) "Βίαιη εξαφάνιση προσώπου" σημαίνει τη σύλληψη, κράτηση ή αρπαγή προσώπων από ένα Κράτος ή μια πολιτική οργάνωση ή με την άδεια, υποστήριξη ή συναίνεση αυτών, οι οποίες ακολουθούνται από άρνηση παραδοχής αυτής της στέρησης της ελευθερίας ή της παροχής πληροφοριών για την τύχη ή τον εντοπισμό των προσώπων αυτών, με πρόθεση αποστερηθούν της προστασίας του νόμου για παρατεταμένο χρονικό διάστημα. 3. Για τους σκοπούς του παρόντος Καταστατικού, εννοείται ότι ο όρος "φύλο" αναφέρεται στα δύο φύλα, αρσενικό και θηλυκό, με την έννοια που τους προσδίδει η κοινωνία. Ο όρος "φύλο" δεν έχει έννοια διαφορετική από την παραπάνω».

¹⁰¹ Βλ. ενδεικτικά Χάρτης της Νυρεμβέργης και του Τόκιο (Charter of the International Military Tribunal for the Far East, 19 January 1946), Καταστατικά των ΔΠΔΓ & ΔΠΔΡ, Σχέδιο νόμου της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου για

που όταν τελούνται από ένα κράτος στο πλαίσιο μιας ευρείας και συστηματικής επίθεσης -με γνώση της επίθεσης-κατά αμάχου πληθυσμού συνιστούν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Η λίστα αυτή δεν είναι εξαντλητική, όπως αποδεικνύει η παράγραφος (κ) της ίδιας της διάταξης, η οποία προσθέτει και άλλες απάνθρωπες πράξεις παρόμοιου χαρακτήρα στον κατάλογο των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Η παράγραφος αυτή, ως ομπρέλα και για άλλες πράξεις συνοψίζει τελικά και τον ορισμό των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, στις απάνθρωπες πράξεις οι οποίες με πρόθεση προκαλούν μεγάλο πόνο ή βαρεία σωματική βλάβη ή βαρεία βλάβη της διανοητικής ή σωματικής υγείας του θύματος.

Δεν θα γίνει ανάλυση της ερμηνείας των στοιχείων του αρ. 7 (1) του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, αξίζει όμως να υπογραμμιστεί ότι με τη διάταξη αυτή καθιερώθηκε η άποψη ότι τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας μπορούν να τελεστούν και σε καιρό ειρήνης, κάτι που είχε αποτυπωθεί αρχικά στο καταστατικό του ΔΠΔΡ¹⁰², ενώ μέχρι τότε και σύμφωνα με το Χάρτη της Νυρεμβέργης¹⁰³ και το καταστατικό του ΔΠΔΓ¹⁰⁴, η σύνδεση μεταξύ του εγκλήματος και του πλαισίου της ένοπλης σύρραξης ήταν απαραίτητη προϋπόθεση. Ωστόσο, τα κριτήρια εφαρμογής παραμένουν θολά, καθώς το Καταστατικό εξειδικεύει την έννοια της επίθεσης¹⁰⁵, αλλά όχι τα χαρακτηριστικά της ως ευρεία και συστηματική ως προς τον αριθμό των θυμάτων ή τη σοβαρότητα της επίθεσης¹⁰⁶. Ειδική σύντομη μνεία θα γίνει μόνο στην έννοια της δίωξης κατά το αρ. 7 (1) (η) και σε σύγκριση με την έννοια της δίωξης του αρ. 1Α της Σύμβαση της Γενεύης του 1951, καθώς πρόκειται για δυο διαφοροποιημένες έννοιες. Σύμφωνα με το καταστατικό του Δικαστηρίου, η δίωξη τελείται σε σχέση με οποιαδήποτε πράξη που αναφέρεται στην παρούσα παράγραφο ή οποιοδήποτε έγκλημα εντός της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου, προϋπόθεση που δεν απαιτείται κατά την εξέταση του βάσιμου και δικαιολογημένου φόβου δίωξης στη διαδικασία του ασύλου, διότι μια τέτοια σύνδεση θα οδηγούσε εξ ορισμού στον αποκλεισμό από το καθεστώς διεθνούς προστασίας¹⁰⁷.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο έγκλημα της **γενοκτονίας** διότι, παρόλο που δεν αναφέρεται ρητά στο αρ. 1ΣΤ (α), θεωρείται ότι ανήκει στη συγκεκριμένη κατηγορία εγκλημάτων και μάλιστα αποτελεί το περισσότερο ορισμένο από τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και σε συμβατικό και σε εθιμικό πλαίσιο¹⁰⁸. Όσον αφορά το έγκλημα της γενοκτονίας, ο ορισμός του παραμένει ο ίδιος από το 1948, οπότε υπογράφηκε η σχετική Σύμβαση και αφορά πέντε συγκεκριμένες πράξεις που γίνονται με την πρόθεση ολική η μερικής καταστροφής μιας εθνικής, εθνολογικής, φυλετικής ή θρησκευτικής

τα εγκλήματα κατά της ειρήνης και της ασφάλειας του ανθρώπινου είδους του 1996 (1996 Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, International Law Commission)

¹⁰² Art. 3- Crimes against humanity

“The International Tribunal for Rwanda shall have the power to prosecute persons responsible for the following crimes when committed as part of a widespread or systematic attack against any civilian population on national, political, ethnic, racial or religious grounds: (a) murder; (b) extermination; (c) enslavement; (d) deportation; (e) imprisonment; (f) torture; (g) rape; (h) persecutions on political, racial and religious grounds; [and] (i) other inhumane acts”.

¹⁰³ Βλ. υποσημείωση 67, art. 6 (c)

¹⁰⁴ Art. 5 - Crimes against humanity

“The International Tribunal shall have the power to prosecute persons responsible for the following crimes when committed in armed conflict, whether international or internal in character, and directed against any civilian population: (a) murder; (b) extermination; (c) enslavement; (d) deportation; (e) imprisonment; (f) torture; (g) rape; (h) persecutions on political, racial and religious grounds; [and] (i) other inhumane acts”.

¹⁰⁵ Αρ. 7 (2) (α) Καταστατικού της Ρώμης

¹⁰⁶ Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014), ό.π., σελ. 578-9

¹⁰⁷ Pejic, J. (2000), ό.π., σελ. 42

¹⁰⁸ Pejic, J. (2000), ό.π., σελ. 26

ομάδας, σύμφωνα με το αρ. II¹⁰⁹. Ο ορισμός αυτός επαναλαμβάνεται και από τα καταστατικά των ad hoc δικαστηρίων και του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου¹¹⁰. Το γεγονός ότι δεν γίνεται αναφορά σε πολιτική ή κοινωνική ομάδα έχει κατακρηθεί, ωστόσο το κενό αυτό θεραπεύεται, καθώς αντίστοιχες πράξεις με πολιτικό ή κοινωνικό χαρακτήρα εμπίπτουν στη γενικότερη κατηγορία των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας και έτσι δεν μένουν ατιμώρητες¹¹¹. Επισημαίνεται δε, ότι σύμφωνα με το αρ. I της Σύμβασης του 1948, η γενοκτονία μπορεί να τελεστεί και σε καιρό ειρήνης και εν μέσω εμπόλεμης σύρραξης.

Υπό το φως των ανωτέρω και της εννοιολογικής αβεβαιότητας που χαρακτηρίζει τα εγκλήματα του αρ. 1ΣΤ (α), η ερμηνεία τους και περαιτέρω η εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού θα πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή και προς το συμφέρον του ενδιαφερομένου. Από εκεί και πέρα και παρά τις όποιες εννοιολογικές αποκλίσεις που καταγράφονται στα διάφορα κείμενα που ορίζουν τα εγκλήματα του αρ. 1ΣΤ (α), πρόκειται για σοβαρότατα εγκλήματα που σύμφωνα με το καταστατικό της Ρώμης, ενδιαφέρουν τη διεθνή κοινότητα στο σύνολο της¹¹², και γι αυτό πρέπει να εξασφαλιστεί η δίωξη και η τιμωρία τους. Ο κίνδυνος της ατιμωρησίας παρουσιάζεται ως πάγιο ζήτημα σε σχέση με την αποτελεσματικότητα του ΔΑΔ¹¹³ και αυτό είναι ένα σημείο τομής μεταξύ των δυο κλάδων δικαίου, καθώς στόχος του του αρ. 1ΣΤ (α) είναι, όπως προαναφέρθηκε, να απαντήσει σ' αυτό.

Έτσι, η έγερση ατομικής ποινικής ευθύνης διαμορφώνεται ως το κοινό χαρακτηριστικό των εγκλημάτων του αρ. 1ΣΤ (α). Περαιτέρω, η απόδοση της, όπως και ο εντοπισμός των στοιχείων των εν λόγω εγκλημάτων θα πρέπει να συμμορφώνεται με τις επιταγές του διεθνούς δικαίου και ειδικότερα του ΔΑΔ, το οποίο καθορίζει ως *lex specialis* τους κανόνες περί ατομικής ποινικής ευθύνης, αλλά και του ΔΠΔ. Η ερμηνεία, λοιπόν, των εγκλημάτων του αρ. 1ΣΤ (α) θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της όλες τις παραμέτρους που έχουν συμβάλει στην κωδικοποίηση και την εξέλιξη των εννοιών τους. Πέρα, λοιπόν, από το Καταστατικό της Ρώμης που είναι το πιο πρόσφατο εργαλείο, τα προϋπάρχοντα σχετικά διεθνή νομικά κείμενα, η νομολογία των διεθνών δικαστηρίων -Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο και ad hoc ποινικά δικαστήρια¹¹⁴, αλλά και των εθνικών δικαστηρίων που εφαρμόζουν κανόνες διεθνούς δικαίου, σε συνδυασμό με τις θέσεις της ΥΑ/ΟΗΕ για τους πρόσφυγες¹¹⁵, είναι κρίσιμης σημασίας.

---

¹⁰⁹ Άρθρον II «Εις την παρούσαν Σύμβασιν ως γενοκτονία νοείται οιαδήποτε εκ των κατωτέρω πράξεων, ενεργουμένη με την πρόθεσιν ολικής ή μερικής καταστροφής ομάδος, εθνικής, εθνολογικής, φυλετικής ή θρησκευτικής, ως τοιαύτης : α) Φόνος των μελών της ομάδος. β) Σοβαρά βλάβη της σωματικής ή διανοητικής ακεραιότητας των μελών της ομάδος. γ) Εκ προθέσεως υποβολή της ομάδος εις συνθήκας διαβιώσεως δυναμένας να επιφέρωσιν την πλήρη ή την μερικήν σωματικήν καταστροφήν αυτής. δ) Μέτρα αποβλέποντα εις την παρεμπόδισιν των γεννήσεως εις τους κόλπους ωρισμένης ομάδος. ε) Αναγκαστική μεταφορά παιδων μιας ομάδος εις ετέραν ομάδα»

¹¹⁰ Art. 4 ICTY, art. 2 ICTR, αρ. 6 ΔΠΔ

¹¹¹ Pejic, J. (2000), ό.π., σελ. 28

¹¹² Προοίμιο & αρ. 5 (1) Καταστατικού της Ρώμης

¹¹³ Σχετικά με τις προκλήσεις κατά την εφαρμογή του ΔΑΔ, βλ. αναλυτικά στο Μαρούδα Μ.-Ντ., (2015), ό.π.

¹¹⁴ Hathaway, J. C., & Foster, M. (n.d.), (2014), ό.π., σελ. 586

¹¹⁵ Gilbert, G. (2003), ό.π., σελ. 437

2.2. ΔΙΑΔΡΑΣΗ ΜΕ ΔΠΔ

Το ΔΠΔ και το προσφυγικό δίκαιο φαίνεται καταρχήν να καταπιάνονται με δυο τελείως διαφορετικούς κλάδους. Το πρώτο με τη δίωξη και τιμωρία των υπευθύνων για σοβαρές παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου και το δεύτερο, ως τμήμα του δικαίου δικαιωμάτων του ανθρώπου με την προστασία των ατόμων που διώκονται στη χώρα καταγωγής τους. Στην πράξη, «συναντιούνται» κατά τη διαδικασία εξέτασης των ρητρών αποκλεισμού του αρ. 1ΣΤ της Σύμβασης. Αν αναλογιστεί μάλιστα κανείς ότι σκοπός του αρ. 1ΣΤ είναι εν μέρει η αποφυγή της ατιμωρησίας των δραστών σοβαρών εγκλημάτων, δεν προκαλεί εντύπωση ότι ποινικές έννοιες και αρχές μεταφέρονται και στην διαδικασία αξιολόγησης των ρητρών αποκλεισμού.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι η διαδικασία αποκλεισμού μπορεί να εξισωθεί με μια ποινική διαδικασία, καθώς παρατηρούνται ουσιαστικές και διαδικαστικές διαφορές. Καταρχήν, τα δυο συστήματα διαφέρουν ως προς τον σκοπό τους. Τα υπογράφοντα το καταστατικό της Ρώμης κράτη συμφώνησαν ότι σκοπός του ΔΠΔ είναι η *προστασία της ειρήνης, της ασφάλειας και την ευημερία του κόσμου*¹¹⁶. Για το ΔΠΔ σκοπός είναι η διαφύλαξη των θεμελιωδών αρχών και αξιών της διεθνούς κοινότητας, όπως η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στη βάση της παραδοχής ότι τα άτομα έχουν υποχρεώσεις που πηγάζουν από τις θεμελιώδεις αυτές αρχές και αξίες, ανεξάρτητα από τα επιμέρους νομικά συστήματα των εθνικών κρατών¹¹⁷. Έτσι, το σύστημα του ΔΠΔ με την τιμωρία του δράστη στοχεύει, μέσω του παραδειγματισμού¹¹⁸, στην αποτροπή τέλεσης των εγκλημάτων αυτών στο μέλλον όχι μόνο από τον συγκεκριμένο εγκληματία, περνώντας το μήνυμα ότι η διεθνής κοινότητα δεν ανέχεται φρικαλεότητες. Από την άλλη, όπως προαναφέρθηκε, σκοπός της διάταξης 1ΣΤ (α) είναι η διαφύλαξη της ακεραιότητας του συστήματος ασύλου¹¹⁹. Η μη δυνατότητα δίωξης και επιβολής ποινής ως συνέπεια της διαδικασίας εξέτασης του αποκλεισμού, αποδεικνύουν ότι η πρόληψη και η τιμωρία των δραστών δεν θα μπορούσαν να συγκαταλεχθούν στους πρωταρχικούς στόχους του συστήματος αυτού. Μάλιστα, το γεγονός ότι οι αποφάσεις αποκλεισμού δεν δημοσιεύονται, για λόγους εμπιστευτικότητας της διαδικασίας ασύλου, αποκαλύπτει τον εντελώς περιορισμένο ρόλο τους ως εργαλείο παραδειγματισμού¹²⁰.

Έτσι, ενώ η ποινική διαδικασία αποδίδει ενοχή και ποινή, η εκτίμηση περί αποκλεισμού αποφαίνεται μέχρι την ατομική ευθύνη χωρίς να επιβάλλει ποινή. Ο μη τιμωρητικός χαρακτήρας του αποκλεισμού είναι μια αρχή που πρέπει να διατρέχει τόσο την ουσιαστική νομική αξιολόγηση του αιτήματος ασύλου όσο και την διαδικασία εξέτασης των λόγων αποκλεισμού. Καταγράφεται, βέβαια και η άποψη ότι πρόκειται για μια *οιονεί-τιμωρητική (quasipunitive)*¹²¹ διάταξη. Ανεξάρτητα από τον χαρακτηρισμό, η διαφορά μεταξύ των δυο συστημάτων ως προς το αποτέλεσμα τους παραμένει κρίσιμη και ουσιαστική. Από την ποινική δίκη προκύπτει μια ποινή σε αναλογία με την εγκληματική ενέργεια, ενώ στον αποκλεισμό το αποτέλεσμα συνοψίζεται σε μια κατάφαση ή μια άρνηση, ένα ναι ή ένα όχι, χωρίς δυνατότητα διακύμανσης. Σε αντιστάθμισμα αυτής της έλλειψης, κάποιοι θεωρητικοί προτείνουν την εφαρμογή των ελαφρυντικών περιστάσεων του ποινικού δικαίου και κατά τη διαμόρφωση της κρίσης περί αποκλεισμού ως λόγοι άρσης του αδίκου ή του

¹¹⁶ Καταστατικό της Ρώμης, Προοίμιο

¹¹⁷ Bond, J. (2013), ό.π., σελ. 34

¹¹⁸ Καταστατικό της Ρώμης, Προοίμιο

¹¹⁹ Βλ. αναλυτικά Μέρος Α', κεφ. 1

¹²⁰ Bond, J. (2013), ό.π., σελ. 35

¹²¹ Li, Y., (2017), ό.π., σελ. 7

καταναγκασμού¹²², ενώ κάποιοι άλλοι προτείνουν την ενσωμάτωση ενός ελέγχου/τεστ αναλογικότητας (balancing test), ώστε οι συνέπειες του αποκλεισμού να είναι ανάλογες με τη βαρύτητα του διαπραχθέντος εγκλήματος¹²³. Ως προς την τελευταία πρόταση, προβληματίζει το γεγονός ότι, σύμφωνα με την ΥΑ/ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, το τεστ αναλογικότητας δεν εφαρμόζεται για τις υποπαραγράφους 1ΣΤ (α) και (γ), λόγω της σοβαρότητας των αδικημάτων¹²⁴. Έτσι, για τα εγκλήματα του αρ. 1ΣΤ (α) μπορεί να υποστηριχθεί ότι οδηγούν σε αποκλεισμό, ανεξάρτητα από το αν ο αιτών θα διωχθεί σε περίπτωση επιστροφής στη χώρα καταγωγής του για λόγους φυλετικούς, θρησκευτικούς, πολιτικούς ή εθνικούς, λόγω της σφοδρότητας τους¹²⁵.

Μια ακόμα διαφορά μεταξύ των δυο συστημάτων, που επίσης έχει να κάνει με την εντολή της διεθνούς ποινικής δικαιοσύνης, δηλαδή τον παραδειγματισμό, είναι ότι στοχοποιεί δράστες με υψηλό προφίλ. Χάρη στη διακριτική ευχέρεια του εισαγγελέα¹²⁶ να κινεί ποινική δίωξη εις βάρος των ατόμων που φέρουν την μεγαλύτερη ευθύνη για τις σοβαρότερες διεθνείς παραβιάσεις, διεξάγεται μεν περιορισμένος αριθμός ποινικών δικών σε διεθνές επίπεδο¹²⁷, οι οποίες έχουν όμως μεγάλο ποσοστό κατάφασης ενοχής. Αντίθετα, οι υποθέσεις αποκλεισμού κατά τη διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα είναι πολυάριθμες και αφορούν χαμηλού προφίλ δράστες, με λιγότερη εμπλοκή στην τέλεση διεθνών εγκλημάτων¹²⁸. Στην πράξη, τα άτομα που αποκλείονται από το προσφυγικό καθεστώς προέρχονται από τις χαμηλότερες τάξεις των οργανώσεων που διέπραξαν τις παραβιάσεις¹²⁹.

Πέρα από τις ουσιαστικές αποκλίσεις, υπάρχουν και δομικές/διαδικαστικές διαφορές ανάμεσα στους δυο κλάδους δικαίου. Η ποινική δίκη έχει, πέρα από κάποιες εξαιρέσεις, δημόσιο χαρακτήρα, ενώ η διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα διατρέχεται από την αρχή της εμπιστευτικότητας. Ακόμα, διαφέρει και η σύνθεση και η εξειδίκευση του αποφασίζοντος οργάνου, καθώς σε πολλές δικαιοδοσίες, η εξέταση του αποκλεισμού γίνεται μέσα από διοικητική διαδικασία.

Παρά τις προαναφερθείσες διαφορές, από τη διατύπωση του αρ. 1ΣΤ (α) και την παραπομπή στους ορισμούς των διεθνών κειμένων/ οργάνων για τα μνημονευόμενα διεθνή εγκλήματα προκύπτει ότι το ΔΠΔ θέτει τα κριτήρια για την αξιολόγηση της συγκεκριμένης ρήτρας αποκλεισμού. Αν και πρόκειται για έναν εξελισσόμενο κλάδο δικαίου, διέπεται από κάποιες βασικές αρχές και αυτές είναι που θα πρέπει να λάβει υπόψη της η αποφαινόμενη αρχή κατά την εξέταση του αποκλεισμού¹³⁰. Έννοιες που συγκροτούν τον πυρήνα του ποινικού δικαίου, όπως το μέτρο και το βάρος απόδειξης, η ατομική ευθύνη, η συμμετοχή, οι λόγοι άρσης της ευθύνης και του καταλογισμού μεταφέρονται στο προσφυγικό δίκαιο κατά την εξέταση του αρ. 1ΣΤ (α) διαπλέκοντας τα δυο αυτά συστήματα δικαίου σε μια διαδικασία, με τον τρόπο που παρουσιάζεται κατωτέρω.

---

¹²² Βλ. σχετικά Bond, J. (2013), ό.π.

¹²³ Li, Y., (2017), ό.π., σελ. 171

¹²⁴ UNHCR, (2003), *Guidelines on International Protection no.5*, para 24

¹²⁵ Gilbert, G. (2003), ό.π., σελ. 453

¹²⁶ Article 18(1) ICTY Statute, Art. 17(1) ICTR Statute, αρ. 15 Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου

¹²⁷ Βλ. σχετικά στοιχεία για τις υποθέσεις ενώπιον του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, <https://www.icc-cpi.int/Pages/cases.aspx>

¹²⁸ Bond, J. (2013), ό.π., σελ. 38

¹²⁹ Rikhof, J. (2006). ό.π., σελ. 704

¹³⁰ Bond, J. (2013), ό.π., σελ. 29-30

Μέτρο και βάρος απόδειξης

Προκειμένου να εφαρμοστούν οι ρήτρες αποκλεισμού, είναι σημαντικό να διαπιστωθεί ότι υπάρχουν *σοβαροί λόγοι να θεωρείται ότι τα περιγραφόμενα πραγματικά περιστατικά συνιστούν ένα από τα διεθνή εγκλήματα που αναφέρονται στο αρ. 1ΣΤ (α) ή (γ)*. Το **μέτρο απόδειξης** που θέτει η Σύμβαση είναι χαμηλότερο από αυτό του ΔΠΔ. Συγκεκριμένα, το ΔΠΔ υιοθετεί από το κοινό ποινικό δίκαιο την *πεποίθηση πέραν πάσης αμφιβολίας (proof beyond a reasonable doubt)*¹³¹, προκειμένου να θεμελιωθεί ενοχή, τη στιγμή που η Σύμβαση αρκείται στους σοβαρούς λόγους.

Η ερμηνεία των σοβαρών λόγων ποικίλει σε κάθε έννομη τάξη, μιας και δεν περιγράφεται περαιτέρω στη Σύμβαση και δεν υπάρχει ένα όργανο που να εφαρμόζει το μέτρο απόδειξης με ενιαίο τρόπο όπως στην ποινική δικαιοσύνη. Από το γράμμα της διάταξης προκύπτει ότι δεν αρκούν οι απλοί λόγοι, αλλά πρέπει να είναι σοβαροί, ενώ δεν απαιτείται βεβαιότητα. Σύμφωνα με την ΥΑ/ ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, το μέτρο απόδειξης κινείται ανάμεσα στην εξισορρόπηση των πιθανοτήτων και την απόδειξη πέρα από κάθε λογική αμφιβολία¹³², χωρίς να είναι ξεκάθαρο.

Ούτε και το μέτρο απόδειξης που απαιτεί το αρ. 33 (2) της Σύμβασης μπορεί να ερμηνεύσει, κατ' αναλογία, το μέτρο απόδειξης του αρ. 1ΣΤ. Διότι, σύμφωνα με το αρ. 33 (2), είτε απαιτούνται «σοβαρές αιτίες» (reasonable grounds) να θεωρείται κάποιος επικίνδυνος για τη χώρα υποδοχής, είτε απαιτείται σωρευτικά η ύπαρξη τελεσίδικης καταδικαστικής απόφασης για ιδιαίτερος σοβαρό αδίκημα και κίνδυνος για τη χώρα. Κατ' επέκταση, το μέτρο απόδειξης του αρ. 33 (2) αναφέρεται στον κίνδυνο για την κοινωνία¹³³ και όχι στην έννοια της ενοχής.

Κατά την ΥΑ/ΟΗΕ για τους πρόσφυγες απαιτούνται *συγκεκριμένες και αξιόπιστες αποδείξεις (clear and convincing evidence)* για τη συμμετοχή σε πράξεις που αποκλείουν από το καθεστώς του πρόσφυγα, προκειμένου να εφαρμοσθεί ικανοποιητικά το κριτήριο των *σοβαρών λόγων* του άρθρου 1ΣΤ¹³⁴. Την άποψη αυτή επαναλαμβάνει το Ανώτατο Δικαστήριο του Ηνωμένου Βασιλείου στην υπόθεση *Al Sirri*¹³⁵:

There should be a high threshold "defined in terms of the gravity of the act in question, the manner in which the act is organized, its international impact and long-term objectives, and the implications for international peace and security". There should be serious reasons for considering that the person concerned bore individual responsibility for acts of that character. [...] "Serious reasons" is stronger than "reasonable grounds" and the evidence from which those reasons are derived must be "clear" and "credible" or "strong".

Δεδομένου ότι ο αποκλεισμός συνιστά εξαίρεση από την προστασία της Σύμβασης, το μέτρο απόδειξης θα πρέπει να είναι σχετικά υψηλό και οι αποδείξεις να επαρκούν για τη στοιχειοθέτηση της ατομικής ευθύνης. Το γεγονός δε, ότι πρόκειται για χαμηλότερο μέτρο απόδειξης σε σχέση με την ποινική διαδικασία συντείνει υπέρ της άποψης ότι η ατομική ευθύνη κατά την εξέταση του

¹³¹ Αρ. 66 (3) Καταστατικό της Ρώμης, ICTY Rules of Procedure and Evidence, Rule 87(a), ICTR Rules of Procedure and Evidence, Rule 87(a). Βλ. σχετικά και Bliss, M., (2000), "Serious Reasons for Considering": Minimum Standards of Procedural Fairness in the Application of Article 1F Exclusion Clauses, *International Journal of Refugee Law*, vol. 12 (Special Supplementary Issue), p. 115–16

¹³² UNHCR, (2003), *Background Note on the Application of the Exclusion Clauses*, paras 107-111

¹³³ Gilbert, G. (2003), *ό.π.*, σελ. 470-71

¹³⁴ UNHCR, (2003), *Background Note on the Application of the Exclusion Clauses*, para 108

¹³⁵ UKSC, *Al-Sirri v. Secretary of State for the Home Department*, 2012, paras 16 & 75

αποκλεισμού απαιτεί πιο ενδελεχή εξέταση σε σχέση με το ΔΠΔ¹³⁶, καθώς μπορεί κανείς να αποκλειστεί από τη Σύμβαση σε περίπτωση μεγαλύτερης αμφιβολίας για την εγκληματική του συμπεριφορά, απ' ότι κατά την ποινική δίκη. Σε κάθε περίπτωση, αν αναλογιστεί κανείς ότι η διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα δεν αντικαθιστά μια ποινική δίκη, είναι σημαντικό να ισχύει το τεκμήριο αθωότητας για τον αιτούντα άσυλο, μέχρι να διαπιστωθεί ότι υπάρχουν σοβαροί λόγοι να θεωρείται ότι έχει διαπράξει κάποιο από τα μνημονευόμενα στη διάταξη 1ΣΤ (α) αδικήματα¹³⁷.

Όσον αφορά δε το **βάρος απόδειξης**, καταρχήν επισημαίνεται ότι γενικώς κατά τη διαδικασία ασύλου, και δη το κομμάτι που έχει να κάνει με την υπαγωγή στο καθεστώς του πρόσφυγα, είναι μοιρασμένο ανάμεσα στον αιτούντα και την αποφαινόμενη αρχή. Και αυτό διότι, η ίδια η ιδιότητα του πρόσφυγα καθιστά πολύ δύσκολη τη συλλογή αποδεικτικού υλικού από τον ίδιο. Ωστόσο, κατά το κομμάτι που έχει να κάνει με την εξέταση των ρητρών αποκλεισμού, λόγω της εξαιρετικότητας της εφαρμογής τους, το βάρος απόδειξης βαρύνει αποκλειστικά την αρχή εξέτασης, ενώ η αμφιβολία είναι υπέρ του αιτούντος. Εξαιρέση αποτελούν οι περιπτώσεις που ο αιτών έχει καταδικαστεί από διεθνές δικαστήριο. Τότε το βάρος απόδειξης μετατοπίζεται στον αιτούντα, δημιουργώντας ένα *μαχητό τεκμήριο αποκλεισμού*¹³⁸.

Ατομική και διευρυμένη ευθύνη

Η ποινική ευθύνη βασίζεται στην αρχή ότι *κανείς δεν μπορεί να θεωρηθεί υπόλογος για μια πράξη που δεν τέλεσε, ή που δεν συμμετείχε με οποιοδήποτε τρόπο στην τέλεση της, ή για μια παράλειψη που δεν μπορεί να αποδοθεί στο άτομο αυτό*¹³⁹. Η έννοια της ποινικής ευθύνης αποτελεί τη βάση του ποινικού δικαίου, αλλά και του αποκλεισμού. Η αποφαινόμενη αρχή, προκειμένου να σχηματίσει την κρίση της περί ατομικής ευθύνης στη διαδικασία διερεύνησης του αποκλεισμού, ανατρέχει στη διττή αξιολόγηση του ποινικού δικαίου. Βασική αρχή του ποινικού δικαίου είναι ότι κάθε έγκλημα έχει ένα υποκειμενικό και ένα αντικειμενικό στοιχείο. Η υποκειμενική υπόσταση (*mens rea*) είναι η γνώση ενός προσώπου ότι η πράξη που τελεί είναι ποινικά κολάσιμη, ενώ η αντικειμενική υπόσταση (*actus reus*) είναι η ίδια η τέλεση της πράξης. Όταν πληρούνται τα δυο αυτά στοιχεία ενός εγκλήματος, στοιχειοθετείται η ατομική ευθύνη του δράστη και για τη μεν ποινική διαδικασία προκύπτει η ενοχή του, για δε την διαδικασία εξέτασης του αποκλεισμού, δεν του χορηγείται διεθνής προστασία βάσει του αρ. 1ΣΤ. Επισημαίνεται δε, ότι για να ικανοποιηθεί το κριτήριο των *σοβαρών λόγων να θεωρείται ότι υπάρχει ποινική ευθύνη* θα πρέπει η αξιολόγηση περί της τελευταίας να βασίζεται σε μη αμφισβητούμενους κανόνες δικαίου τόσο σε σχέση με την υποκειμενική όσο και με την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος και ταυτόχρονα, να μη συντρέχει κάποιος λόγος άρσης της ευθύνης¹⁴⁰.

Σύμφωνα με τις οδηγίες της Ύπατης, η ατομική ευθύνη προκύπτει όταν ο δράστης έχει τελέσει ο ίδιος την πράξη, ή έχει συμβάλει ουσιαστικά στην τέλεσή της είτε με πράξη, είτε με παράλειψη, ενώ για το υποκειμενικό στοιχείο απαιτείται γνώση και πρόθεση¹⁴¹. Δεν απαιτείται, δηλαδή, πάντα η φυσική αυτοουργία για την τέλεση ενός αδικήματος, αλλά αρκεί και η συμμετοχή για να θεμελιωθεί η υποκειμενική υπόσταση. Ενώ οι περιπτώσεις φυσικής αυτοουργίας είναι ξεκάθαρες, η Σύμβαση δεν

¹³⁶ Bond, J. (2013), ό.π., σελ. 32-33

¹³⁷ Gilbert, G. (2003), ό.π., σελ. 439

¹³⁸ UNHCR, (2003) *Background Note on the Application of the Article 1F*, paras 105- 106

¹³⁹ Cassese, A., (2008), ό.π. σελ. 33

¹⁴⁰ Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014), ό.π., σελ. 586

¹⁴¹ UNHCR, (2003), *Guidelines on International Protection no.5*, paras 18 & 21

κάνει καμία αναφορά στο απαιτούμενο επίπεδο εμπλοκής του δράστη κατά την τέλεση ενός εγκλήματος. Πώς, λοιπόν, οι μορφές συμμετοχής (ηθική και έμμεση αυτοουργία, συνέργεια), καθοριστικές για την επιμέτρηση της ποινής, ενσωματώνονται στο σύστημα εξέτασης του αποκλεισμού όπου απουσιάζει η επιβολή ποινής; Και ποιος είναι ο απαιτούμενος βαθμός συμμετοχής ώστε να στοιχειοθετηθεί ατομική ευθύνη;

Η απάντηση στα ανωτέρω θα περιοριστεί στα διεθνή εγκλήματα του αρ. 1ΣΤ (α), προς ευθυγράμμιση με το αντικείμενο της παρούσας μελέτης. Επισημαίνεται δε, ότι ειδικά για τα εγκλήματα κατά της ειρήνης, όπως προαναφέρθηκε, η ατομική ευθύνη παραδοσιακά αφορά πρόσωπα σε θέση εξουσίας, που εκπροσωπούν μια κρατική οντότητα, δεδομένου ότι προϋποθέτουν τέλεση ενός παράνομου πολέμου. Ο συσχετισμός των μνημονευόμενων εγκλημάτων στην περίπτωση (α) του αρ. 1ΣΤ με τις αρχές του διεθνούς ποινικού δικαίου είναι αναγκαίος, διότι από εκεί προέρχονται και ο τρόπος τέλεσης των εγκλημάτων και οι μορφές συμμετοχής κατά τον αποκλεισμό. Αν ανατρέξει κανείς στα καταστατικά των διεθνών δικαστηρίων (ΔΠΔΓ¹⁴², ΔΠΔΡ¹⁴³, Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο¹⁴⁴) θα διαπιστώσει ότι περιγράφουν ως βασικές μορφές τέλεσης και συμμετοχής πέρα από την ίδια τη διάπραξη της εγκληματικής ενέργειας, το σχεδιασμό, την προσταγή, την υποκίνηση και την παροχή βοήθειας. Μια ακόμα περίπτωση, αυτή της συνεισφοράς σε κοινό σκοπό προστίθεται από τη νομολογία των ad hoc ποινικών δικαστηρίων και την παράγραφο (δ) του αρ. 25 του Καταστατικού της Ρώμης, όπως αναλύεται κατωτέρω.

Εν προκειμένω, θα μας απασχολήσει το καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, καθώς είναι το πιο πλήρες για τον καθορισμό των μορφών συμμετοχής. Κατά το αρ. 25 (3), η ποινική ευθύνη θεμελιώνεται για όποιον: (α) διαπράττει τέτοιο έγκλημα, είτε ατομικά είτε μαζί με κάποιον άλλον ή μέσω κάποιου άλλου, ανεξαρτήτως αν το άλλο πρόσωπο υπέχει ποινική ευθύνη (β) προστάζει, παραγγέλλει ή παρακινεί προς διάπραξη τέτοιου εγκλήματος, το οποίο τελέσθηκε ή έγινε απόπειρά του (γ) με σκοπό την διευκόλυνση διαπράξεως τέτοιου εγκλήματος, παρέχει βοήθεια, ενθαρρύνει ή καθ' οιονδήποτε τρόπο παρέχει συνδρομή στην τέλεση του ή στην απόπειρα τέλεσης του, συμπεριλαμβανομένης και της παροχής των μέσων για την διάπραξη του (δ) καθ' οιονδήποτε τρόπο συμβάλλει στην διάπραξη τέτοιου εγκλήματος τετελεσμένου ή σε απόπειρα, από μία ομάδα προσώπων που ενεργούν με κοινό σκοπό. Η συμβολή αυτή πρέπει να είναι με πρόθεση και είτε: (ι) να παρέχεται προς τον σκοπό πραγματοποίησης της αξιοποιήσιμης δραστηριότητας ή του αξιοποιήσιμου σκοπού της ομάδας, όπου αυτή δραστηριότητα ή πρόθεση περιλαμβάνει τη διάπραξη εγκλήματος που εμπίπτει στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, είτε (ιι) να παρέχεται εν γνώσει της προθέσεως της ομάδας να διαπράξει το έγκλημα (ε) σχετικώς με το έγκλημα της γενοκτονίας, άμεσα και δημόσια παρακινεί άλλους να διαπράξουν γενοκτονία (στ) αποπειράται να διαπράξει τέτοιο έγκλημα προβαίνοντας σε σημαντική ενέργεια που αποτελεί αρχή εκτέλεσως αλλά το έγκλημα δεν ολοκληρώνεται λόγω περιστάσεων ανεξαρτήτων των προθέσεων του δράστη. Το αρ. 25 (3)

---

¹⁴² Art. 7 Individual criminal responsibility “1. A person who planned, instigated, ordered, committed or otherwise aided and abetted in the planning, preparation or execution of a crime referred to in articles 2 to 5 of the present Statute, shall be individually responsible for the crime”.

¹⁴³ Art. 6 Individual criminal responsibility “1. A person who planned, instigated, ordered, committed or otherwise aided and abetted in the planning, preparation or execution of a crime referred to in articles 2 to 4 of the present Statute, shall be individually responsible for the crime”.

¹⁴⁴ Αρ. 25 Καταστατικού της Ρώμης

διαβάζεται πάντα σε συνδυασμό με το αρ. 30¹⁴⁵ του Καταστατικού, το οποίο προϋποθέτει *γνώση και πρόθεση* για τη θεμελίωση της υποκειμενικής υπόστασης των εγκλημάτων αρμοδιότητας του Δικαστηρίου.

Ειδικότερα, και ως προς την ευθύνη των ανωτέρων, βάσει του αρ. 28 του Καταστατικού στοιχειοθετείται για πράξεις των υφισταμένων που έχουν υπό τον αποτελεσματικό τους έλεγχο και με την προϋπόθεση ότι γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν τη διάπραξη των πράξεων αυτών και δεν απέτρεψαν την τέλεση τους. Η ευθύνη ανωτέρου, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και αντίστροφα, δηλαδή ως λόγος άρσης της ευθύνης της πράξη του υφισταμένου, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του αρ. 33 του Καταστατικού, παρά την άποψη του παραδοσιακού διεθνούς δικαίου ότι μπορεί να λειτουργήσει μόνο ως ελαφρυντική περίπτωση κατά την επιμέτρηση της ποινής¹⁴⁶.

Παρότι η ανάλυση των μορφών συμμετοχής κατά το ΔΠΔ δεν αποτελεί σκοπό της παρούσας εργασίας, αξίζει να αποτυπωθούν κάποιες γενικές παρατηρήσεις σχετικά με ζητήματα που απασχολούν συχνότερα τη διεθνή νομολογία και κατ' επέκταση και τη διαδικασία εξέτασης του αποκλεισμού. Καταρχήν για τα διεθνή εγκλήματα του αρ. 1ΣΤ (α) το υποκειμενικό στοιχείο είναι η πρόθεση και η γνώση. Επομένως, για τη συμμετοχή σε αυτά, είναι χαμηλότερο. Αρκεί απλώς η γνώση ότι οι πράξεις του συνεργού συνδράμουν στην πραγματοποίηση της πράξης του φυσικού αυτουργού¹⁴⁷.

Ως προς την ερμηνεία της παροχής βοήθειας της περίπτωσης 25 (3) (γ), (aiding and abetting), δεν αρκεί η φυσική παρουσία στον τόπο τέλεσης ενός εγκλήματος για να τεκμηριωθεί συμμετοχή. Αντίστοιχα, η συνδρομή δεν παρέχεται απαραίτητα κατά το χρόνο τέλεσης του αδικήματος ούτε στον τόπο τέλεσης του εγκλήματος. Κρίσιμο είναι να παρέχεται ουσιώδης συνδρομή για τη διάπραξη του εγκλήματος¹⁴⁸.

Όσον αφορά την περίπτωση (δ) του αρ. 25 (3), συναφή μορφή ευθύνης συναντάμε και στη νομολογία των *ad hoc* ποινικών δικαστηρίων, παρότι δεν αναφέρεται στα καταστατικά τους. Πρόκειται για τη λεγόμενη **κοινή εγκληματική δραστηριότητα** (Joint criminal enterprise), μορφή ευθύνης που προέκυψε από την διευρυμένη ερμηνεία του όρου «τέλεσης» ενός αδικήματος¹⁴⁹. Προϋποθέτει τη σύμπραξη δύο και παραπάνω ατόμων, τα οποία δεν απαιτείται να ανήκουν σε στρατιωτική, διοικητική ή πολιτική δομή και τα οποία σχεδιάζουν από κοινού να διαπράξουν ένα αδίκημα και ο καθένας αναλαμβάνει μέρος ή ολόκληρο το σχέδιο, ώστε να εκπληρωθεί ο κοινός σκοπός¹⁵⁰. Στην

---

¹⁴⁵ Στοιχεία υποκειμενικής υπόστασης Άρθρο 30 «1. Αν δεν ορίζεται διαφορετικά, ένα πρόσωπο ευθύνεται ποινικά και τιμωρείται για έγκλημα που εμπίπτει στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου μόνο αν η αντικειμενική υπόσταση αυτού πραγματώθηκε με πρόθεση και εν γνώσει 2. Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, ένα πρόσωπο ενεργεί με πρόθεση, όταν: (α) εν σχέσει προς την συμπεριφορά, το πρόσωπο αυτό αποσκοπεί πράγματι στη συμπεριφορά αυτή (β) εν σχέσει προς τις συνέπειες, το πρόσωπο αυτό επιδιώκει την επέλευση των συνεπειών αυτών η γνωρίζει ότι αυτές θα επέλθουν κατά την συνήθη πορεία των πραγμάτων. 3. Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, ως "γνώση" εννοείται η συνείδηση ότι υφίστανται οι περιστάσεις ή ότι η συνέπεια θα επέλθει κατά την συνήθη πορεία των πραγμάτων. "Γνωρίζω" και "εν γνώσει" ερμηνεύονται αναλόγως».

¹⁴⁶ Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014), *ό.π.*, σελ. 575

¹⁴⁷ Rikhof, J. (2006), *ό.π.*, σελ. 707

¹⁴⁸ UNHCR, (2003) *Background Note on the Application of the Article 1F*, para 53

¹⁴⁹ Bond, J. (2013), *ό.π.*, σελ.41

¹⁵⁰ UNHCR, (2003) *Background Note on the Application of the Article 1F*, para 54

απόφαση *Tadic*¹⁵¹, το Δικαστήριο κάνει λόγω για τρεις περιπτώσεις κοινής εγκληματικής οργάνωσης. Η πρώτη απαιτεί κοινή πρόθεση να πραγματοποιηθεί ο κοινός σκοπός και άρα ευθύνονται όλοι όσοι έχουν συνδράμει με την τέλεση εγκληματικών ενεργειών στην επίτευξη του. Η δεύτερη, έχει να κάνει με την ύπαρξη ενός οργανωμένου ποινικού συστήματος, συνήθως σε κέντρο κράτησης ή στρατόπεδο συγκέντρωσης, με τους συμμετέχοντες να έχουν γνώση αυτού και πρόθεση περαιτέρω επέκτασης του σκοπού του. Η τρίτη περίπτωση (JCE III) αφορά πράξεις πέραν του κοινού σκοπού και του αρχικού πλάνου, οι οποίες όμως επισύρουν ατομική ευθύνη, ως προφανή συνέπεια των όσων ανέλαβε ο δράστης βάσει σχεδίου. Στην περίπτωση αυτή μιλάμε για μια διττή υποκειμενική υπόσταση, καθώς το υποκειμενικό στοιχείο καλύπτει και την πρόθεση για συμμετοχή στον κοινό σκοπό και την αποδοχή του ενδεχομένου ότι οι πράξεις αυτές θα τελεστούν με την συμμετοχή στην οργάνωση. Παρά την κριτική που έχει δεχθεί η τρίτη περίπτωση, στη βάση του ότι αποδίδει ενοχή κατά συσχέτιση (guilt of association)¹⁵², έχει αναγνωρισθεί από διάφορες διεθνείς και μη δικαιοδοσίες¹⁵³.

Το ζήτημα της ποινικής ευθύνης για **συμμετοχή σε οργάνωση** είχε απασχολήσει τη διεθνή κοινότητα ήδη από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η νομολογία του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου και των υποθέσεων ασύλου παρουσιάζουν εν γένει σύμπνοια ως προς το θέμα αυτό. Σε επίπεδο διεθνούς ποινικής δικαιοσύνης το Διεθνές Στρατιωτικό Δικαστήριο έχει κρίνει σχετικά με τις φρικαλεότητες του ναζιστικού καθεστώτος ότι η απλή συμμετοχή σε ομάδα ή οργάνωση που έχει κατηγορηθεί για διάπραξη διεθνών εγκλημάτων δεν αρκεί για την κατάφαση της ενοχής του κατηγορούμενου, αν δεν έχει αποδειχθεί η εμπλοκή του σε συγκεκριμένες πράξεις¹⁵⁴. Σε αντίθετη περίπτωση, θα οδηγούμασταν στην τιμωρία ενός μη θεσμοθετημένου από το Καταστατικό του Δικαστηρίου αδικήματος, αυτού της συμμετοχής σε οργάνωση που διαπράττει εγκληματικές ενέργειες, παραβιάζοντας την αρχή *nullum crimen sine lege*. Αντίστοιχα, η απλή συμμετοχή σε οργάνωση που διαπράττει αδικήματα του αρ. 1ΣΤ (α), δεν αρκεί για την ενεργοποίηση της εν λόγω ρήτρας¹⁵⁵.

Εξάιρεση αποτελεί η συμμετοχή σε οργάνωση που έχει βίαιη στοχοθεσία και μεταχειρίζεται αντίστοιχες μεθόδους και μέσα για να την πετύχει, εν προκειμένω τα εγκλήματα πολέμου και κατά της ανθρωπότητας. Σ' αυτή την περίπτωση, το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από τις πράξεις του δράστη στη φύση της οργάνωσης και η ιδιότητα και μόνο του μέλους της αρκεί για να θεμελιώσει ατομική ποινική ευθύνη¹⁵⁶. Η έννοια του περιορισμένου στη βία σκοπού μιας οργάνωσης (brutal limited purpose organisation) όπως εισήχθη από την Καναδική νομολογία¹⁵⁷, υιοθετήθηκε από την Υ.Α./Ο.Η.Ε για τους πρόσφυγες¹⁵⁸, στη λογική ότι η συμμετοχή σε τέτοιου είδους οργανώσεις αναπόφευκτα συνδέεται με γνώση της συνεισφοράς στις διωκόμενες ενέργειες, δημιουργώντας για τον αιτούντα

---

¹⁵¹ ICTY, *Prosecutor v. Dusko Tadic*, (Judgment), 1999, paras 196- 206

¹⁵² Η ενοχή κατά συσχέτιση δεν καθιστά υπόλογο τον δράστη, βλ. Can. SC, *Ezokola v. Canada (Minister of Citizenship and Immigration)*, 2013

¹⁵³ Bond, J. (2013), ό.π., σελ. 44

¹⁵⁴ UNHCR, (2003), *Background Note on the Application of the Article 1F*, para 51

¹⁵⁵ UNHCR, (2003), *Background Note on the Application of the Article 1F*, paras 59-61

¹⁵⁶ Rikhof, J. (2006), "Complicity in International Criminal Law and Canadian Refugee Law: A Comparison", *Journal of International Criminal Justice*, 4(4), p. 716-718 & Simeon, J. C. (2015), "The Application and Interpretation of International Humanitarian Law and International Criminal Law in the Exclusion of those Refugee Claimants who have Committed War Crimes and/or Crimes Against Humanity in Canada", *International Journal of Refugee Law*, 27(1), p. 94

¹⁵⁷ Βλ. ενδεικτικά Rikhof, J. (2006), ό.π., & Simeon, J. C. (2015), ό.π.

¹⁵⁸ UNHCR, (2003), *Guidelines on International Protection no.5*, para 19 & UNHCR, (2003), *Background Note on the Application of the Article 1F*, paras 59-62

το τεκμήριο της ουσιαστικής συμμετοχής στη διάπραξη των εν λόγω ενεργειών¹⁵⁹. Σε αυτές τις περιπτώσεις το βάρος απόδειξης αντιστρέφεται. Το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο του Καναδά έθεσε το κριτήριο της προσωπικής και συγγνωστής συμμετοχής, σε συνδυασμό με τον κοινό σκοπό και τη γνώση ότι όλα τα εμπλεκόμενα μέρη τον γνωρίζουν¹⁶⁰. Κλασικό παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης είναι η οικονομική στήριξη μιας οργάνωσης που επιδιώκει την πραγμάτωση των σκοπών της με την τέλεση βίαιων εγκλημάτων. Η ιδιότητα δε του μέλους μιας οργάνωσης λογίζεται ως η εθελούσια συμμετοχή και παραμονή στην οργάνωση, υιοθέτηση του κοινού σκοπού της και συνεισφορά προς την πραγματοποίησή του. Παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη για να κριθεί η συμμετοχή σε οργάνωση είναι το μέγεθος και ο χαρακτήρας της οργάνωσης, το τμήμα της οργάνωσης στο οποίο ανήκε ο αιτών άσυλο, τα καθήκοντα του, ο βαθμός του στην ιεραρχία της οργάνωσης, η χρονική διάρκεια κατά τη οποία υπήρξε μέλος της, ο τρόπος που στρατολογήθηκε και η δυνατότητα αποχώρησης¹⁶¹. Επισημαίνεται ότι ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται για οργανώσεις που έχουν και πολιτικό και ένοπλο τμήμα¹⁶².

Τελικά, η κρίση περί από αποκλεισμού των αιτούντων άσυλο από τη διεθνή προστασία λόγω συμμετοχής τους σε εγκληματικές ενέργειες, διαμορφώνεται από τις ιδιαίτερες περιστάσεις της κάθε υπόθεσης σύμφωνα πάντα με τον ανθρωπιστικό χαρακτήρα της Σύμβασης, με τη προστασία της ακεραιότητας του προσφυγικού συστήματος αλλά και με τις βασικές αρχές που διέπουν το ποινικό δίκαιο ως προς το τεκμήριο της αθωότητας και το βάρος απόδειξης.

Λόγοι άρσης της ευθύνης και του καταλογισμού

Η ερμηνεία και εφαρμογή των λόγων άρσης της ευθύνης και του καταλογισμού είναι ιδιαιτέρως κρίσιμες κατά τη διερεύνηση των ρητρών αποκλεισμού, αν αναλογιστεί κανείς ότι καθορίζουν την τελική κρίση της αρχής εξέτασης. Και πάλι, οι γενικές αρχές του ποινικού δικαίου σε σχέση με την ατομική ευθύνη μεταφέρονται στο σύστημα ασύλου, ώστε να διαπιστωθεί αν συντρέχει κάποιος λόγος άρσης της ευθύνης ή του καταλογισμού¹⁶³. Το Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου αναφέρει στα αρ. 31-33 ως λόγους άρσης της ευθύνης την πνευματική ασθένεια, την ακούσια μέθη, την άμυνα, τον εξαναγκασμό, την πραγματική και νομική πλάνη και τις προσταγές ανωτέρων.

Ο περισσότερο προβεβλημένος ισχυρισμός το πλαίσιο του διεθνούς ποινικού δικαίου και ειδικά των κατηγορουμένων για τα εγκλήματα πολέμου είναι αυτός της **εντολής ανωτέρου**. Σύμφωνα με τις αρχές της Νυρεμβέργης και τα καταστατικά του ΔΠΔΓ και του ΔΠΔΡ, ο εν λόγω ισχυρισμός αποτελεί ελαφρυντική περίσταση κατά την επιμέτρηση της ποινής και δεν συνεπάγεται άρση της ατομικής ευθύνης¹⁶⁴. Το καταστατικό της Ρώμης, στο αρ. 33, προβλέπει ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για απαλλαγή από την ατομική ευθύνη υπό την προϋπόθεση ότι κάποιος έχει νομική υποχρέωση να υπακούσει σε μια διαταγή που δεν είναι προδήλως παράνομη και δεν γνωρίζει ότι είναι παράνομη¹⁶⁵. Ωστόσο, το ίδιο το καταστατικό της Ρώμης θέτει μια εξαίρεση και απαγορεύει την επίκληση του συγκεκριμένου λόγου άρσης του αδίκου όσον αφορά τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και την

¹⁵⁹ Can. FC, *Ramirez v. Canada (Minister of Employment and Immigration)*, 1992 para 317

¹⁶⁰ Simeon, J. C. (2015), ό.π., σελ. 99

¹⁶¹ Can. SC, *Ezokola v. Canada (Minister of Citizenship and Immigration)*, 2013, para 91

¹⁶² UNHCR, (2003), *Background Note on the Application of the Article 1F*, para 61

¹⁶³ UNHCR, (2003), *Background Note on the Application of the Article 1F*, para 66

¹⁶⁴ Art. 7 (3) ICTY Statute, Art. 6 (3) ICTR Statute

¹⁶⁵ Αρ. 33 Καταστατικού της Ρώμης

γενοκτονία, εξαιτίας της βάνουσης φύσης τους, που καθιστά την αντίστοιχη εντολή καταφανώς παράνομη. Ως προς την έννοια της νομικής υποχρέωσης και τον τρόπο που αυτή θεσπίζεται, αξίζει να σημειωθεί ότι μια *de facto* ερμηνεία της είναι αναγκαία, ώστε να μην περιορίζεται σε κρατικούς φορείς, σώματα ασφαλείας και τακτικούς στρατούς, αλλά να καλύπτει και μέλη παραστρατιωτικών ομάδων ή του αντάρτικου, αρκεί να προέρχονται από οργανωμένες οντότητες με ξεκάθαρες ιεραρχικές σχέσεις. Στη διαδικασία εξέτασης του αποκλεισμού συναντάμε ακόμα συχνότερα αυτόν τον ισχυρισμό, δεδομένου ότι, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, πολλοί αιτούντες είναι δευτερεύοντες δρώντες και έτσι προσφέρεται προς υπεράσπισή τους.

Οι προσταγές ανωτέρω ως λόγος άρσης της ευθύνης συνδέθηκε με την ένσταση του **εξαναγκασμού** κατά τις δίκες που ακολούθησαν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο¹⁶⁶. Σύμφωνα με το Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, εφαρμόζεται αν η εγκληματική συμπεριφορά προκλήθηκε με εξαναγκασμό ύστερα από απειλή επικείμενου θανάτου ή συνεχιζόμενης ή επικείμενης βαρείας σωματικής βλάβης εναντίον αυτού ή άλλου προσώπου, με σκοπό να αποφύγει την απειλή, υπό την προϋπόθεση ότι η συμπεριφορά δεν έχει σκοπό να προκαλέσει βαρύτερη βλάβη¹⁶⁷. Για την ευθεία εφαρμογή του εξαναγκασμού από το ΔΠΔ στο 1ΣΤ (α) απαιτούνται τα εξής ουσιώδη στοιχεία: 1) παρουσία άμεσης και σοβαρής απειλής, 2) έλλειψη άλλου λογικού τρόπου να αποφευχθεί η απειλή, 3) αναλογικότητα μεταξύ της βλάβης που αποφεύγεται και της βλάβης που προκαλείται. Μια γραμματική ερμηνεία του άμεσου κινδύνου, η οποία προκρίνει την χρονική παράμετρο, ενδεχομένως θα οδηγούσε σε άδικες κρίσεις κατά την εξέταση του αποκλεισμού, διότι παραγνωρίζει την πραγματικότητα που επικρατεί σε πολλές προσφυγοπαράγωγες χώρες έναντι μιας δυτικοκεντρικής αντίληψης κατά τη διαμόρφωση του συστήματος ασύλου¹⁶⁸. Κατά την καθηγήτρια Bond, είναι σημαντικό να προωθηθεί μια προσέγγιση που λαμβάνει υπόψη της το συγκείμενο (*context*), δεδομένου ότι πολλοί αιτούντες άσυλο προέρχονται από περιβάλλοντα όπου επικρατεί βία, καταναγκασμός και απουσία κρατικής προστασίας. Με αυτό τον τρόπο θα ξεπεραστεί η άποψη ότι είναι εύκολη η αποφυγή ενός κινδύνου που δεν είναι άμεσα παρών και θα μπορέσει κατ' επέκταση να δικαιολογηθεί μια εγκληματική συμπεριφορά στη βάση του εξαναγκασμού. Έτσι, η ερμηνεία της αμεσότητας της απειλής μετατοπίζεται από τη χρονική διάσταση και τείνει προς τη δυνατότητα υπεκφυγής της απειλής (*escape test*), συμπεριλαμβάνοντας φυσικά την παράμετρο του χρόνου ως δείκτη, κατά την αξιολόγηση του αν υπήρχαν εναλλακτικές ενέργειες πέρα από τη βίαιη συμπεριφορά¹⁶⁹. Κλασικό παράδειγμα προς ενίσχυση αυτής της προσέγγισης είναι οι περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας, όπου η αμεσότητα δεν μπορεί να προσδιορίζεται χρονικά από ένα μεμονωμένο περιστατικό, αλλά από μια γενικότερη συνθήκη.

Ταυτόχρονα, το έγκλημα που έχει διαπραχθεί υπό εξαναγκασμό θα πρέπει να είναι αναλογικά λιγότερο σοβαρό από το έγκλημα που σκοπεύει να αποκρούσει. Υπάρχουν δυο ερμηνευτικές γραμμές ως προς την αρχή της αναλογικότητας, η αντικειμενική, η οποία εστιάζει στη φύση του αδικήματος και η υποκειμενική, η οποία εστιάζει στην πρόθεση του δράστη. Η αντικειμενική ερμηνεία είναι απαραίτητη για να προσδιοριστεί το όριο στη στάθμιση μεταξύ των δυο αδικημάτων. Το αρ. 31 (1) δ' του Καταστατικού της Ρώμης εισάγει ένα υποκειμενικό κριτήριο στην ερμηνεία της αναλογικότητας, ορίζοντας ότι ο δράστης δεν προτίθεται να προκαλέσει σοβαρότερη βλάβη από αυτή

¹⁶⁶ UNHCR, (2003), *Background Note on the Application of the Article 1F*, para 69

¹⁶⁷ Αρ. 31 (1) δ' Καταστατικού της Ρώμης

¹⁶⁸ Βλ. σχετικά Hathaway J. C., (1990), *A Reconsideration of the Underlying Premise of Refugee Law*, 31 *Harvard International Law Journal*, vol. 31, p. 162-64

¹⁶⁹ Bond, J. (2013), *ό.π.*, σελ. 48-51

που θέλει να αποφύγει. Σε κάθε περίπτωση, είτε ακολουθώντας την υποκειμενική είτε την αντικειμενική προσέγγιση περί της αναλογικότητας, προβληματίζει η εφαρμοσιμότητα της για εγκλήματα όπως η ανθρωποκτονία, δεδομένου ότι η ανθρώπινη ζωή προστατεύεται ως το ύψιστο αγαθό και άρα οποιοδήποτε άλλο έγκλημα είναι εξ ορισμού λιγότερο σοβαρό. Σ' αυτές τις περιπτώσεις τίθεται το δίλημμα της προστασίας της ανθρώπινης ζωής από τη μία, και του σεβασμού της αρχής ότι η ποινική ευθύνη προϋποθέτει ελεύθερη βούληση από την άλλη. Τα στενά όρια της αρχής της αναλογικότητας τα συναντάμε και κατά την εφαρμογή του καταναγκασμού στα διεθνή εγκλήματα του αρ. 1ΣΤ (α), καθώς η σοβαρότητα τους καθιστά άνευ αντικειμένου τη στάθμιση αναλογικότητας κατά την εφαρμογή του συγκεκριμένου λόγου άρσης του καταλογισμού¹⁷⁰. Η απόλυτη αυτή προσέγγιση καταλήγει σε ανελαστικά αποτελέσματα ιδιαίτερα όταν η αρχή εξέτασης έρχεται αντιμέτωπη με περίπλοκα νομικά ζητήματα όπως η εισαγωγή των μορφών συμμετοχής κατά την εφαρμογή της αναλογικότητας. Πρόκειται μάλιστα για ένα καθόλου σπάνιο στην πράξη φαινόμενο, δεδομένου ότι οι αιτούντες άσυλο δεν είναι υψηλόβαθμα στελέχη, αλλά δευτερεύοντες δρώντες που εμπλέκονται κατά την τέλεση ενός αδικήματος. Η ευθεία λοιπόν, εφαρμογή της αναλογικότητας στον καταναγκασμό οδηγεί σε αποκλεισμό, παραγνωρίζοντας αφενός την πραγματικότητα από την οποία έχουν αναγκαστεί να αποδράσουν πολλοί αιτούντες άσυλο, αφετέρου τις δομικές διαφορές μεταξύ του ΔΠΔ και του αποκλεισμού. Έτσι, πέρα από την φύση και τη σοβαρότητα της πράξης, σημαντικό είναι να αξιολογούνται και οι ιδιαίτερες περιστάσεις, η συγκυρία κάτω από τις οποίες βρισκόταν ο δράστης όταν αντιμετώπιζε την απειλή κάτω από ένα σχήμα λεπτομερούς αξιολόγησης της αναλογικότητας (*nuanced proportionality assessment*)¹⁷¹. Με αυτό τον τρόπο εξισορροπείται η απουσία του εξαναγκασμού ως ελαφρυντική περίσταση κατά τον αποκλεισμό, όπου εκ των πραγμάτων δεν υπάρχει επιμέτρηση ποινής και άρα η εν λόγω ένταση μπορεί να προβληθεί μόνο κατά την αξιολόγηση της ατομικής ευθύνης.

Τελικά, όσον αφορά τα διεθνή εγκλήματα του αρ. 1ΣΤ (α), η σφοδρότητα του χαρακτήρα τους σε συνδυασμό με τον σκοπό της διάταξης να πατάξει την ατιμωρησία, θέτουν πρακτικούς περιορισμούς κατά την πρακτική εφαρμογή των λόγων άρσης της ευθύνης (*defences*). Για το λόγο αυτό, και προκειμένου να διατηρηθεί ο σεβασμός του ανθρωπιστικού χαρακτήρα της Σύμβασης, προτείνεται να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες περιστάσεις και η συγκυρία που οδήγησαν στη βίαιη συμπεριφορά σε κάθε υπόθεση εξατομικευμένα. Σε αντίθετη περίπτωση, οδηγούμαστε στο οξύμωρο φαινόμενο η ίδια πραγματικότητα που είναι η προϋπόθεση για την χορήγηση προστασίας κατά τη Σύμβαση, να μην αξιολογείται κατά την επιλογή των δυνατοτήτων που δίνει στον αιτούντα άσυλο πριν εγκαταλείψει τη χώρα καταγωγής του¹⁷².

Σχετικά με τους λοιπούς λόγους άρσης της ευθύνης, δεν γίνεται διεξοδική αναφορά διότι ο σκοπός της παρούσας δεν είναι, όπως προαναφέρθηκε, να αναλυθούν οι ενστάσεις του ΔΠΔ εν γένει, αλλά σε σχέση με τη διαδικασία εξέτασης του αποκλεισμού και ειδικότερα της περίπτωσης (α) του αρ. 1ΣΤ. Αξίζει ωστόσο να αποτυπωθούν κάποιες παρατηρήσεις ως προς την παραγραφή και την έκτιση της ποινής, παράμετροι που παρότι δεν αίρουν την ευθύνη, παίζουν ρόλο και λαμβάνονται υπόψη από την αποφαινόμενη αρχή, ώστε να διατηρηθεί η ακεραιότητα του συστήματος ασύλου. Η **παραγραφή**, η παρέλευση δηλαδή, μεγάλου χρονικού διαστήματος από την τέλεση του αδικήματος μέχρι την εξέταση του αποκλεισμού δεν αρκεί για να μην αποκλειστεί κάποιος. Η θέση αυτή

¹⁷⁰ Gilbert, G. (2003), ό.π., σελ. 472

¹⁷¹ Bond, J. (2013), ό.π., σελ. 55-56

¹⁷² Bond, J. (2013), ό.π., σελ. 56

ενισχύεται από το γεγονός ότι και σύμφωνα με το Καταστατικό της Ρώμης, τα αδικήματα αρμοδιότητας του Δικαστηρίου είναι απαράγραπτα¹⁷³, προκειμένου να διασφαλιστεί η τιμωρία των ιδιαίτερα σοβαρών αυτών εγκλημάτων. Στην ίδια λογική, προβληματίζει το αν η **έκτιση της ποινής** μπορεί να συνυπολογιστεί προκειμένου να μην αποκλειστεί ένας αιτών από το προσφυγικό καθεστώς στη βάση του αρ. 1ΣΤ (α). Για τα εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου του αρ. 1ΣΤ (β)¹⁷⁴ και λαμβάνοντας υπόψη το ότι το σύστημα ασύλου δεν έχει σωφρονιστικό χαρακτήρα, η έκτιση της ποινής οδηγεί πράγματι σε μη αποκλεισμό, διότι ο αιτών δεν είναι πια φυγόποινος. Διαφορετικά, θα καταλήγαμε σε διπλή τιμωρία του δράστη, την ίδια την ποινή και την στέρηση της διεθνούς προστασίας. Παράγοντες όπως, η μετέπειτα συμπεριφορά του δράστη¹⁷⁵, η ηλικία του¹⁷⁶ κατά τη στιγμή τέλεσης του αδικήματος και η σοβαρότητα της πράξης, συνυπολογίζονται και σε κάθε περίπτωση, η κρίση διαμορφώνεται εξατομικευμένα¹⁷⁷. Βάσει των ανωτέρω, είναι πιθανό ο χαρακτήρας των εγκλημάτων της περίπτωσης (α) του αρ. 1ΣΤ να οδηγήσει προς τον αποκλεισμό, ακόμα κι αν συντρέχουν τέτοιοι παράγοντες, όπως και όταν έχουν δοθεί χάρες ή αμνηστίες και εφόσον έχουν διερευνηθεί οι συνθήκες κάτω από τις οποίες δόθηκαν¹⁷⁸.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η εξέταση των ρητρών αποκλεισμού απαιτεί αναλυτική ερμηνεία και υπαγωγή των όρων του ποινικού δικαίου, προκειμένου να καταλήξει σε δίκαια αποτελέσματα. Για το σκοπό αυτό, υπάρχει ανάγκη ενσωμάτωσης και των αρχών του ποινικού δικαίου που προστατεύουν τον κατηγορούμενο¹⁷⁹. Εν τέλει, η σχέση μεταξύ των δυο κλάδων είναι αμφίδρομη, με την έννοια ότι δεν διαμορφώνουν μόνο οι εξελίξεις στο διεθνές πλαίσιο την εξέταση των ρητρών αποκλεισμού, αλλά συμβαίνει και το αντίστροφο. Η ερμηνεία των εθνικών δικαστηρίων ή της διοικητικής αρχής που εξετάζει αιτήματα ασύλου πάνω στα πολύπλοκα ζητήματα που ανακύπτουν, είναι εξίσου σημαντική για την καλύτερη κατανόηση του διεθνούς ποινικού δικαίου. Για παράδειγμα, το γεγονός ότι σε διεθνές επίπεδο τα εγκλήματα του αρ. 1ΣΤ (α) διώκονται σε πολύ υψηλό επίπεδο, ενώ κατά τη διαδικασία ασύλου οι δράστες είναι δευτερεύοντες δρώντες, έχει ως αποτέλεσμα να έχει αναπτυχθεί η ερμηνεία των μορφών συμμετοχής περισσότερο από τις εθνικές αρχές.

Συνοψίζοντας, από την ανωτέρω επισκόπηση των εννοιών του Διεθνούς Ανθρωπιστικού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου προκύπτει ότι η μεταφορά τους στο σύστημα υπαγωγής στο καθεστώς του πρόσφυγα ενέχει κινδύνους εσφαλμένης εφαρμογής και άρα άδικων αποτελεσμάτων, λόγω των ζητημάτων κατανόησης που παρουσιάζουν για την αρχή εξέτασης, σε συνδυασμό με την διασταλτική ερμηνεία των εννοιών αυτών, όπως προκρίνεται κατά την τρέχουσα συγκυρία περιορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα, όπως θα εξηγηθεί στο Μέρος Β' της παρούσας.

---

¹⁷³ Αρ. 29 του Καταστατικού της Ρώμης

¹⁷⁴ Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014) ο.π., σελ. 571

¹⁷⁵ UNHCR (2019), *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status*, para 157

¹⁷⁶ Δεν υπάρχει κοινώς αποδεκτή σε διεθνές επίπεδο ηλικία για την ποινική ευθύνη. Σύμφωνα με το αρ. 22 του Καταστατικού της Ρώμης, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο για δράστες που ήταν άνω των 18 ετών κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης, με εξαίρεση τα παιδιά μαχητές που έχουν διαπράξει γενοκτονία, εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, με την προϋπόθεση ότι είχαν πρόθεση.

¹⁷⁷ UNHCR (2003), *Background Note on the Application of the Article 1F*, para 73

¹⁷⁸ UNHCR (2003), *Background Note on the Application of the Article 1F*, para 75

¹⁷⁹ Li, 2017, ό.π., σελ 80

Β' ΜΕΡΟΣ: Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΡΗΤΡΩΝ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΡΕΧΟΥΣΑ ΣΥΓΚΥΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

3.1. ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΣΕ ΔΙΕΝΘΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 συγκαταλέγεται στα πιο πετυχημένα κείμενα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς σήμερα απαριθμεί 149 συμβαλλόμενα μέρη¹⁸⁰ και εκατομμύρια ανθρώπων που εμπίπτουν στο προστατευτικό της πλαίσιο, μεταξύ των οποίων πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο, εσωτερικά εκτοπισμένοι και ανιθαγενείς. Παρά την απήχηση της Σύμβασης και το γεγονός ότι έχουν μεσολαβήσει 70 χρόνια πρακτικής εφαρμογής της, η ερμηνεία της αντιμετωπίζει μέχρι σήμερα προκλήσεις, τόσο σε **ουσιαστικό όσο και σε διαδικαστικό επίπεδο**. Επιπλέον, και λαμβάνοντας υπόψη ότι τα δικαιικά συστήματα αλληλοεπιδρούν πάντα με τις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις, η εφαρμογή της Σύμβασης υπό την τρέχουσα συγκυρία μπορεί εξίσου να αποτελέσει πρόκληση. Εν προκειμένω, θα μας απασχολήσουν οι προκλήσεις που εστιάζουν ειδικά στην κατανόηση και ερμηνεία της διάταξης 1ΣΤ (α).

Καταρχήν, επισημαίνεται ότι η διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα δεν είναι απλή, ούτε όμοια στις διαφορετικές έννομες τάξεις. Το κάθε κράτος μέρος της Σύμβασης και τα δικαστήρια του, ερμηνεύουν τη Σύμβαση διαφορετικά, ανάλογα με τη νομοθεσία της κάθε έννομης τάξης¹⁸¹. Επί της αρχής, η Σύμβαση, όπως και κάθε πολυμερής σύμβαση, θα πρέπει να ερμηνεύεται με ενιαίο τρόπο, με τα μέσα που ορίζουν τα άρθ. 31¹⁸² και 32¹⁸³ της Σύμβασης της Βιέννης για το δίκαιο των Συνθηκών του 1969, ώστε να μην καταστρατηγείται η εφαρμογή της από τις πρακτικές κρατών-μερών. Ειδάλλως, και σε περίπτωση που προκύπτει οποιαδήποτε διαφορά, αρμόδιο είναι το Διεθνές

---

¹⁸⁰ Σχετικά με τη Σύμβαση και τα συμβαλλόμενα μέρη βλ. στον επίσημο ιστότοπο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 'The 1951 Refugee Convention': <https://www.unhcr.org/protection/basic/3b73b0d63/states-parties-1951-convention-its-1967-protocol.html>

¹⁸¹ Βλ. Simeon, J. C. (2015), ό.π. Βλ. επίσης και Gilbert G., (2003), ό.π.

¹⁸² Άρθρο 31 Γενικός κανόνας ερμηνείας «1. Μία συνθήκη πρέπει να ερμηνεύεται με καλή πίστη σύμφωνα με τη συνήθη έννοια που αποδίδεται στους όρους της συνθήκης στο σύνολό τους και υπό το φως του αντικειμένου και του σκοπού της. 2. Για το σκοπό της ερμηνείας της συνθήκης, το σύνολο της συνθήκης περιλαμβάνει, εκτός από το κείμενο, συμπεριλαμβανομένων του προοιμίου και των παραρτημάτων: α) κάθε συμφωνία που αναφέρεται στη συνθήκη και που έγινε μεταξύ όλων των μερών επ' ευκαιρία της συνάψεως της συνθήκης, β) κάθε έγγραφο που συντάχθηκε από ένα ή περισσότερα μέρη επ' ευκαιρία της συνάψεως της συνθήκης και που έχει γίνει αποδεκτό από τα άλλα μέρη ως έγγραφο που έχει σχέση με τη συνθήκη. 3. Μαζί με το σύνολο της συνθήκης, θα λαμβάνεται υπόψη: α) κάθε μεταγενέστερη συμφωνία μεταξύ των μερών σχετική με την ερμηνεία της συνθήκης ή την εφαρμογή των διατάξεών της β) κάθε μεταγενέστερη πρακτική που ακολουθείται κατά την εφαρμογή της συνθήκης, από την οποία προκύπτει συμφωνία των μερών ως προς την ερμηνεία της συνθήκης. γ) κάθε σχετικός κανόνας διεθνούς δικαίου εφαρμοστέος στις σχέσεις μεταξύ των μερών. 4. Ειδική έννοια θα δίδεται σ' έναν όρο, εάν προκύπτει ότι τέτοια ήταν η πρόθεση των μερών.»

¹⁸³ Άρθρο 32 Συμπληρωματικά μέσα ερμηνείας «Είναι δυνατό να αναζητηθούν συμπληρωματικά μέσα ερμηνείας και ιδιαίτερα οι προκαταρκτικές εργασίες και οι περιστάσεις υπό τις οποίες συνήφθη η συνθήκη, ώστε είτε να επιβεβαιωθεί η έννοια που προκύπτει από την εφαρμογή του άρθρου 31 είτε να καθορισθεί ή έννοια όταν η ερμηνεία που δίδεται βάσει του Άρθρου 31 α) αφήνει την έννοια ασαφή ή αφανή ή β) οδηγεί σε αποτέλεσμα που είναι προδήλως άτοπο ή παράλογο.»

Δικαστήριο, σύμφωνα με το αρ. 38 της Σύμβασης¹⁸⁴. Ωστόσο καμία διαφορά επί ερμηνείας της Συμβάσης δεν έχει εγερθεί ενώπιον του ΔΔ μέχρι σήμερα. Επομένως, στην πράξη το βάρος της ερμηνείας πέφτει στα εθνικά δικαστήρια τα οποία προφανώς καταφεύγουν στην εσωτερική τους νομοθεσία και νομολογία προκειμένου να ερμηνεύσουν ζητήματα διεθνούς δικαίου¹⁸⁵. Δεδομένου όμως, ότι για ζητήματα μη εφαρμογής της Σύμβασης δεν αρκεί η εθνική νομοθεσία¹⁸⁶, προκύπτει κενό σε σχέση με την ενιαία ερμηνεία της Σύμβασης. Σύμφωνα με μια μερίδα της θεωρίας¹⁸⁷, ένα διεθνές δικαιοδοτικό όργανο, ένα Διεθνές Δικαστήριο Προσφυγικού Δικαίου, ενδεχομένως θα εξασφάλιζε μια πιο συνεκτική ερμηνεία του διεθνούς προσφυγικού δικαίου. Ελλείψει αυτού, στην πραγματικότητα η ΥΑ/ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, ως επιτηρητής της Σύμβασης¹⁸⁸, επωμίζεται ένα ειδικό βάρος για την ομοιογενή εφαρμογή της Σύμβασης, συνεργαζόμενη με τα κράτη μέρη, όπως ορίζει το αρ. 35 της Σύμβασης¹⁸⁹.

---

¹⁸⁴ Άρθρον 38 «Διευθέτησις διαφορών. Πάσα διαφορά μεταξύ των Συμβαλλομένων εις την παρούσαν Σύμβασιν Μερών αφορώσα την ερμηνείαν ή την εφαρμογήν της συμβάσεως θα υποβάλλεται, τη αιτήσει οιοδήποτε εκ των ενδιαφερομένων μερών εις το Διεθνές Δικαστήριο, εφ' όσον δεν καθίσταται δυνατόν να ρυθμισθή δι' άλλων μέσων.».

¹⁸⁵ Gilbert, G. (2003), ό.π., σελ.464

¹⁸⁶ Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969), Άρθρο 27 «Εσωτερικό δίκαιο των κρατών, κανόνες των διεθνών οργανισμών και τήρηση των συνθηκών 1. Κράτος μέρος σε συνθήκη δεν μπορεί να επικαλεσθεί τους κανόνες του εσωτερικού του δικαίου για να δικαιολογήσει τη μη εφαρμογή της συνθήκης. 2. Διεθνής οργανισμός μέρος σε συνθήκη δεν μπορεί να επικαλεσθεί τους κανόνες του οργανισμού για να δικαιολογήσει τη μη εφαρμογή της συνθήκης. 3. Οι κανόνες που περιέχονται στις προηγούμενες παραγράφους δεν θίγουν το άρθρο 46.».

¹⁸⁷ Βλ. ενδ. Gilbert, G. (2012), 'The Law of Exclusion from Refugee Status: Recent Developments', Refugee Law Initiative, School of Advanced Study, University of London, International Refugee Law Seminar, 6 June 2012, διαθέσιμο σε: <https://rli.blogs.sas.ac.uk/2021/06/14/foreign-national-offenders-not-all-foreigners-who-commit-crimes-deserve-to-be-deported/>.

¹⁸⁸ Βλ. σχετικά Kälin, W. (2003), 'Supervising the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees: Article 35 and beyond', in: E. Feller, V. Türk, & F. Nicholson (eds.), *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 613-666

¹⁸⁹ Βλ. άρ. 35 Σύμβασης και άρ. ΙΙ (1) του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου του 1967: «Άρθρον 35 Συνεργασία των Εθνικών Αρχών μετά των Ηνωμένων Εθνών 1. Αι Συμβαλλόμεναι Χώραι αναλαμβάνουν να συνεργάζωνται μετά του Υπάτου Αρμοστού των Ηνωμένων Εθνών δια τους πρόσφυγας, ή παντός ετέρου οργάνου των Ηνωμένων Εθνών όπερ τυχόν θα διεδέχετο τούτον εις την 11 άσκησιν των λειτουργιών αυτού, και ειδικώτερον θα διευκολύνουν το έργον αυτού της επιτηρήσεως της εφαρμογής των διατάξεων της παρούσης Συμβάσεως. 2. Επί σκοπώ όπως δυνηθή η Υπάτη Αρμοστεία ή πάν έτερον όργανον των Ηνωμένων Εθνών όπερ θα διεδέχετο ταύτην, να υποβάλλουν εκθέσεις εις τας αρμοδίας αρχάς των Ηνωμένων Εθνών, αι Συμβαλλόμεναι Χώραι αναλαμβάνουν να παρέχουν εις ταύτα καταλλήλως τας παρ' αυτών αιτουμένας πληροφορίας και στατιστικά δεδομένα σχετικώς προς : α) το καθεστώς των προσφύγων.- β) την εφαρμογήν της συμβάσεως ταύτης. - γ) νόμους, κανονισμούς και διατάγματα άτινα ισχύουν ή πρόκειται να ισχύσουν δια τους Πρόσφυγας.» , καθώς και άρ. ΙΙ (1) του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου του 1967: «Συνεργασία των εθνικών αρχών μετά των Ηνωμένων Εθνών - 1. Τα Κράτη - μέρη του παρόντος Πρωτοκόλλου υποχρεούνται να συνεργασθούν μετά της Ανωτάτης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών δια τους Πρόσφυγας ή μεθ' οιοδήποτε άλλου Ιδρύματος, το οποίον ήθελε διαδεχθή αυτήν εις την εκτέλεσιν των καθηκόντων της, και ιδιαιτέρως να διευκολύνουν το έργον της, συνιστάμενον εις επιτήρησιν της εφαρμογής των διατάξεων του παρόντος Πρωτοκόλλου. 2. Δια να επιτρέψουν εις την Ανωτάτην Αρμοστείαν ή εις οιοδήποτε άλλον Οργανισμόν των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος ήθελε διαδεχθή αυτήν, να παρουσιάζη εκθέσεις εις τα αρμόδια όργανα των Ηνωμένων Εθνών, τα Κράτη μέρη του παρόντος Πρωτοκόλλου υποχρεούνται να προμηθεύουν εις αυτά, κατά τον προσήκοντα τύπον, τας ζητούμενας πληροφορίας και τα στατιστικά στοιχεία σχετικώς προς : α) το Καθεστώς των Προσφύγων.β) την θέσιν εν λειτουργία του παρόντος Πρωτοκόλλου. γ) τους Νόμους, Κανονισμούς και Διατάγματα, τα οποία είναι εν ισχύ ή θα τεθούν εν ισχύ, όσον αφορά τους Πρόσφυγας».

Αντίστοιχα, ανομοιογένεια χαρακτηρίζει και την εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού. Διαφορετικές τάσεις σχετικά με τις μορφές συμμετοχής, διαφορετικές ερμηνείες της ατομικής ευθύνης και διαφορετικές προσεγγίσεις του βάρους απόδειξης αποδεικνύουν ότι δεν υπάρχει ένα συμπαγές σύστημα εφαρμογής των ρητρών αποκλεισμού. Περαιτέρω, και η εφαρμογή της περίπτωσης (α) του αρ. 1ΣΤ διαφέρει από έννομη τάξη σε έννομη τάξη, αφενός διότι τα μνημονεύμενα διεθνή εγκλήματα δεν ορίζονται ενιαία¹⁹⁰, αφετέρου, εξαιτίας του δυναμικού χαρακτήρα του ΔΠΔ¹⁹¹ και της ευθείας εφαρμογής κανόνων του κατά την εξέταση του αποκλεισμού. Το γεγονός ότι έννοιες ενοχής μεταφέρονται από ένα ποινικό σύστημα σε ένα άλλο σύστημα, στο οποίο δεν ακολουθεί η επιβολή ποινής, μπορεί να επιφέρει ασάφειες και κενά ως προς την αξιολόγηση σημαντικών στοιχείων της υπόθεσης¹⁹². Για παράδειγμα, οι προστατευτικές αρχές της ποινικής δικαιοσύνης, όπως το τεκμήριο αθωότητας ή οι ελαφρυντικές περιστάσεις δεν μεταφέρονται στη διαδικασία του αποκλεισμού.

Η απομόνωση στοιχείων της ποινικής ανάλυσης στην εκτίμηση των ρητρών αποκλεισμού ενέχει το ρίσκο της παραγωγής άδικων αποτελεσμάτων, κυρίως όσον αφορά τις πιο ευάλωτες κατηγορίες ανάμεσα στον πληθυσμό των αιτούντων άσυλο και για το λόγο αυτό έχει επικριθεί από μια μερίδα της θεωρίας¹⁹³. Έτσι, αποκλείονται και στερούνται βασικά τους δικαιώματα άτομα που δεν θέτουν τον σκοπό της Σύμβασης σε αμφισβήτηση και που δεν θα καταδικάζονταν από τη διεθνή ποινική δικαιοσύνη λόγω ελαφρυντικών περιστάσεων ή μορφών συμμετοχής. Ταυτόχρονα, από την αυτούσια υιοθέτηση του πλαισίου του ΔΠΔ γεννούνται προκλήσεις και για την αποφαινόμενη αρχή, η οποία συχνά αδυνατεί να διακρίνει τις δομικές διαφορές μεταξύ του ΔΠΔ και του προσφυγικού δικαίου, με αποτέλεσμα η σχέση μεταξύ των δυο συστημάτων δικαίου να είναι περισσότερο αυθαίρετη, παρά ρυθμισμένη. Στην πράξη, η αδυναμία αυτή αποτυπώνεται με την αύξηση της εφαρμογής της συγκεκριμένης διάταξης, λόγω εσφαλμένης αξιολόγησης. Το γεγονός αυτό αποκλίνει από τον σκοπό του αποκλεισμού, και της Σύμβασης γενικότερα, και πλήττει την αξιοπιστία του συστήματος ασύλου, αφού οδηγεί κάποιους αιτούντες στην επικίνδυνη θέση να πρέπει να απελαθούν σε μια χώρα όπου αντιμετωπίζουν πραγματικό κίνδυνο δίωξης¹⁹⁴. Ζητούμενο λοιπόν είναι να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο εξέτασης των ρητρών αποκλεισμού όπου ΔΠΔ και προσφυγικό δίκαιο θα λειτουργούν συμπληρωματικά, όπου η εφαρμογή του αρ. 1ΣΤ (α) θα γίνεται με τρόπο που να σέβεται από τη μια την εντολή της Σύμβασης να βασίζεται σε κείμενα του ΔΠΔ και από την άλλη τον ανθρωπιστικό χαρακτήρα της ίδιας της Σύμβασης¹⁹⁵.

Σύμφωνα με την πρόταση της καθηγήτριας Bond, καταρχήν πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι δομικές διαφορές μεταξύ των δυο συστημάτων. Η μεθοδολογία που προτείνεται, προκειμένου οι αρχές του ΔΠΔ να ενσωματωθούν τεχνικά και να αποδώσουν δίκαια συμπεράσματα κατά τη διαδικασία εξέτασης του αποκλεισμού θα πρέπει να βασίζεται σε τέσσερις άξονες¹⁹⁶:

---

¹⁹⁰ Βλ ανωτέρω κεφ. 2.1.

¹⁹¹ Λεπτομερέστερα σχετικά την ετερογενή φύση (heterogenous nature) του ΔΠΔ βλ. ενδ. Greenwalt, A. K. A. (2011), "The Pluralism of International Criminal Law," *Indiana Law Journal*, vol. 86, iss.3, Article 7, pp 1064-1130 και Van Sliedregt, E. (2012), 'Pluralism in International Criminal Law', *Leiden Journal of International Law*, vol.25, iss.4, pp. 847-855

¹⁹² Bond, J. (2012), 'Excluding Justice: The Dangerous Intersection between Refugee Claims, Criminal Law, and "Guilty" Asylum Seekers', *International Journal of Refugee Law*, vol. 24, iss.1, p. 48

¹⁹³ Bond, J. (2012), ό.π., σελ. 37-59

¹⁹⁴ Bond, J. (2013), ό.π., σελ. 18

¹⁹⁵ Bond, J. (2012), ό.π., 57

¹⁹⁶ Bond, J. (2013), ό.π., σελ. 57-64.

Ο πρώτος αφορά τον προσδιορισμό των στοιχείων της αντικειμενικής υπόστασης ενός διεθνούς εγκλήματος (actus reus). Σε αυτό το σημείο, η αποφαινόμενη αρχή, βάσει έρευνας σε πηγές για τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην χώρα καταγωγής του αιτούντος κατά το χρονικό διάστημα που επικαλείται ότι διώχθηκε, θα πρέπει να προσδιορίσει καταρχήν αν τελέστηκαν διεθνή εγκλήματα του αρ. 1ΣΤ (α) και συγκεκριμένα ποια. Στο σημείο αυτό δεν απασχολεί το αν εμπλέκεται σ αυτά ο αιτών άσυλο. Η δυσκολία υπαγωγής των πραγματικών περιστατικών στα στοιχεία των εγκλημάτων της περίπτωσης (α) του αρ. 1ΣΤ, έγκειται στην εννοιολογική τους αβεβαιότητα. Για παράδειγμα, όπως άλλωστε προαναφέρθηκε, δεν υπάρχει συναίνεση στη θεωρία ως προς το τί συνιστά ευρεία και συστηματική επίθεση για τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας ή για το αν το αδίκημα της επίθεσης μπορεί να τελεστεί και δια της παραλείψεως, ενώ τα εγκλήματα κατά της ειρήνης δεν έχουν αναλυθεί θεωρητικά, καθώς δεν έχει υπάρξει μετά τη δίκη της Νυρεμβέργης συναφής κατηγορία. Για το λόγο αυτό και λαμβάνοντας υπόψη την αυστηρότητα του μέτρου του αποκλεισμού, είναι σημαντικό οι κρίσεις που διαμορφώνονται να μην βασίζονται σε αμφισβητούμενους κανόνες δικαίου και ελλείψει κοινώς αποδεκτών ορισμών να ακολουθούνται οι στενότερες ερμηνείες.

Ο δεύτερος άξονας σχετίζεται με τον προσδιορισμό της μορφής υπαιτιότητας του δράστη, τη λεγόμενη υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος (mens rea). Εν προκειμένω, ενδιαφέρει η κατάσταση (state of mind) του δράστη σε σχέση με την τελούμενη πράξη και τον βαθμό συμμετοχής του. Χρονικά, κρίσιμη είναι η κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο δράστης -τι γνώριζε και τι σκοπό είχε- κατά τη στιγμή τέλεσης του εγκλήματος και όχι αυτή στην οποία θα έπρεπε να είναι. Το αρ. 30 του Καταστατικού της Ρώμης¹⁹⁷ θέτει ένα στάνταρ υποκειμενικής υπόστασης, κατά το οποίο απαιτείται γνώση και πρόθεση για την τέλεση των εγκλημάτων αρμοδιότητας του. Παρέκκλιση χωρεί μόνο για χαμηλότερη υποκειμενική υπόσταση και εφόσον προβλέπεται ρητά από το ίδιο το Καταστατικό, όπως για παράδειγμα για τις περιπτώσεις των ατόμων σε θέσεις ευθύνης του αρ. 28, όπου απαιτείται απλά γνώση, ενώ το όριο της υποκειμενικής υπόστασης που απαιτείται για τη συμμετοχή του αρ. 25 (3) (γ) προϋποθέτει μόνο σκοπό, χωρίς γνώση.

Ο τρίτος άξονας έχει να κάνει με την αξιολόγηση των ενστάσεων που αίρουν την ατομική ευθύνη και την αναγκαιότητα τους κατά τη διερεύνηση του αποκλεισμού, ελλείψει ελαφρυντικών περιστάσεων κατά τη διαδικασία αυτή. Και ο τελευταίος άξονας αφορά τη συνολική εκτίμηση του αν η μηχανική εφαρμογή στοιχείων του ΔΠΔ στην εξέταση των ρητρών αποκλεισμού υπονομεύει τον σκοπό και το πνεύμα της Σύμβασης.

Πέρα από τις αποκλίσεις που παρατηρούνται ως προς την ουσιαστική εφαρμογή της Σύμβασης, διαφορές παρατηρούνται και ως προς τη διαδικασία και τη μέθοδο εξέτασης των αιτημάτων ασύλου από έννομη τάξη σε έννομη τάξη. Ειδικά ως προς τη διαδικασία εξέτασης των ρητρών αποκλεισμού, καταρχήν μπορεί να διαφέρει η σειρά με την οποία διερευνώνται. Γενικώς, ισχύει η αρχή ότι η υπαγωγή προηγείται του αποκλεισμού (inclusion before exclusion)¹⁹⁸, αρχή που εφαρμόζεται από πολλά κράτη μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Την ίδια αρχή ακολουθεί και η ΥΑ/ΟΗΕ για τους πρόσφυγες όταν διενεργεί τη διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα, υποκαθιστώντας το κράτος, σε περιπτώσεις που το τελευταίο δεν έχει την τεχνογνωσία και τα μέσα

---

¹⁹⁷ Άρθρο 30- Στοιχεία υποκειμενικής υπόστασης «1. Αν δεν ορίζεται διαφορετικά, ένα πρόσωπο ευθύνεται ποινικά και τιμωρείται για έγκλημα που εμπίπτει στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου μόνο αν η αντικειμενική υπόσταση αυτού πραγματώθηκε με πρόθεση και εν γνώσει.»

¹⁹⁸ Zimmermann, A. (Ed.), (2011), ό.π., σελ. 590

να το κάνει μόνο του¹⁹⁹. Σε κάποια κράτη όμως αντιστρέφεται η σειρά, (π.χ. Ολλανδία²⁰⁰), στη λογική επιτάχυνσης της διαδικασίας, και ο αποκλεισμός εξετάζεται ως έλεγχος του παραδεκτού του αιτήματος, δεδομένου ότι αν αποδειχθεί ότι το αίτημα απορρίπτεται στη βάση του αρ. 1ΣΤ (α), η εξέταση του αρ. 1Α (2) είναι περιττή²⁰¹. Αλλά και στις περιπτώσεις που η εξέταση του αποκλεισμού ακολουθεί την αναγνώριση ενός αιτούντα, διαφορές παρατηρούνται ως προς το αν εξετάζεται στην ίδια συνέντευξη με την υπαγωγή ή σε ξεχωριστή συνέντευξη. Αυτή η διαφοροποίηση ως ένα βαθμό αποκαλύπτει αν υπάρχει εξειδικευμένο προσωπικό, ειδικά εκπαιδευμένο, που εξετάζει τον αποκλεισμό. Διαφοροποιήσεις επίσης παρουσιάζονται και στη σύνθεση και τη φύση της αρχής εξέτασης, αν δηλαδή πρόκειται για διοικητική ή δικαστική αρχή, για μονομελές όργανο ή για επιτροπή.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ότι η επίσημη θέση της ΥΑ/ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, την οποία συμμερίζεται και μεγάλη μερίδα της θεωρίας²⁰², είναι ότι οι ενδείξεις αποκλεισμού προκύπτουν κατά τη διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα κατά το αρ. 1Α (2) και μετά την αναγνώριση ενός αιτούντα ως πρόσφυγα²⁰³, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν και οι σπάνιες περιπτώσεις πρόδηλου αποκλεισμού²⁰⁴. Ο αποκλεισμός μπορεί να εφαρμοστεί είτε σε αιτούντες άσυλο, είτε σε αναγνωρισμένους πρόσφυγες²⁰⁵ και στην τελευταία περίπτωση συνεπάγεται την ανάκληση του καθεστώτος²⁰⁶. Σε κάθε περίπτωση, κρίσιμο είναι να λαμβάνονται υπόψη συνολικά οι συνθήκες κάθε αιτήματος ασύλου, προκειμένου να εξασφαλιστεί μια δίκαια διαδικασία²⁰⁷.

Εκτός από την ανομοιογένεια σε ουσιαστικό και διαδικαστικό επίπεδο, προκλήσεις παρατηρούνται σε **τεχνικό επίπεδο**, σε όλα τα συστήματα ασύλου, ανεξάρτητα από το πως έχουν μεθοδεύσει την εξέταση των ρητρών αποκλεισμού. Πρωτίστως, η συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων είναι εξαιρετικά δύσκολη στη διαδικασία ασύλου εν γένει²⁰⁸, πολλώ δε μάλλον κατά τη διερεύνηση του αποκλεισμού. Η επικοινωνία των αρχών της χώρας υποδοχής με τις αρχές της χώρας καταγωγής δεν επιτρέπεται, διότι πολλές φορές οι τελευταίες είναι ο φορέας δίωξης του αιτούντος άσυλο. Αλλά ούτε και η χρήση πληροφοριών από άλλους αιτούντες ή αναγνωρισμένους πρόσφυγες είναι δυνατή. Ουσιαστικά, το μόνο εργαλείο διερεύνησης των πραγματικών περιστατικών και της αξιοπιστίας του

---

¹⁹⁹ Σχετικά με το ζήτημα αυτό βλ. λεπτομερέστερα Gilbert G., (2003), ό.π. Βλ. επίσης Bliss, M. (2000), ό.π., και Kosaø, D. (2013), 'Inclusion Before Exclusion or Vice Versa: What the Qualification Directive and the Court of Justice Do (Not) Say', *International Journal of Refugee Law*, Volume 25, Issue 1, March 2013, pp 87–119

²⁰⁰ Βλ. Reijven, J., & van Wijk, J. (2014), 'Caught in Limbo: How Alleged Perpetrators of International Crimes who Applied for Asylum in the Netherlands are Affected by a Fundamental System Error in International Law', *International Journal of Refugee Law*, vol.26, iss.2, pp.248–271. Βλ. επίσης van Wijk, J. (2013), 'When International Criminal Justice Collides with Principles of International Protection: Assessing the Consequences of ICC Witnesses Seeking Asylum, Defendants Being Acquitted, and Convicted Being Released', *Leiden Journal of International Law*, vol.26, iss.01, p. 179

²⁰¹ Βλ. σχετικά "London Resolution", par.11 (Council of the European Union, *Council Resolution of 30 November 1992 on Manifestly Unfounded Applications for Asylum ("London Resolution")*, 30 November 1992, adopted by the Ministers of the Member States of the European Communities responsible for Immigration, meeting in London on 30 November and 1 December 1992).

²⁰² Βλ. ενδεικτικά Li, Y., (2017), ό.π., ch. 4

²⁰³ UNHCR (2019), *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status*, para 141

²⁰⁴ Για παράδειγμα υποθέσεις τρομοκρατίας, βλ. σχετικά UNHCR, (2015), *Addressing Security Concerns Without Undermining Refugee Protection*, UNHCR's Perspective paras 7, 16

²⁰⁵ Βλ. άρ. 1Γ της Σύμβασης

²⁰⁶ Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014), ό.π., σελ. 531

²⁰⁷ Zimmermann, A. (Ed.), (2011), ό.π., σελ. 589

²⁰⁸ UNHCR (2019), *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status*, para 196

αιτούντος είναι η αφήγηση του τελευταίου και οι τεχνικές συνέντευξης του αρμόδιου οργάνου εξέτασης. Στην πράξη δεν είναι λίγες οι φορές που συντρέχουν παράλληλα και άλλα εμπόδια που καθιστούν δυσχερή την παράθεση των ισχυρισμών του αιτούντος, όπως η έλλειψη κατάλληλης διερμηνείας ή τεχνικά κωλύματα κατά τη συνέντευξη. Που θα στηριχθεί, λοιπόν, η αρμόδια αρχή εξέτασης για να διαμορφώσει την κρίση της, ειδικά όταν έρχεται αντιμέτωπη με σύνθετα ζητήματα όπως ο αποκλεισμός;

Ειδικά ως προς την εξέταση του αποκλεισμού, η εκτίμηση των πιθανών στοιχείων αποκλεισμού είναι μια δύσκολη υπόθεση, διότι συνήθως οι ίδιοι οι αιτούντες γνωρίζουν πως να χειριστούν την διαδικασία της συνέντευξης και δεν αποκαλύπτουν στοιχεία που τους ενοχοποιούν και οδηγούν τελικά στον αποκλεισμό. Πολλές φορές μάλιστα, η αναζήτηση των στοιχείων από την αποφαινόμενη αρχή είναι επίσης δύσκολη, καθώς αφορά δράση μυστικών οργανώσεων.²⁰⁹ Από την άλλη, δεν είναι σπάνιες και οι περιπτώσεις που αιτούντες άσυλο αναφέρουν ρητά την συμμετοχή τους σε ενέργειες που ενεργοποιούν τις ρήτρες αποκλεισμού, συνδέοντας μάλιστα, τις εν λόγω πράξεις είτε με την παρελθούσα δίωξη που τους ανάγκασε να εγκαταλείψουν τη χώρα καταγωγής τους είτε με τον μελλοντικό φόβο δίωξης για τον οποίο δεν επιθυμούν να επιστρέψουν εκεί. Σε τέτοιες περιπτώσεις, προβληματίζει το αν μια τέτοια παραδοχή ενώπιον των αρχών εξέτασης, βασισμένη μόνο στην αφήγηση είναι αρκετή και αν πληροί το απαιτούμενο μέτρο απόδειξης .

Υπάρχουν δε και οι περιπτώσεις όπου οι ίδιες οι αρχές του κράτους καταγωγής ενημερώνουν εγγράφως τις αρχές εξέτασης σχετικά με ποινικές κατηγορίες ή καταδίκες του αιτούντος, ενώ ο τελευταίος υποστηρίζει κατά τη συνέντευξη του ότι οι εν λόγω κατηγορίες δεν είναι βάσιμες. Σε τέτοιες περιπτώσεις, οποιαδήποτε κατηγορία, ή καταδίκη θα πρέπει να εξετάζεται πολύ προσεκτικά ως προς την αξιοπιστία της καθώς η ποινική δίωξη εκ μέρους των Αρχών του κράτους καταγωγής ενδεχομένως να υποκρύπτει δίωξη για έναν από τους λόγους της Σύμβασης. Ταυτόχρονα, το αρμόδιο όργανο εξέτασης, μαζί με την αφήγηση του αιτούντος και τυχόν συνοδευτικά έγγραφα θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του συναφείς αναφορές διεθνών οργανισμών ή ενδεχόμενη καταδίκη από διεθνές δικαστήριο²¹⁰.

Τέλος, η βασικότερη, κατά την άποψη της γράφουσας, πρόκληση που χαρακτηρίζει την εφαρμογή του αρ. 1ΣΤ είναι η επιρροή που δέχεται από τις **ιστορικές και πολιτικές εξελίξεις**. Η τρέχουσα συγκυρία χαρακτηρίζεται από μια τάση περιορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα μέσα και από, μεταξύ άλλων, μια αυστηρότερη εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού. Οι εθνικές δικαιοδοσίες, ασκώντας το κυριαρχικό τους δικαίωμα τους να καθορίζουν ποιοι υπήκοοι τρίτων χωρών έχουν δικαίωμα εισόδου και παραμονής στο έδαφός τους²¹¹, υιοθετούν πλαίσια και πολιτικές εφαρμογής της Σύμβασης που διαταράσσουν την ισορροπία μεταξύ της κρατικής κυριαρχίας και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προτάσσοντας την εθνική ασφάλεια έναντι των τελευταίων.

---

²⁰⁹ Ενδεικτικά αναφέρεται παλαιότερη δήλωση (1998) του Διευθυντή του Τμήματος Διεθνούς Προστασίας της Υπατης Αρμοστείας σχετικά με τη δυσκολία αξιολόγησης του ενδεχόμενου αποκλεισμού προσφύγων από τη Ρουάντα (όπως ανέφερε: 'highly difficult, complex and resource-intensive exercise. In some locations, it [was] also dangerous'). Βλ. UNHCR, 'Statement by Dennis McNamara, Director, Division of International Protection, UNHCR, to the House Committee on International Relations, Sub-Committee on International Operations and Human Rights - Hearing on "Rwanda: Genocide and the Continuing Cycle of Violence"', 5 May 1998, 11-12.

²¹⁰ Βλ. Bliss, 2000, ό.π., σελ. 120

²¹¹ Βλ. σχετικά Goodwin-Gill, G. (2014), "The international law of refugee protection", in Fiddian-Qasimiyeh E., Loescher G., Long K., and Sigona N. (eds), *The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies*, Oxford University Press, pp. 36-47

Μετά την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου αναδύθηκε η συζήτηση γύρω από τις έννοιες της εθνικής ασφάλειας και του «ξένου» που διασχίζει σύνορα²¹². Η εθνική ασφάλεια είναι το έννομο αγαθό που επιτρέπει στα Κράτη να διατηρούν την κυριαρχία τους και την αρμοδιότητά τους (εσωτερικά και εξωτερικά) και να προσφέρουν στους πολίτες τα αγαθά της ειρήνης και της ασφάλειας²¹³. Ως σοβαρές απειλές κατά της εθνικής ασφάλειας έχουν προταθεί, ενδεικτικά, κίνδυνοι όπως η κατάκτηση της χώρας ή μέρους της χώρας από άλλη χώρα, η ανατροπή της Κυβέρνησης με την βία ή άλλα παράνομα μέσα (όπως η παραποίηση εκλογικών αποτελεσμάτων, ο εξαναγκασμός ψηφοφόρων κλπ), η εμπλοκή σε ενέργειες που στρέφονται μεν εναντίον άλλου κράτους εξαιτίας όμως των οποίων απειλείται η χώρα ασύλου με σοβαρά αντίποινα, η κατασκοπεία, το σαμποτάζ στρατιωτικών εγκαταστάσεων, οι τρομοκρατικές δραστηριότητες, η διασάλευση της διεθνούς ειρήνης της χώρας²¹⁴.

Τα Ην. Έθνη, με το Ψήφισμα 1373 του Συμβουλίου Ασφαλείας, το οποίο ενσωματώθηκε στο κεφ. VII του Χάρτη των Ην. Εθνών, καλούν τα κράτη να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα σε συμμόρφωση με τις σχετικές διατάξεις του εθνικού και διεθνούς νομικού πλαισίου, συμπεριλαμβανομένων των στάνταρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πριν χορηγήσουν προσφυγικό καθεστώς σε κάποιον αιτούντα άσυλο, προκειμένου να διασφαλίσουν ότι ο τελευταίος δεν έχει σχεδιάσει, διευκολύνει ή συμμετάσχει σε τρομοκρατικές πράξεις²¹⁵. Παρότι δεν αποδείχθηκε η συμμετοχή αιτούντων άσυλο ή προσφύγων στην επίθεση, έκτοτε η έννοια της ασφάλειας άρχισε να διαπλέκεται με το προσφυγικό δίκαιο²¹⁶. Οι εξελίξεις στο διεθνές ποινικό δίκαιο που είχαν προηγηθεί και κατ' επέκταση η ανάγκη δίωξης των διεθνών εγκλημάτων κατά τις συρράξεις της πρώην Γιουγκοσλαβίας και της Ρουάντα, είχαν ήδη φέρει στο προσκήνιο το ζήτημα της μεταχείρισης των φερόμενων ως ποινικών αιτούντων άσυλο. Η διάρκεια και η ένταση των τρεχουσών ένοπλων συρράξεων, το μέγεθος των εκτοπισμένων που παράγουν, ο πανικός που προκαλούν οι μαζικές αφίξεις μεταναστευτικών ροών στο δυτικό κόσμο, οι πρόσφατες τρομοκρατικές επιθέσεις σε συνδυασμό με το φόβο για επικείμενες επιθέσεις²¹⁷, έχουν δώσει τελικά στον αποκλεισμό κεντρικό ρόλο στην διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα.

Από τη συζήτηση, ωστόσο, απουσιάζει η συσχέτιση του πολέμου και των συρράξεων με το λεγόμενο προσφυγικό ζήτημα, παρότι είναι ξεκάθαρη και προφανής. Οι πρόσφυγες είναι οι επιζώντες των ενόπλων συρράξεων.²¹⁸ Η περίπτωση της Συρίας επιβεβαιώνει τα ανωτέρω, καθώς ο δεκαετής πλέον

---

²¹² Βλ. Αναλυτικά UNHCR, (2015), *Addressing Security Concerns Without Undermining Refugee Protection*, UNHCR's Perspective, βλ. επίσης Bond, J. (2013), ό.π., σελ. 21-22

²¹³ Mijalkovic, S, & Blagojevic, D. (2014), *The basis of national security in international law*, Academy of Criminalistic and Police Studies, Nauka Bezbednost Policija/NBP, Belgrade, *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, pp. 49-68

²¹⁴ Grahl-Madsen A., (UNHCR), *Commentary of the Refugee Convention 1951 (Articles 2-11, 13-37)*, October 1997, comment no, 8 on art. 33 of the Convention

²¹⁵ United Nations Security Council, Resolution 1373 (2001) [on threats to international peace and security caused by terrorist acts], adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001, S/RES/1373(2001), para 3 (f), (g). Βλ. επίσης και United Nations Security Council, Resolution 1368 (2001) [condemning the terrorist acts of 11 September 2001 in New York, Washington, D.C. and Pennsylvania, United States], adopted by the Security Council at its 4370th meeting, on 12 September 2001, S/RES/1368(2001), καθώς και United Nations General Assembly (UNGA), *Condemnation of terrorist attacks in the United States of America: resolution adopted by the General Assembly*, 18 September 2001, A/RES/56/1.

²¹⁶ Ενδεικτικά βλ. UNHCR, (2015), *Addressing Security Concerns Without Undermining Refugee Protection*, UNHCR's Perspective.

²¹⁷ Βλ. Li, Y., (2017), ό.π., σελ. 2.

²¹⁸ Βλ. Simeon, (2011), ό.π., σελ. 275-276.

πόλεμος έχει σαν αποτέλεσμα η εν λόγω χώρα να είναι η πρώτη στην παραγωγή προσφύγων. Στις πρώτες θέσεις συμπεριλαμβάνονται και άλλες χώρες με μακροχρόνιες συρράξεις, όπως το Αφγανιστάν και το Νότιο Σουδάν²¹⁹.

Ταυτόχρονα, οι νέες μορφές πολέμου που αναδύονται στο διεθνές προσκήνιο φέρνουν τις έννοιες των εγκλημάτων κατά της ειρήνης, κατά της ανθρωπότητας και των εγκλημάτων πολέμου σε μια κατάσταση ρευστότητας, τη στιγμή που τα κράτη αναζητούν νέα μέσα να αντιμετωπίσουν την καινούργια πραγματικότητα. Στην κατεύθυνση αυτή, χαράσσονται πολιτικές που απαξιώνουν το δικαίωμα στο άσυλο, βασιζόμενες στη συστατική ερμηνεία του νομικού πλαισίου. Για παράδειγμα, η συμμετοχή, και κατ' επέκταση η ενοχή κατά συσχέτιση (guilt of association) μπορεί να κριθεί επαρκής από τις κυβερνήσεις προκειμένου να απορρίψουν ένα αίτημα ασύλου²²⁰, παρότι η συγκεκριμένη μορφή συμμετοχής δεν καθιστά υπόλογο το δράστη κατά το ΔΠΔ.

Σ' αυτό το πλαίσιο, όπου το ενδιαφέρον για τις ρήτρες αποκλεισμού έχει αναζωπυρωθεί και η συσχέτιση του προσφυγικού ζητήματος με την ασφάλεια έχει καθιερωθεί στο δημόσιο λόγο κατά τις τελευταίες δεκαετίες, το αρ. 1ΣΤ έχει εργαλειοποιηθεί προκειμένου να εξυπηρετεί τη σύγχρονη τάση του δυτικού κόσμου να ερμηνεύει στενότερα τη Σύμβαση και κατ' επέκταση να αναγνωρίζει όλο και λιγότερους αιτούντες άσυλο ως δικαιούχους διεθνούς προστασίας²²¹. Έτσι, σε πολλές χώρες υποδοχής οι ανακλήσεις καθεστώτων για λόγους εθνικής ασφάλειας έχουν αυξηθεί²²². Χαρακτηριστικό παράδειγμα η Ουγγαρία, όπου μάλιστα πρόκειται για εισηγήσεις για τις οποίες δεν απαιτείται αιτιολόγηση, που βασίζονται σε απόρρητα διαβαθμισμένα έγγραφα, στα οποία δεν έχει πρόσβαση ο ενδιαφερόμενος και οι οποίες δεσμεύουν την αποφαινόμενη αρχή, με αποτέλεσμα την παραβίαση του ενωσιακού δικαίου όπως του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής²²³.

3.2. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΓΚΕΙΜΕΝΟ

Η ελληνική πραγματικότητα επιβεβαιώνει τα ανωτέρω τόσο σε σχέση με τις ουσιαστικές και τεχνικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει το σύστημα ασύλου, όσο με τη διάδραση του με το ευρωπαϊκό πρόταγμα της ασφάλειας των κρατών μελών της ένωσης. Καταρχήν η Ελλάδα έχει ενσωματώσει τη Σύμβαση με το ν.δ. 3989/1959 (ΦΕΚ Α-201/26.09.1959). Η διαδικασία ασύλου συνίσταται σε δυο βαθμούς εξέτασης, όπου ο πρώτος ανήκει στην αρμοδιότητα της Υπηρεσίας Ασύλου, μιας ανεξάρτητης διοικητικής αρχής που συστάθηκε με το ν. 3907/2011 (ΦΕΚ Α-7/26.01.2011)²²⁴, ενώ ο δεύτερος βαθμός στην αρμοδιότητα της Αρχής Προσφύγων, υπό την οποία λειτουργούν είκοσι μία

²¹⁹ UNHCR Global Trends: forced displacement in 2019, εισαγωγή, σελ. 3, <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5ee200e37/unhcr-global-trends-2019.html>

²²⁰ Juss, S. S. (2012), "Complicity, Exclusion, and the "Unworthy" in Refugee Law", *Refugee Survey Quarterly*, vol. 31, iss. 3, pp. 1–39

²²¹ Gilbert, G. (2003), ό.π., σελ. 429.

²²² EASO, *Asylum report 2021*, Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union, <https://euaa.europa.eu/easo-asylum-report-2021>, pp. 209-212

²²³ Βλ. αναλυτικότερα Hungarian Helsinki Committee, *The right to know: Comparative Report on Access to Classified Data in National Security Immigration Cases in Cyprus, Hungary and Poland*, September 2021, & <https://asylumineurope.org/reports/country/hungary/content-international-protection/status-and-residence/withdrawal-protection-status/>,

²²⁴ Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη – μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών» και λοιπές διατάξεις.

Ανεξάρτητες Επιτροπές Προσφυγών και η οποία επίσης συστάθηκε με τον προαναφερθέντα νόμο. Η εξέταση του αποκλεισμού ρυθμίζεται από το ν. 4636/2019 (ΦΕΚ Α-169/01.11.2019)²²⁵, ο οποίος ενσωμάτωσε την Οδηγία 2011/95/ΕΕ. Οι ρήτρες αποκλεισμού περιγράφονται στα αρ. 12²²⁶ και 17 όσον αφορά το καθεστώς του πρόσφυγα και την επικουρική προστασία αντίστοιχα²²⁷.

Όπως σε κάθε έννομη τάξη, έτσι και στην ελληνική, οι προκλήσεις κατά την εξέταση του αποκλεισμού, ως ένα βαθμό αφορούν τη διαδικασία ασύλου στο σύνολό της και είναι οι ίδιες με αυτές που αναλύθηκαν ανωτέρω²²⁸. Ειδικότερα, αξίζει να αναφερθεί ότι η διαδικασία ενώπιον του β' βαθμού δεν περιλαμβάνει προφορική ακρόαση του αιτούντος, αλλά η εξέταση γίνεται κατά κανόνα από τα στοιχεία του φακέλου²²⁹ και στην πράξη ως επί το πλείστον επικυρώνει την κρίση των πρωτοβάθμιων αποφάσεων. Ουσιαστικά, η προβλεπόμενη διαδικασία εξέτασης ενώπιον του β' βαθμού αποδυναμώνει τη δυνατότητα θεραπείας πλημμελειών του α' βαθμού, γεγονός που πλήττει την ακεραιότητα του συστήματος εν γένει, και ειδικότερα όσον αφορά τα σύνθετα νομικά ζητήματα όπως είναι η διερεύνηση του αποκλεισμού, για τα οποία η πιθανότητα εσφαλμένης αξιολόγησης είναι αυξημένη.

Περαιτέρω, στο ελληνικό σύστημα ασύλου μεθοδολογικά η εξέταση του αποκλεισμού έπεται της υπαγωγής, σε μια ενιαία συνέντευξη, θέτοντας τις αρνητικές προϋποθέσεις για την αναγνώριση ενός ατόμου ως δικαιούχου διεθνούς προστασίας. Η αρχή εξέτασης κατά τον α' βαθμό είναι ένα μονομελές όργανο, ήτοι ένας/μια υπάλληλος της Υπηρεσίας Ασύλου, ο/η λεγόμενος/η χειριστής/τρια της υπόθεσης. Στον β' βαθμό είναι μια τριμελής επιτροπή που συγκροτείται από τρεις δικαστικούς λειτουργούς των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων. Δεν υπάρχει, δηλαδή, κάποιο ξεχωριστό τμήμα με εξειδικευμένο στα ζητήματα αποκλεισμού προσωπικό. Όσον αφορά μάλιστα τους χειριστές δεν είναι καθόλου σπάνιο να προέρχονται από μη συναφή με το προσφυγικό δίκαιο γνωστικά πεδία, εξαιτίας του τρόπου που γίνονται οι προσλήψεις τα τελευταία χρόνια στον δημόσιο τομέα (κοινωνικά κριτήρια, ανεργία). Για το λόγο αυτό, όχι μόνο δεν υπάρχει κοινή κατανόηση των διατάξεων του ΔΑΔ και του ΔΠΔ που σχετίζονται με τη διαδικασία καθορισμού του πρόσφυγα από τους χειριστές των υποθέσεων, αλλά για κάποιους αποτελεί πρόκληση η κατανόηση καθεαυτή των νομικών εννοιών που προέρχονται από τους εν λόγω κλάδους δικαίου. Κατά συνέπεια, πολλές αποφάσεις καταλήγουν

---

²²⁵ Βλ. Μέρος Πρώτο, Οδηγία 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13^{ης} Δεκεμβρίου 2011 «σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας (αναδιατύπωση)»

²²⁶ Αρ. 12 «(2) Υπήκοος τρίτης χώρας ή ανιθαγενής αποκλείεται από το καθεστώς του πρόσφυγα όταν υπάρχουν σοβαροί λόγοι να θεωρείται ότι: α) έχει διαπράξει έγκλημα κατά της ειρήνης, έγκλημα πολέμου ή έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, όπως τα εγκλήματα αυτά ορίζονται στις οικείες διεθνείς συμβάσεις που έχουν καταρτισθεί με σκοπό τη θέσπιση διατάξεων σχετικών με τα εγκλήματα αυτά, β) έχει διαπράξει σοβαρό μη πολιτικό έγκλημα πριν την είσοδό του στην Ελληνική Επικράτεια. Ως σοβαρό μη πολιτικό έγκλημα μπορεί να χαρακτηριστούν και εγκλήματα που η αντικειμενική τους υπόσταση συνίσταται σε αποτρόπαιη πράξη έστω και αν φέρεται ότι διαπράχθηκε με πολιτικό στόχο, γ) είναι ένοχος πράξεων που αντιβαίνουν προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών, όπως ορίζονται στο προοίμιο και στα άρθρα 1 και 2 του καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. (3) Η παράγραφος 2 έχει εφαρμογή και σε άτομα τα οποία είναι ηθικοί αυτουργοί ή συμμετέχουν άλλως στηδιάπραξη των προβλεπόμενων στην εν λόγω παράγραφο εγκλημάτων ή πράξεων. Σε κάθε περίπτωση εκτιμάται η βαρύτητα της συμμετοχής.»

²²⁷ Σημειώνεται ότι η επικουρική προστασία είναι μια άλλη μορφή διεθνούς προστασίας, που θεσμοθετήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και δεν προβλέπεται από τη Σύμβαση. Ο αποκλεισμός στο πλαίσιο της επικουρικής προστασίας δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας εργασίας

²²⁸ Βλ. κεφ. 3.1

²²⁹ Αρ. 97 ν.4636/2019 (ΦΕΚ Α-169/01.11.2019) Περί διεθνούς προστασίας και άλλες διατάξεις

σε άδικα συμπεράσματα, και στην πράξη, πολλοί χειριστές επιλέγουν να απορρίπτουν τους αιτούντες που θεωρούν ότι χρήζουν αποκλεισμού, σε προηγούμενη στάδιο, στη βάση έλλειψης βάσιμου και δικαιολογημένου φόβου, προκειμένου να αποφύγουν την ανάλυση για τις ρήτρες αποκλεισμού.

Το ότι οι υποθέσεις αποκλεισμού αποτελούν πρόκληση για την αρχή εξέτασης επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι η Υπηρεσία Ασύλου έχει εκδώσει σχετική εγκύκλιο²³⁰, σε μια προσπάθεια να διευκολύνει τους υπαλλήλους της και να επιτύχει την ομοιόμορφη διαχείριση του ζητήματος. Η εγκύκλιος εστιάζει στην περίπτωση του σοβαρού μη πολιτικού εγκλήματος του αρ. 12 (2) (β), διότι αποτελεί τη ρήτρα αποκλεισμού που ενεργοποιείται πιο συχνά, ενώ για τις περιπτώσεις (α) και (γ) της εν λόγω διάταξης η εγκύκλιος παραπέμπει στις οδηγίες της ΥΑ/ΟΗΕ για τους πρόσφυγες.

Τέλος, μια πρόσφατη αλλαγή στο νομοθετικό πλαίσιο, αποδεικνύει ότι οι ελληνικές αρχές ακολουθούν την ευρωπαϊκή τάση να επιδιώκουν τη διασταλτική ερμηνεία των διατάξεων του αποκλεισμού, έναντι της προστασίας της εθνικής ασφάλειας. Όπως έχει προαναφερθεί, ο αποκλεισμός αφορά είτε αιτούντες άσυλο, οπότε δεν τους χορηγείται καθεστώς προστασίας, είτε τους αναγνωρισμένους πρόσφυγες οπότε το καθεστώς τους ανακαλείται. Το αρ. 16 του πρόσφατου ν. 4825/2021 (ΦΕΚ Α-157/04.09.2021)²³¹ τροποποιεί τα αρ. 14, 63 και 91 του ν.4636/2019 με την προσθήκη της παραγράφου 4 Α στο αρ. 14, το οποίο περιγράφει τις προϋποθέσεις ανάκλησης και άρνησης ανανέωσης του προσφυγικού καθεστώτος. Συγκεκριμένα, πλέον προβλέπεται η δυνατότητα άρνησης χορήγησης της προστασίας, όταν δεν έχει ληφθεί ακόμα η σχετική απόφαση και συντρέχουν οι λόγοι των στοιχείων (α) και (β) της παραγράφου 4 της εν λόγω διάταξης, δηλαδή όταν ο αιτών θεωρείται επικίνδυνος για την εθνική ασφάλεια της χώρας ή για την κοινωνία της χώρας, βάσει τελεσίδικης καταδίκης του για τη διάπραξη ιδιαίτερα σοβαρού εγκλήματος. Έτσι, η παράγραφος αυτή λειτουργεί ουσιαστικά ως μια νέα ρήτρα αποκλεισμού (πλάγιος αποκλεισμός), προσθέτοντας έναν από τους λόγους ανάκλησης στις περιπτώσεις αποκλεισμού. Στην πραγματικότητα, ενσωματώνει στην ελληνική νομοθεσία την παράγραφο 5 του αρ. 14 της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ, η οποία μέχρι στιγμής δεν είχε μεταφερθεί στην εθνική έννομη τάξη κατά τη μεταφορά της Οδηγίας. Ουσιαστικά, η εν λόγω διάταξη της Οδηγίας, χρησιμοποιεί τις εξαιρέσεις που θέτει το αρ. 33 (2) της Σύμβασης ως αιτία ανάκλησης, άρνηση ανανέωσης ή άρνηση χορήγησης του καθεστώτος του πρόσφυγα²³². Ωστόσο, αρ. 33 (2) αντιστοιχεί στο άρθρο 21 (2) της Οδηγίας που αφορά την επαναπροώθηση και όχι στο άρθρο 14 της Οδηγίας που αφορά την ανάκληση ή μη ανανέωση ή μη χορήγηση του καθεστώτος. Η Σύμβαση δεν έχει άρθρο αντίστοιχο του αρ. 14 της Οδηγίας που να επενεργεί στο καθεστώς του πρόσφυγα οδηγώντας στην ανάκληση ή ανανέωση ή μη χορήγηση του για λόγους εθνικής ασφαλείας ή δημοσίας τάξης. Οι αιτίες που επενεργούν στο καθεστώς του πρόσφυγα απαριθμούνται περιοριστικά στο άρθρο 1 της Σύμβασης και είναι μόνο η παύση και ο αποκλεισμός. Ειδικότερα, ως προς τους λόγους αποκλεισμού, παρατίθενται εξαντλητικά στο αρ. 1ΣΤ της Σύμβασης και είναι γνωστό ότι καμία άλλη βάση αποκλεισμού δεν μπορεί να ενσωματωθεί στην εθνική νομοθεσία²³³.

²³⁰ Βλ. Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Υπηρεσία Ασύλου, Εγκύκλιος αριθμ. 1 «Διάπραξη σοβαρού εγκλήματος και οι συνέπειές της στη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας, καθώς και στη χορήγηση άδειας διαμονής ενιαίου τύπου (ΑΔΕΤ)», 26 Ιανουαρίου 2018, Αριθμ. Πρωτ.: οικ. 2155

²³¹ Άρθρο 16 - Ανάκληση και άρνηση ανανέωσης του καθεστώτος του πρόσφυγα - Τροποποίηση των άρθρων 14, 63 και 91 του ν. 4636/2019 «1. Στο άρθρο 14 του ν. 4636/2019 (Α' 169), α) προστίθεται νέα παρ. 4Α, β) στην παρ. 5 προστίθεται παραπομπή στην παρ. 4Α και το άρθρο διαμορφώνεται ως εξής: [...] 4Α. Στις περιπτώσεις της παρ. 4, η αποφαινόμενη αρχή δεν χορηγεί καθεστώς πρόσφυγα όταν ακόμα δεν έχει ληφθεί απόφαση χορήγησης.»

²³² Βλ. σχετικά CJEU, *M, X and X vs Ministry of Interior, Czech Republic & Commissioner General for Refugees and Stateless Persons*, Belgium, C-391/16, C-77/17 and C-78/17, 2019

²³³ Βλ. σχετικά Feller E., Türk V., Nicholson F., (eds), (2003), ό.π., σελ. 485

Στην πραγματικότητα με το άρθρο 14 της Οδηγίας προστίθεται μια αιτία μη απόδοσης του καθεστώτος του πρόσφυγα που δεν προβλέπεται από τη Σύμβαση.

Το πνεύμα της προσθήκης αυτής, σε ευρωπαϊκό αλλά και σε εθνικό επίπεδο, είναι η προστασία του κράτους ασύλου. Μάλιστα, όπως επεξηγείται στην εγκύκλιο²³⁴ για την εφαρμογή του ν.4825/2021, η εθνική ασφάλεια έχει να κάνει με τη διαφύλαξη εξωτερικών (π.χ ακεραιότητα συνόρων) και εσωτερικών (π.χ. προστασία θεσμών) στοιχείων του κράτους. Επισημαίνεται δε, ότι οι Υπηρεσίες Ασφάλειας του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη είναι καθ' ύλην αρμόδιες για την διαπίστωση της συνδρομής της επικινδυνότητας και για την περαιτέρω ενημέρωση της αρχής εξέτασης του αιτήματος ασύλου. Η εξέλιξη αυτή αποτελεί ένα ξεκάθαρο παράδειγμα της διαπλοκής του προσφυγικού δικαίου με θέματα εθνικής ασφάλειας ενώ ταυτόχρονα ξεκαθαρίζει την κατεύθυνση που ακολουθούν οι ελληνικές αρχές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ

4.1. ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ-ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΕΝΩΝ

Οι συνέπειες της εφαρμογής των ρητρών αποκλεισμού εκτείνονται πέρα από το προφανές, την άρνηση δηλαδή χορήγησης διεθνούς προστασίας. Τα άτομα που αποκλείονται στερούνται και τα παρελκόμενα του προσφυγικού καθεστώτος δικαιώματα και πλεονεκτήματα στα οποία αναφέρεται η Σύμβαση, δεδομένου ότι συναρτώνται με την ιδιότητα του πρόσφυγα. Μεταξύ άλλων, πρόκειται για το δικαίωμα παραμονής στη χώρα υποδοχής, το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας, το δικαίωμα στην εργασία και πολλά κοινωνικά δικαιώματα, όπως στέγασης, ασφάλισης, εκπαίδευσης και προστασίας της υγείας. Ποια είναι λοιπόν στην πράξη η τύχη των ατόμων που βρίσκονται σ' αυτή τη θέση;

Αν και οι προπαρασκευαστικές εργασίες της Σύμβασης δεν κάνουν καμία αναφορά στην μετέπειτα μεταχείριση, αναμένεται τα κράτη να διώξουν ποινικά τους φερόμενους ως δράστες διεθνών εγκλημάτων που έχουν απορριφθεί από την διαδικασία ασύλου, βάσει της αρχής *aut dedere aut iudicare*, η οποία έχει καθιερωθεί πλέον στο διεθνές ποινικό δίκαιο. Ωστόσο, σε θεωρητικό επίπεδο, έχουν διατυπωθεί επιφυλάξεις για το αν η δίωξη ή η έκδοση του ατόμου που αποκλείεται από το καθεστώς του πρόσφυγα συνιστά θετική υποχρέωση των κρατών, βάσει του διεθνούς δικαίου²³⁵. Άλλωστε, όπως αποκαλύπτει η διεθνής πρακτική, τα κράτη αντιμετωπίζουν προβλήματα στην δίωξη των διεθνών εγκλημάτων, είτε από τα εθνικά τους δικαστήρια είτε μέσω παραπομπής στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Και η έκδοση των αιτούντων άσυλο που έχουν αποκλειστεί σε τρίτο κράτος δυσχεραίνει, καθώς δεν υπάρχει η απαιτούμενη νομική βάση, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν πολλές διμερείς συνθήκες έκδοσης μεταξύ των κρατών. Επίσης, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που το εκζητούν κράτος αγνοεί ότι ο καταζητούμενος βρίσκεται στο κράτος υποδοχής²³⁶. Ταυτόχρονα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, στην προσπάθεια δημιουργίας ενός κοινού συστήματος ασύλου, περιορίζει την εξέταση του κάθε αιτήματος ασύλου σε ένα κράτος μέλος, κατά τα οριζόμενα στον Κανονισμό

²³⁴ Βλ. την εγκύκλιο: Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Οδηγίες για την εφαρμογή του ν.4825/2021 (ΦΕΚ Α'157), Αριθ. Πρωτ. 395448, 17.11. 2021

²³⁵ Βλ. Larsaeus, N. (2004), 'The Relationship between Safeguarding Internal Security and Complying with International Obligations of Protection. The Unresolved Issue of Excluded Asylum Seekers', *Nordic Journal of International Law*, vol.73, pp. 69–97

²³⁶ Fitzpatrick, J. M. (2000), 'The Post-Exclusion Phase: Extradition, Prosecution and Expulsion', *International Journal of Refugee Law*, vol. 12, issue 1, pp. 272-292

Δουβλίνο III²³⁷. Γίνεται λοιπόν φανερό ότι σε περίπτωση που υποβληθεί νέο αίτημα ασύλου σε άλλο κράτος από άτομο που έχει αποκλειστεί, δεν θα έχει καμία τύχη. Αλλά και η αίτηση άδειας παραμονής σε τρίτο κράτος δεν αποτελεί διέξοδο, εξαιτίας της της αδυναμίας συγκέντρωσης των σχετικών εγγράφων από άτομα που ουσιαστικά δεν μπορούν να συναλλαχθούν με τη διοίκηση ενός κράτους.

Ιδιαίτερα νομικά κωλύματα προκύπτουν όταν η επιστροφή τους στην χώρα καταγωγής δεν επιτρέπεται λόγω προστασίας κάποιων δικαιωμάτων τους. Στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πολλά θεμελιώδη δικαιώματα έχουν καθιερωθεί ως απαράβατοι κανόνες, όπως η απαγόρευση των βασανιστηρίων. Συγκεκριμένα, το αρ 3 της ΕΣΔΑ²³⁸ και το αρ. 3 παρ. 1²³⁹ της Σύμβασης των ΗΕ κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, απαγορεύει την επιστροφή ατόμου σε χώρα όπου κινδυνεύει να υποστεί βασανιστήρια και απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση²⁴⁰. Σε αυτό το πνεύμα, η αρχή της μη επαναπροώθησης του αρ. 33 της Σύμβασης έχει επίσης εξελιχθεί και πλέον θεωρείται κομμάτι της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου αποτελώντας εθιμικό κανόνα του διεθνούς δικαίου²⁴¹. Η εξαίρεση στην απαγόρευση της μη επαναπροώθησης δεν μπορεί να εφαρμόζεται με *μηχανικό τρόπο*, αλλά υπό το φως της μεταχείρισης που θα αντιμετωπίσει ο ενδιαφερόμενος στην χώρα όπου επιστρέφεται²⁴².

Δεδομένου ότι η προστασία που παρέχει το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ευρύτερη του προσφυγικού δικαίου, τα άτομα που έχουν αποκλειστεί από το προσφυγικό καθεστώς προστατεύονται από το δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου με τη βασική αρχή της μη-επιστροφής σε μέρος όπου θα υποστούν βασανιστήρια, ακόμα κι αν έχουν κριθεί επικίνδυνοι για τη δημόσια τάξη της χώρας υποδοχής²⁴³. Ένα κράτος που δεν αναγνωρίζει κάποιον ως πρόσφυγα επειδή εμπίπτει στο αρ. 1ΣΤ και έπειτα τον επιστρέφει στη χώρα καταγωγής του, όπου είναι πιθανό να υποστεί βασανιστήρια, παραβιάζει τις διεθνείς του υποχρεώσεις σε σχέση με τον απόλυτα προστατευόμενο χαρακτήρα της απαγόρευσης της επαναπροώθησης. Έτσι, ενώ η Σύμβαση υποχρεώνει τα κράτη να εφαρμόσουν τις ρήτρες αποκλεισμού, ταυτόχρονα άλλα βασικά κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου απαγορεύουν την επαναπροώθηση.

Κατ' επέκταση, οι αποκλεισμένοι από το καθεστώς του πρόσφυγα εκπίπτουν σε ένα νομικό κενό, μια γκριζα ζώνη ως προς το νομικό status, όπου από τη μια δεν έχουν πρόσβαση στην προστασία του συστήματος ασύλου και από την άλλη δεν μπορούν να απελαθούν και άρα παραμένουν στην χώρα υποδοχής χωρίς νόμιμο δικαίωμα παραμονής. Η έλλειψη νομιμοποιητικών εγγράφων έχει και άλλες

---

²³⁷ Βλ. αρ. 3 Κανονισμού 604/2013 Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα (αναδιτύπωση), Επίσημη Εφημερίδα L 180, 29.06.2013).

²³⁸ Αρ. 3 «Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθή εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχειρίσιν απανθρώπους ή εξευτελιστικής».

²³⁹ Α. 3 (1) «Κανένα Κράτος Μέρος δε θα απελαύνει, δε θα επαναπροωθεί ("refouler"), ούτε θα εκδίδει πρόσωπο σε άλλο Κράτος, όπου υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να πιστεύεται ότι αυτό το πρόσωπο θα κινδυνεύσει να υποστεί βασανιστήρια».

²⁴⁰ Η απαγόρευση των βασανιστηρίων περιγράφεται και σε άλλα διεθνή κείμενα, βλ. Αρ. 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Έκδοσης του 1957, αρ. 37(α) του Συμφώνου για τα Δικαιώματα του Παιδιού του 1989, αρ. 7 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του 1966

²⁴¹ Goodwin-Gill, G. (2014), ό.π., σελ. 40

²⁴² Zimmermann, A. (Ed.), (2011), ό.π. σελ. 608

²⁴³ Βλ. ECHR, *Chahal v. United Kingdom*, Judgement, 1996, para 151

προεκτάσεις, κοινωνικές, ακόμα και ψυχικές. Για παράδειγμα συνδέεται με οικονομική ανέχεια και σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα²⁴⁴. Θα πρέπει βέβαια να αναφερθεί ότι επί της αρχής, οι αποκλεισμένοι από το καθεστώς του πρόσφυγα αιτούντες άσυλο μπορούν να αιτηθούν κάποιο άλλο καθεστώς παραμονής βάσει του εθνικού δικαίου του εκάστοτε κράτους υποδοχής, πέρα από το πλαίσιο της διεθνούς προστασίας. Ωστόσο, στην πράξη, σπάνια οι άνθρωποι που διαμένουν για σύντομο χρονικό διάστημα στη χώρα υποδοχής, όπως οι αιτούντες άσυλο, εμπίπτουν στις κατηγορίες αδειών διαμονής των εθνικών πλαισίων, καθώς δεν έχουν προλάβει να αναπτύξουν βιοτικούς, εργασιακούς ή άλλου τύπου δεσμούς με τη χώρα. Έτσι, αυτή η δυνατότητα είναι πρακτικά ανεφάρμοστη.

Προκύπτει λοιπόν η ανάγκη για τη δημιουργία μιας παγκόσμιας και ενιαίας πολιτικής μεταχείρισης των αποκλεισμένων αιτούντων άσυλο μέσα από την αξιολόγηση των μέτρων που ισχύουν σε κάθε έννομη τάξη και των αποτελεσμάτων τους. Ζητούμενο είναι η συμβατότητα μεταξύ των υποχρεώσεων που απορρέουν από το δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του προσφυγικού δικαίου, ώστε να μην μένουν σε κατάσταση limbo οι αποκλεισμένοι αιτούντες²⁴⁵.

4.2. ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΣΥΣΤΑΛΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

Η ερμηνεία της Σύμβασης, και των ρητρών αποκλεισμού ειδικότερα, ως κομμάτι της, είναι δυναμική διότι λαμβάνει υπόψη της τις εξελίξεις στους διάφορους σχετικούς τομείς δικαίου, όπως τα δικαιώματα του ανθρώπου, το διεθνές ποινικό, το ανθρωπιστικό και το μεταναστευτικό/προσφυγικό δίκαιο. Η κατανόηση της Σύμβασης που δεν αφουγκράζεται τις εννοιολογικές εξελίξεις εκτός του προσφυγικού δικαίου θα έρχονταν σε αντίθεση με το σκοπό των Συμβάσεων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, που είναι η παροχή περισσότερης προστασίας²⁴⁶. Προς συμμόρφωση με το σκοπό αυτό, προκρίνεται η ερμηνεία που εξασφαλίζει μια ισορροπία ανάμεσα στους κινδύνους που αντιμετωπίζει ο πρόσφυγας στη χώρα καταγωγής του και σε αυτούς που θέτει ο ίδιος στην χώρα υποδοχής²⁴⁷.

Άλλωστε, η Σύμβαση αποτελεί μέρος του δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως ορίζει το Προοίμιο της²⁴⁸ και θα πρέπει να ευθυγραμμίζεται με τις επιταγές του κλάδου αυτού, προκειμένου να εξασφαλιστεί συστημική συνέπεια (systemic consistency)²⁴⁹. Αυτό βέβαια δεν θα πρέπει να οδηγήσει τα κράτη σε μια στενότερη ερμηνεία της Σύμβασης και των ρητρών αποκλεισμού στη δικαιολογητική βάση της παράλληλης προστασίας των ατόμων που αποκλείονται από τα διεθνή κείμενα ανθρωπίνων δικαιωμάτων²⁵⁰. Στην κατεύθυνση της συστημικής συνέπειας, η καθηγήτρια Yao Li προτείνει μια μεθοδολογία ερμηνείας του αρ. 1ΣΤ, η οποία βασίζεται στην εναρμόνιση των ιδιαιτεροτήτων των διαφορετικών νομικών συστημάτων που διαπλέκονται κατά την εξέταση του

²⁴⁴ Βλ. Σχετικά Reijven, J., & van Wijk, J. (2014), ό.π.

²⁴⁵ Σχετικά Reijven, J., & van Wijk, J. (2014). ό.π., σελ. 250

²⁴⁶ Li, Y., (2017) ό.π., σελ. 110, καθώς και Zimmermann, A. (Ed.), (2011), ό.π., σελ. 609.

²⁴⁷ Zimmermann, A. (Ed.), (2011), ό.π., σελ. 590

²⁴⁸ «The High Contracting Parties, Considering that [the General Assembly has] affirmed the principle that human beings shall enjoy fundamental rights and freedoms without discrimination, Considering that the United Nations has, on various occasions, manifested its profound concern for refugees and endeavoured to assure refugees the widest possible exercise of these fundamental rights and freedoms . . .»

²⁴⁹ Zimmermann, A. (Ed.), (2011), ό.π., σελ 609

²⁵⁰ Gilbert, G. (2003), ό.π., σελ. 475, βλ. επίσης και UNHCR (2003), *Background Note on the Application of the Article 1F*, para 22

αποκλεισμού (harmonizing interpretation). Μέσω της σύμπλευσης των αντικρουόμενων νομικών κανόνων, εξισορροπούνται οι αρχές του προσφυγικού και του διεθνούς ποινικού δικαίου, ώστε να μην αλληλοακυρώνονται, με στόχο την ξεκάθαρη, συνεκτική και αποτελεσματικότερη εφαρμογή του διεθνούς δικαίου²⁵¹. Βάση για μια τέτοια ερμηνεία αποτελεί το αρ. 31 της Σύμβασης της Βιέννης για το για το δίκαιο των Συνθηκών του 1969 (με καλή πίστη και υπό το φως του αντικειμένου και του σκοπού της).

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, η Σύμβαση πρέπει να ερμηνεύεται στενά (stricto sensu) και να εφαρμόζεται με προσοχή. Στενή ερμηνεία σημαίνει ότι η Σύμβαση πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο που να οδηγεί στην πραγμάτωση αποκλειστικά και μόνο του σκοπού για τον οποίο διατυπώθηκε, ήτοι στην συγκεκριμένη περίπτωση για την προστασία των προσφύγων, και να μην οδηγεί η ερμηνεία είτε άμεσα είτε έμμεσα σε διεύρυνση του εύρους εφαρμογής της.

Κάτι τέτοιο, βέβαια, δεν σημαίνει ότι αμφισβητείται η τιμωρία των δραστών σοβαρών εγκλημάτων, αφού το υπό κρίση άτομο μετά την αναγνώριση του ως πρόσφυγας θα πάρει το δρόμο της ποινικής δικαιοσύνης²⁵². Όπως αναφέρει η ΥΑ/ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, *η διαδικασία του ασύλου δεν υπήρξε ποτέ καταφύγιο (safe haven) για τρομοκράτες*²⁵³. Επισημαίνεται δε, ότι από το 1951 μέχρι σήμερα, έχει δημιουργηθεί ένα πλαίσιο που εξασφαλίζει την τιμωρία των δραστών εγκλημάτων του αρ. 1ΣΤ και με άλλα μέσα πέρα από τον αποκλεισμό από το καθεστώς του πρόσφυγα. Καταρχήν, η ποινική δίωξη και η περαιτέρω παραπομπή των δραστών στις εισαγγελικές αρχές του κράτους που εξετάζει το αίτημα ασύλου. Επιπλέον, και όσον αφορά διεθνή εγκλήματα, πέρα από τα εθνικά δικαστήρια του κράτους όπου τελείται το αδίκημα που έχουν αρμοδιότητα εκδίκασης των εν λόγω αδικημάτων, εθνικά δικαστήρια και άλλων χωρών μπορούν να δικάσουν τα εν λόγω αδικήματα, βάσει της οικουμενικής δικαιοδοσίας, η οποία ενεργοποιείται όλο και συχνότερα τα τελευταία χρόνια. Ταυτόχρονα και σύμφωνα με την αρχή της συμπληρωματικότητας, επιλαμβάνεται και η διεθνής ποινική δικαιοσύνη. Η σύσταση των ΔΠΔΓ και ΔΠΔΡ υπήρξε η πρώτη παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας προς αυτή την κατεύθυνση, με περιορισμένο όμως αντικείμενο, χρονικά και τοπικά²⁵⁴. Σήμερα, το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο συνιστά την δικλείδα ασφαλείας για την αποτελεσματική τιμωρία των εγκλημάτων του αρ. 1ΣΤ (α), καθώς 123 κράτη²⁵⁵ έχουν υπογράψει το Καταστατικό του, σύμφωνα με το οποίο, το Δικαστήριο έχει αρμοδιότητα αν ο τόπος τέλεσης του εγκλήματος είναι κράτος μέρος του ή ο δράστης είναι υπήκοος κράτους μέρος του, αλλά ακόμα κι αν λάβει τη συναίνεση κράτους που δεν είναι μέρος του καταστατικού του²⁵⁶.

Πέρα από την ποινική δίωξη, η έκδοση αποτελεί ένα επιπλέον εργαλείο διασφάλισης της τιμωρίας των δραστών. Μάλιστα το νομικό πλαίσιο για τη διαδικασία έκδοσης εμπλουτίζεται με καινούργιες διμερείς συμβάσεις μεταξύ κρατών, οι οποίες υπαγορεύουν εξαίρεση από την έκδοση, εφόσον ο

---

²⁵¹ Βλ. Li, Y., (2017), ό.π. (ιδίως κεφ.3)

²⁵² Βλ. Li, Y., (2017), ό.π., σελ. 343.

²⁵³ UNHCR, (2015), *Addressing Security Concerns Without Undermining Refugee Protection*, UNHCR's Perspective, paras 3, 7, 38

²⁵⁴ Gilbert, G. (2003), ό.π., σελ. 468

²⁵⁵ Βλ. Σχετικά από τον επίσημο ιστότοπο του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, The state parties to the Rome Statute, διαθέσιμο σε:
https://asp.iccpi.int/en_menus/asp/states%20parties/pages/the%20states%20parties%20to%20the%20rome%20statute.aspx

²⁵⁶ Αρ. 12 Καταστατικού της Ρώμης.

κατηγορούμενος κινδυνεύει να διωχθεί ή να τιμωρηθεί στο εκζητούν κράτος λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, ή πολιτικής άποψης.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από την υπογραφή της Σύμβασης το 1951 μέχρι σήμερα η έννοια του αποκλεισμού διαμορφώνεται σε συνάρτηση με διάφορους παράγοντες. Αφενός απορροφά τις εξελίξεις σε νομικό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη το δυναμικό χαρακτήρα των κλάδων δικαίου με τους οποίους συνδιαλέγεται, ήτοι το προσφυγικό δίκαιο, το ΔΠΔ, το ΔΑΔ, το δίκαιο της έκδοσης και το δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αφετέρου, είναι γεγονός ότι δεν μπορεί να απομονωθεί από την τρέχουσα κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα.

Η συνομιλία του αρ. 1ΣΤ της Σύμβασης με το νομικό και το πραγματικό γίνεσθαι του εξασφαλίζει ότι δεν καταλήγει να είναι μια απαρχαιωμένη διάταξη, διατηρώντας ταυτόχρονα τον σημαντικό ρόλο του για τη διασφάλιση της ακεραιότητας του συστήματος ασύλου. Από την άλλη, το φέρνει αντιμέτωπο με προκλήσεις κατά την κατανόηση και εφαρμογή του. Παρατηρούνται ασυνέπειες στη διαδικασία λήψης αποφάσεων ασύλου μεταξύ των διαφορετικών δικαιοδοσιών, τη στιγμή που η διεθνής κοινότητα σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο επιδιώκει την καθιέρωση ενός κοινού συστήματος ασύλου, με στόχο τη δίκαιη μεταχείριση των ατόμων που εξασκούν το δικαίωμα στο άσυλο, ένα σημαντικό δικαίωμα για την προάσπιση της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. Δεδομένου ότι ζητούμενο αποτελεί η κρίση επί ενός αιτήματος ασύλου να μην διαμορφώνεται ανάλογα με το που, σε ποιο κράτος εξετάζεται η αίτηση, αλλά από την ουσία της υπόθεσης, η ομοιογενής ερμηνεία της Σύμβασης κρίνεται αναγκαία.

Ειδικότερα, ως προς την περίπτωση (α) του αρ. 1ΣΤ, οι εξελίξεις στο διεθνές δίκαιο και συγκεκριμένα στο ΔΑΔ και το ΔΠΔ έχουν διευρύνει το πεδίο εφαρμογής της. Η συμπληρωματική και ταυτόχρονη εφαρμογή του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου ως *lex specialis*, του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου και του προσφυγικού, ως τμήμα του δικαίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προτείνεται για να εξασφαλιστεί η παραγωγή δίκαιων αποτελεσμάτων κατά τη διαδικασία εξέτασης των αιτημάτων ασύλου. Όλοι οι εμπλεκόμενοι κλάδοι δικαίου παρέχουν *μηχανισμούς και αρχές που λειτουργούν συμπληρωματικά και γεφυρώνουν την απόσταση μεταξύ της ανάγκης από τη μια αποφευχθεί η ατιμωρησία και από την άλλη, της ανάγκης για προστασία*²⁵⁷. Άλλωστε η τομή μεταξύ των διαφορετικών συστημάτων δικαίου κατοχυρώνει την πραγματική απόδοση δικαιοσύνης. Ο αποκλεισμός από το καθεστώς του πρόσφυγα είναι το πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή, με απώτερο στόχο την εκκίνηση της ποινικής διαδικασίας, είτε από εθνικά είτε από κάποιο διεθνές δικαστήριο. Έτσι, το πλέγμα της δίωξης αυτών που έχουν διαπράξει εγκλήματα του αρ. 1ΣΤ (α) είναι τελικά ευρύ. Σε αντίθετη περίπτωση, το δίκαιο κατακερματίζεται μεταξύ των διαφορετικών πεδίων και η Σύμβαση αδυνατεί να υπηρετήσει τον ανθρωπιστικό της σκοπό.

Η διεθνής πρακτική βέβαια αποδεικνύει ότι πολλές φορές τα κράτη αδυνατούν ή δεν επιθυμούν να ερμηνεύσουν τις ρήτρες αποκλεισμού σύμφωνα με το πνεύμα της Σύμβασης, είτε διότι δυσκολεύονται να κατανοήσουν τις έννοιες που μεταφέρονται από τα δικαιικά συστήματα του ΔΑΔ και του ΔΠΔ, είτε διότι προτάσσουν την προστασία της εθνικής τους ακεραιότητας έναντι της νομιμότητας. Ως προς την πρώτη αιτία, προτείνεται η εφαρμογή των ευμενέστερων για τον πρόσφυγα ερμηνειών μεταξύ αμφισβητούμενων εννοιών. Ως προς τη δεύτερη αιτία, καταρχήν σημειώνεται η παραδοχή ότι πάντοτε η μετακίνηση των ανθρώπων καθοριζόταν από τις εκάστοτε πολιτικές των κρατών. Το δικαίωμα, ωστόσο, των κρατών να αποφασίζουν ποιοι μη-πολίτες τους μπορούν να εισέλθουν και να παραμείνουν στο έδαφος τους, θα πρέπει να συμμορφώνεται με το

²⁵⁷ Feller E., Türk V., Nicholson F., (eds), (2003), ό.π., σελ. 480

νομικό πλαίσιο, όπως και κάθε άλλη πράξη άσκησης κρατικής κυριαρχίας. Λαμβάνοντας υπόψη τις σοβαρές συνέπειες που επιφέρει το μέτρο του αποκλεισμού στον αιτούντα άσυλο, και τις ανεπάρκειες του συστήματος ως προς την περαιτέρω μεταχείριση των ατόμων που έχουν αποκλειστεί, αναδεικνύεται ως κρίσιμης σημασίας η συσταλτική ερμηνεία της Σύμβασης και η εξαιρετική εφαρμογή των ρητρών αποκλεισμού. Επιπλέον, η εξατομικευμένη αξιολόγηση, ως χαρακτηριστικό της διαδικασίας εξέτασης των αιτημάτων ασύλου, απαιτείται και κατά την διερεύνηση του αποκλεισμού, καθώς οι μαζικές ενδείξεις ενοχής ή αθωότητας δεν μπορούν να αποτελούν βάση για αποκλεισμό, ακόμα και σε συνθήκες μαζικών ροών.

Υπό το φως των ανωτέρω, η ανάγκη για επιστροφή στις αρχές της Σύμβασης αναδεικνύεται επιτακτική, καθώς η Σύμβαση κρίνεται επαρκής, στο βαθμό που το προσφυγικό δίκαιο και γενικότερα το δίκαιο προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου λειτουργεί συμπληρωματικά/τέμνεται με το Διεθνές Ποινικό Δίκαιο και το Ανθρωπιστικό Δίκαιο. Από κει και πέρα, το βλέμμα της διεθνούς κοινότητας θα πρέπει να στραφεί προς την αντιμετώπιση των αιτιών που γεννούν τον εκτοπισμό προκειμένου να απαντήσει ουσιαστικά στο προσφυγικό ζήτημα, καθώς η αντιμετώπιση των αιτιών του προσφυγικού ζητήματος ισοδυναμεί με την αντιμετώπιση των αιτιών και των συνεπειών των ίδιων των ενόπλων συρράξεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ

Βιβλιο/αρθρογραφία

Bliss, M., (2000), "Serious Reasons for Considering": Minimum Standards of Procedural Fairness in the Application of Article 1F Exclusion Clauses, *International Journal of Refugee Law*, vol. 12 (Special Supplementary Issue), pp. 92-132

Bond, J. (2012), 'Excluding Justice: The Dangerous Intersection between Refugee Claims, Criminal Law, and "Guilty" Asylum Seekers', *International Journal of Refugee Law*, vol. 24, iss.1, pp. 37-59

Bond, J., (2013), "Principled Exclusion: A Revised Approach to Article 1(F) (a) of the Refugee Convention", *Michigan Journal of international law*, vol.35, iss. 1, pp 15-78

Cassese, A., (2008), *International Criminal Law*, 2nd edn, Oxford University Press

Feller E., Türk V., Nicholson F., (eds), (2003), "Part 7: Exclusion (1F): Summary Conclusions: Exclusion from Refugee Status" in *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*, Cambridge University Press, pp. 479-485

Fitzpatrick, J. M., (2000), 'The Post-Exclusion Phase: Extradition, Prosecution and Expulsion', *International Journal of Refugee Law*, vol. 12, iss. 1, pp. 272-292

Gilbert, G., (2003), "Current Issues in the Application of the Exclusion Clauses" in Erika Feller, Volker Türk, Frances Nicholson (eds), *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*, Cambridge University Press, pp. 425-478

Goodwin-Gill, G., (2014), "The international law of refugee protection", in Fiddian-Qasmiyeh E., Loescher G., Long K., and Sigona N. (eds), *The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies*, Oxford University Press, pp. 36-47

Greenwalt, A. K. A., (2011), "The Pluralism of International Criminal Law," *Indiana Law Journal*, vol. 86, iss.3, Article 7, pp. 1064-1130

Hathaway J. C., (1990), "A Reconsideration of the Underlying Premise of Refugee Law", *31 Harvard International Law Journal*, vol. 31, pp. 129-183

Hathaway, J. C., & Foster, M., (2014), 'Persons not deserving protection', in: *The Law of Refugee Status*, (2nd edn), Cambridge: Cambridge University Press, ch. 7, pp. 524-598

Juss, S. S. (2012), 'Complicity, Exclusion, and the "Unworthy" in Refugee Law', *Refugee Survey Quarterly*, vol.31, iss.3, pp. 1-39

Kälin, W., (2003), 'Supervising the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees: Article 35 and beyond', in: E. Feller, V. Türk, & F. Nicholson (eds.), *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 613-666

Kosaø, D., (2013), 'Inclusion Before Exclusion or Vice Versa: What the Qualification Directive and the Court of Justice Do (Not) Say', *International Journal of Refugee Law*, Vol. 25, Iss. 1, pp 87-119

Larsaeus, N., (2004), 'The Relationship between Safeguarding Internal Security and Complying with International Obligations of Protection. The Unresolved Issue of Excluded Asylum Seekers', *Nordic Journal of International Law*, vol.73, pp. 69-97

Li, Y., (2017), *Exclusion from Protection as a Refugee: An Approach to a Harmonizing Interpretation in International Law*, International Refugee Law Series, vol 9, Brill Nijhoff, Leiden

Μαρούδα Μ.-Ντ., (2006), *Η διεθνής ευθύνη για παραβιάσεις του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου τελούμενες σε ένοπλες συρράξεις: Η κρατική και ατομική ποινική ευθύνη σε κίνηση*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας

Μαρούδα Μ.-Ντ., (2015), *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Αθήνα: Σιδέρης

Mijalkovic, S, & Blagojevic, D., (2014), *The basis of national security in international law*, Academy of Criminalistic and Police Studies, Nauka Bezbednost Policija/NBP, Belgrade, *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, pp. 49-68

Περράκης Στ. και Μαρούδα Μ.-Ντ., (2016), *Διεθνής Δικαιοταξία: Θεωρία και Εφαρμογή του Διεθνούς Δικαίου*, Τόμος Α' (2η εκδ.), Αθήνα: Σιδέρης

Pejic, J., (2000), "Article 1F(a): The Notion of International Crimes", *International Journal of Refugee Law*, vol. 12 (suppl 1), pp. 11-45

Reijven, J., & van Wijk, J. (2014), 'Caught in Limbo: How Alleged Perpetrators of International Crimes who Applied for Asylum in the Netherlands are Affected by a Fundamental System Error in International Law', *International Journal of Refugee Law*, vol. 26, iss.2, pp. 248–271

Rikhof, J., (2006), "Complicity in International Criminal Law and Canadian Refugee Law: A Comparison", *Journal of International Criminal Justice*, vol. 4, iss. 4, pp.702-722

Rikhof, J., (2012), *The Criminal Refugee: The Treatment of Asylum Seekers with a Criminal Background in International and Domestic Law*, Republic of Letters Publishing, Dordrecht

Simeon, J. C., (2011), "Article 1F(a): exclusion and the determination of those who are "undeserving" of convention refugee status in international law", *ISIL Yearbook of International Humanitarian and Refugee Law*, vol. 11, pp. 273-311

Simeon, J. C., (2015), "The Application and Interpretation of International Humanitarian Law and International Criminal Law in the Exclusion of those Refugee Claimants who have Committed War Crimes and/or Crimes Against Humanity in Canada", *International Journal of Refugee Law*, vol. 27, iss. 1, pp. 75-106

Van Sliedregt, E., (2012), 'Pluralism in International Criminal Law', *Leiden Journal of International Law*, vol. 25, iss. 4, pp. 847-855

Van Wijk, J., (2013), 'When International Criminal Justice Collides with Principles of International Protection: Assessing the Consequences of ICC Witnesses Seeking Asylum, Defendants Being Acquitted, and Convicted Being Released', *Leiden Journal of International Law*, vol. 26, iss. 01, pp.173-191

Zimmermann, A., (Ed.), (2011), *The 1951 Convention relating to the Status of Refugees and Its 1967 Protocol – A Commentary*, Oxford University Press, Oxford, pp. 583-610

Διεθνείς Συνθήκες (κατά χρονολογική σειρά)

Σύμβαση της Χάγης (IV) περί των Νόμων και Εθίμων του κατά ξηράν πολέμου και ο προσαρτημένος Κανονισμός, 18 Οκτωβρίου 1907

Χάρτης των Ην. Εθνών, UNTS XVI, 24 Οκτωβρίου 1945

Σύμβαση για την Πρόληψη και Καταστολή του Εγκλήματος της Γενοκτονίας, Γ.Σ. ΟΗΕ, A/Res/260 (III), 9 Δεκεμβρίου 1948, Συλλογή Συμβάσεων 1021, Τ. 78, Σελ. 177 (κύρωση: ν.δ. 3091/1954, ΦΕΚ Α' 250)

Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Γ.Σ. ΟΗΕ A/Res/217 (III), 10 Δεκεμβρίου 1948

Συμβάσεις της Γενεύης του 1494, 12 Αυγούστου 1949 και τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα I και II του 1977

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (ΕΣΔΑ), Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 4 Νοεμβρίου 1950, θέση σε ισχύ: 3 Σεπτεμβρίου 1953, (κύρωση: Ν.Δ.53/1974, ΦΕΚ Α' 256).

Σύμβαση περί του καθεστώτος των προσφύγων, ΟΗΕ, 28 Ιουλίου 1951, Συλλογή Συμβάσεων τ.189, σελ.137 (κύρωση: Ν.Δ. 3989 / 1959, ΦΕΚ Α' 201)

Ευρωπαϊκή Σύμβαση Έκδοσης, Συμβούλιο της Ευρώπης, 13 Δεκεμβρίου 1957, θέση σε ισχύ: 18 Απριλίου 1960 (κύρωση: ν. 4165/1961)

Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, Νέα Υόρκη, 16 Δεκεμβρίου 1966, θέση σε ισχύ: 23 Μαρτίου 1976, Συλλογή Συμβάσεων, τ.999, σ.171 (κύρωση: Ν.2462/1997, ΦΕΚ Α' 25)

Σύμβαση της Βιέννης για το δίκαιο των Συνθηκών, Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, Βιέννη, 23 Μαΐου 1969, θέση σε ισχύ: 27 Ιανουαρίου 1980, Συλλογή Συμβάσεων, τ.1155, σ. 331(κύρωση: Ν1981/1991, ΦΕΚ 187 Α')

Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, Γ.Σ. ΟΗΕ A/Res/39/46, 10 Δεκεμβρίου 1984, Συλλογή Συμβάσεων 1465, σελ. 85

Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, ΟΗΕ, 20 Νοεμβρίου 1989, Συλλογή Συμβάσεων 1577, σελ.3 (κύρωση: Ν. 2101/1992, ΦΕΚ 192, τ. Α')

Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΕ C 364, 18 Δεκεμβρίου 2000

Καταστατικά Διεθνών Δικαστηρίων

UN, *Charter of the International Military Tribunal-Annex to the Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis (London Agreement)*, 8 August 1945

Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, UNSC Res 827/1993, 25 May 1993

Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda, UNSC Res 955/1994, 8 November 1994

Καταστατικό της Ρώμης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, Γ.Σ. ΟΗΕ, 17 Ιουλίου 1998, Συλλογή Συμβάσεων 2187, σελ. 3 (κύρωση: 3003/2002, ΦΕΚ Α΄75)

Νομοθεσία

Ν. 3907/2011 (ΦΕΚ Α-7/26.01.2011) Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη – μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών» και λοιπές διατάξεις.

Οδηγία 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας

Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα (αναδιατύπωση), Επίσημη Εφημερίδα L 180, 29.06.2013.

Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Εγκύκλιος αριθμ. 1 «Διάπραξη σοβαρού εγκλήματος και οι συνέπειές της στη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας, καθώς και στη χορήγηση άδειας διαμονής ενιαίου τύπου (ΑΔΕΤ)», 26 Ιανουαρίου 2018, Αριθμ. Πρωτ.: οικ. 2155. Ν. 4636/2019 (ΦΕΚ Α-169/01.11.2019) Περί διεθνούς προστασίας και άλλες διατάξεις

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Οδηγίες για την εφαρμογή του ν.4825/20201 (ΦΕΚ Α΄157), Αριθ. Πρωτ. 395448, 17.11. 2021.

Νομολογία

CJEU, *Bundesrepublik Deutschland v. B and D*, C-57/09 and C-101/09, 2010

CJEU, *M, X and X vs Ministry of Interior, Czech Republic & Commissioner General for Refugees and Stateless Persons, Belgium*, C-391/16, C-77/17 and C-78/17, 2019

ECHR, *Chahal v. United Kingdom*, Judgement, 1996

Can. SC, *Pushpanathan v. Canada (Minister of Citizenship and Immigration)*, 1998

Can. SC, *Ezokola v. Canada (Minister of Citizenship and Immigration)*, 1993

Can. FC, *Ramirez v. Canada (Minister of Employment and Immigration)*, 1992

UKSC, *Al-Sirri v. Secretary of State for the Home Department*, 2012

ICTY, *Prosecutor v. Dusko Tadic* (Trial Chamber), 1994

ICTY, *Prosecutor v. Dusko Tadic*, (Appeals Chamber), 1995

ICTY, *Prosecutor v. Dusko Tadic*, (Judgment), 1999

ICTY, *Prosecutor v. Kunarac et al* (Appeals Chamber), 2002

ICTR, *Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, (Appeals Chamber), 2001

ICC, *Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo* (Trial Judgment), 2009

Διεθνείς πράξεις και άλλα επίσημα κείμενα και εκθέσεις διεθνών και περιφερειακών οργανισμών

Council of the European Union, *Council Resolution of 30 November 1992 on Manifestly Unfounded Applications for Asylum ("London Resolution")*, 30 November 1992, adopted by the Ministers of the Member States of the European Communities responsible for Immigration, meeting in London on 30 November and 1 December 1992

EASO, *Asylum report 2021*, Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union, <https://euaa.europa.eu/easo-asylum-report-2021>

Hungarian Helsinki Committee, *The right to know: Comparative Report on Access to Classified Data in National Security Immigration Cases in Cyprus, Hungary and Poland*, September 2021

IRO Constitution, ch. V, 15 December 1946

International Committee of Red Cross (ICRC), *Displacement in Times of Armed Conflict: How International Humanitarian Law Protects in War and Why It Matters*, April 2019

International Law Commission, *Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind*, 1996

Καταστατικό του Γραφείου του Ύπατου Αρμοστή του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, Γ.Σ. ΟΗΕ Res. 428(V), 14 Δεκεμβρίου 1950

UNHCR, *The Exclusion Clauses: Guidelines on their Application*, 2 December 1996

UNHCR, *Commentary of the Refugee Convention 1951 (Articles 2-11, 13-37)*, October 1997 [Written by Professor Atle Grahl-Madsen in 1963; re-published by the Department of International Protection in October 1997]

UNHCR, 'Statement by Dennis McNamara, Director, Division of International Protection, UNHCR, to the House Committee on International Relations, Sub-Committee on International Operations and Human Rights - Hearing on "Rwanda: Genocide and the Continuing Cycle of Violence"', 5 May 1998

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Addressing Security Concerns without Undermining Refugee Protection*, November 2001

UNHCR, *Background Note on the Application of the Exclusion Clauses: Article 1F of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees*, 4 September 2003

UNHCR, *Guidelines on International Protection No. 5: Application of the Exclusion Clauses: Article 1F of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees*, 4 September 2003

UNHCR, *Advisory Opinion regarding the international standards for exclusion from refugee status as applied to child soldiers*, 12 September 2005

UNHCR, *Guidelines on the Application in Mass Influx Situations of the Exclusion Clauses of Article 1F of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees*, 7 February 2006

UNHCR, *Addressing Security Concerns Without Undermining Refugee Protection*, UNHCR's Perspective, 17 December 2015

UNHCR (2019), *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, Geneva

UNHCR, *Global Trends: forced displacement in 2019*

UNHCR, (2019/reissued), *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, Geneva

UNHCR, *Mid-year trends: 2021*

United Nations General Assembly (UNGA), UN General Assembly, *Condemnation of terrorist attacks in the United States of America: resolution adopted by the General Assembly*, 18 September 2001, A/RES/56/1.

United Nations Security Council, Resolution 1368 (2001) [condemning the terrorist acts of 11 September 2001 in New York, Washington, D.C. and Pennsylvania, United States], adopted by the Security Council at its 4370th meeting, on 12 September 2001, S/RES/1368(2001).

United Nations Security Council, Resolution 1373 (2001) [on threats to international peace and security caused by terrorist acts], adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001, S/RES/1373(2001).

Ψήφισμα για τον Ορισμό της Επίθεσης, Γ.Σ. ΟΗΕ A/Res/3314 (XXIX), 14 Δεκεμβρίου 1974

Ιστότοποι

EASO, <https://euaa.europa.eu/>

Gilbert, G. (2012), 'The Law of Exclusion from Refugee Status: Recent Developments', Refugee Law Initiative, School of Advanced Study, University of London, International Refugee Law Seminar, 6 June 2012, <https://rli.blogs.sas.ac.uk/2021/06/14/foreign-national-offenders-not-all-foreigners-who-commit-crimes-deserve-to-be-deported/>

Global Security, <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/index.html>

International Criminal Court, <https://www.icc-cpi.int/about>

International Criminal Tribunal for Rwanda, <https://unictr.irmct.org/en/tribunal>

International Criminal Tribunal for Yugoslavia, <https://www.icty.org/>

IRO Constitution, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1948/08/19480820%2007-01%20AM/Ch_V_1p.pdf

Residual Special Court for Sierra Leone, <http://www.rscsl.org/index.html>

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, <https://www.ohchr.org/EN/issues/pages/whatarehumanrights.aspx>

United Nations Population Fund, <https://www.unfpa.org/resources/human-rights-principles>

United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, <https://www.unrwa.org/>

Uppsala University, Uppsala Conflict Data Program, www.ucdp.uu.se

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, <https://migration.gov.gr/statistika/>

<https://asylumineurope.org/>

<https://www.refworld.org>

<https://unric.org>

<https://www.unhcr.org>

<https://undocs.org/>

<https://diavgeia.gov.gr/>

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/HUDOC&c=>